

ORTAÇAĞDA SEYAHAT-MİSYONERLİK İLİŞKİSİ: SAİNT-QUENTİNLİ DOMİNİKEN KEŞİŞ FRER SİMON'UN SEYAHAT RAPORUNUN SELÇUKLU, TATAR/MOĞOL VE MİSYONERLİK TARİHİ BAKIMINDAN ÖNEMİ

Kemal TAŞCI

Dr. Öğr Üyesi; Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Tarih Bölümü
ktasci@erzincan.edu.tr

Özet

Moğolların Orta Asya, Orta Doğu, Yakın Doğu ve Uzak Doğu hâkimiyetlerinin İslam dünyasında oluşturduğu yıkım, Hıristiyan dünyası tarafından beklenmeyen bir ittifak imkânı olarak değerlendirilmiştir. Papalık, Haçlı Seferleri ile İslam alemine hâkim olma teşebbüsleri başarısız olduğu için hiç beklenmedik bir zamanda Orta Asya'dan başlayarak İslam aleminin büyük bir kısmını etkisi altına alan Moğolları tanıdı. Moğolların çok kısa bir sürede Orta Asya, Yakın Doğu ve Uzak Doğu'ya hâkim olmaları Hıristiyan dünyasının ve Papalık'ın dikkatini çekmişlerdir. Haçlı Seferlerinin Selçuklular ile Selçuklu geleneğine sahip Atabeylikler ile Eyyübiler sayesinde başarısızlığı uğratılması Papalık'ın Hıristiyan olmamasına rağmen Müslümanlardan nefret eden ve İslam alemini âdeta yok eden Moğolları tanıma ve onları Hıristiyanlaştırarak askeri güçleri sayesinde bütün dünyaya hâkim olma hevesine kapılmalarına sebep oldu. Bu nedenle Papalık Moğolları Hıristiyanlaştırmak ve Papalık'ın dini otoritesini tanımak için Doğu'da hem misyoner kiliseleri faaliyete geçirdiler hem de bazı papazlar doğrudan Papalar tarafından Moğol Hanlarına onları elçiler gönderdiler. Özellikle XIII. asrın ikinci yarısında yoğunlaşan bu misyoner gezileri Moğol Hanlarının Hıristiyanlaşmalarına ve Hıristiyanlara karşı olumlu bir tutum içine girmelerine sebep oldu. Özellikle 1258 yılında Hülagu Han'ın Sünni İslam dünyasının merkezi olan Bağdat'taki Abbasi Hilafeti'ni yıkması, Papalık ile Moğollar arasındaki münasebetlerin daha sıklaşmasına neden oldu. Bu yazıda Papalık tarafından 1245

yılında Azerbaycan'daki Moğol valisi Baycu Noyan'a gönderilen Dominiken tarikatına mensup Saint-Quentinli Frer Simon'un Seyahat raporun metin tahlili yapılarak eserin Selçuklu, Moğol ve Misyonerlik tarihi bakımından değeri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Moğollar, Papalık, Hristiyanlık, Dominiken Tarikatı, Misyonerlik, Saint-Quentinli Simon, Baycu Noyan, Seyyah, Seyahatname

Abstract

The destruction caused by the Mongols domination of Central Asia, the Middle East, the Near East and the Far East in the Islamic world was considered as an unexpected alliance opportunity by the Christian world. Since the attempts to dominate the Islamic world with the Crusades were unsuccessful, the Papacy recognized the Mongols, who had influenced a large part of the Islamic world, starting from Central Asia, at an unexpected time. The dominance of the Mongols in Central Asia, the Near East and the Far East in a very short time attracted the attention of the Christian world and the Papacy. The failure of the Crusades, thanks to the Seljukids and the Atabeyliks and Ayyubids, who had the Seljukid tradition, caused the Papacy to recognize the Mongols who hated Muslims and destroyed the Islamic world, although they were not Christians, and by converting them to Christianity, they were eager to dominate the whole world thanks to their military power. For this reason, the Papacy both activated missionary churches in the East in order to Christianize the Mongols and recognize the religious authority of the Papacy, and some priests directly sent them to the Mongol Khans by the Popes. Especially XIII. These missionary trips, which intensified in the second half of the century, caused the Mongol Khans to become Christians and to have a positive attitude towards Christians. Especially in 1258, Hulagu Khan's destruction of the Abbasid Caliphate in Baghdad, the center of the Sunni Islamic world, caused the relations between the Papacy and the Mongols to become more frequent. In this article, the text of the Travel report of Monk Friar Simon of Saint-Quentin, who was sent to the Mongolian governor Baycu Noyan in Azerbaijan by the Papacy in 1245, was analyzed and the value of the work in terms of Seljukid, Mongolian and Missionary history was tried to be revealed.

Keywords: Tartars/Mongols, Papacy, Christianity, Dominican Order, Missionary, Simon of Saint-Quentin, Baiju Noyan, Traveler, Travelogue

Hristiyan Misyonerlik Tarihi

Evrensel dinler ve bhusus Hristiyanlık dininin yayılması ve dindarların sayısının çoğalması amacıyla yapılan sistematik faaliyetler anlamına gelen misyonerlik, Latince bir kelimedir. Missio kökünden gelen misyon sözlükte “vazife, görev ve yetki”, misyoner ise “görevli şahıs” anlamında kullanılmaktadır. Temel olarak Hristiyanlık dininin kurucusu olduğu öne sürülen Hz. İsa / Mesih ve “Teslis (Üçleme: Baba, Oğul ve Rûhu'l-Kudüs / Kutsal Ruh)”¹ inancına tâbi olan kişilerin sayısının arttırmak ve Hz. İsa/Mesih'in öğretilerini yaymak için yapılan dinî öğretimi kapsayan misyonerlik tabiri daha çok XVI. asrın itibaren Cizvit tarikatı tarafından daha hususi bir mana için kullanılmaya başlanmıştır. XVI. asırda Ignatius Loyola tarafından, Hristiyan Avrupalıların Asya, Afrika ve Amerika kıtalarındaki müstemleke kolonilerindeki isyanları bastırmak ve bu sayede itaatkâr bir toplum oluşturmak için bu bölgelere kilise görevlileri tayin edilmesini ifade eden misyon ve misyonerlik sömürge bölgelerinin Hristiyanlaştırılması için kullanılmıştır. Katolik kilisesinin Hristiyanlığın yerliler arasında yayılmasını sağlamak amacıyla görevlendirdiği kilise temsilcilerine “misyoner”, bunların gittikleri ülkelere ise “misyon ülkeleri” denilmiştir. Hristiyan misyonerliğinin teolojik dayanakları ve değerlendirilmesi bağlamındaki çalışmaları ele alan bilimsel disiplin “misyon teolojisi”, genelde misyonerlikle ilgili bütün faaliyetleri inceleyen bilim dalı da “misyoloji” olarak adlandırılmaktadır. Günümüz Hristiyan misyonerleri, emperyalizmle ilişkisinin çağrıştırdığı olumsuz anlamdan dolayı misyonerlik yerine başka kelimeler kullanma eğilimindedir. Bunlar arasında en sık rastlanandan biri Evangelizm ve Evangelizasyondur, zaman zaman şahitlik ve beyan

¹ Mehmet Bayraktar, Bir Hristiyan Doğması Teslis, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2015; Jacques Waardenburg, “Teslîs”, *DİA*, 40, İstanbul 2011, s. 548-549; Salime Leyla Gürkan, “Teslîs: İslâm Anlayışında”, *DİA*, 40, İstanbul 2011, s. 549-552; Xavier Jacob, *Sorabilir miyiz?: Hristiyanlık Hakkında En Çok Sorulan Sorular*, Sak Ofset, İstanbul 2015⁴, s. 19-26; Buğra Poyraz, *Hristiyan Mistisizmi*, Avemedy, İstanbul 2014, s. 84-86

gibi kelimeler de kullanılmaktadır.² Ayrıca misyonun asıl görevi Kitab-ı Mukaddes/İncil/Luka, 19/9-10'da "kurtuluşa kavuşmak", "kayıp insanlara erişmek" ya da "kaybolanı arayıp kurtarmak" şeklinde algılanmıştır.³

İslâm düşüncesinde dinin insanlara duyurulması ve tanıtılmasına "tebliğ" ve "davet", bu faaliyeti üstlenen kişiye "tebliğci" ve davetçi manasında "da'i" denilmektedir. Fakat Katolik Hıristiyanlıktaki misyon ve misyonerlik anlayışı ve usulü ile İslâm kültüründeki tebliğ ve davet mefhumları arasında farklılıklar

² Mircea Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi, II - Gotama Budha'dan Hıristiyanlığın Doğuşuna*, trc. Ali Berktaş, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 2009², s. 394-398; Jean Daniélou, "Kilisede Misyoner Düşüncesi", trc. Abdurrahman Küçük, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 37/1, Ağustos 1997, s. 101-102; Şinasi Gündüz, *Hıristiyanlık*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) Yayınları, İstanbul 2015, s. 41-49; Şinasi Gündüz, *Misyonerlik*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2005⁵, s. 13-16; Şinasi Gündüz, "Misyonerlik", *DİA*, 30, İstanbul 2005, s. 193; İskender Oymak, *Metot ve Çalışma Alanları Açısından Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2010, s. 25-28; Mehmet Aydın, "Hıristiyan Misyonerliğinin Başlangıcı, Gelişimi ve Hedefleri", *Dinler Tarihçileri Gözüyle Türkiye'de Misyonerlik Sempozyumu*, (Ankara, 01-02 Ekim 2005), nşr. Asife Ünal, Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayını, Ankara 2005, s. 35; Şevket Yavuz, "Kaynak, Alan ve Metot Açısından Misyonerlik ve Tebliğ Faaliyetlerinin Epistemik Çözümlemesi", *Hz. Peygamber'in Tebliği Metodu Işığında İslâm'ın Güncel Sonumu; 2003 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu*, (Ankara, 21 Nisan 2003), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2006, s. 19-22; Hasan Darcan, "Hıristiyanların İslam Algıları ile Misyonerlik Faaliyetleri Arasındaki İlişki Bağlamında Roman Lull", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 16/64, Nisan 2015, s. 185-186; Ömer Yılmaz, "Misyonerlik Faaliyetleri ve Misyonerliğin Teopolitik Boyutları", *Uluslararası Değişimler ve Türkiye*, nşr. Mustafa Sıtkı Bilgin, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Yayını, Ankara 2018, s. 99

³ *Kutsal Kitap: Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil) Yeni Çeviri*, Kitabı Mukaddes Şirketi - Yeni Yaşam Yayınları, Seoul 2016, s. 1113; Gündüz, *Misyonerlik*, s. 25; Gündüz, "Misyonerlik", s. 193; Mehmet Aydın, "Misyonerlik Faaliyetlerine Karşı Alınabilecek Tedbirler Neler Olmalıdır?", *I. Din Şûrası*, (Ankara, 1-5 Kasım 1993), II, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1995, s. 341-342; Mehmet Aydın, "Misyonerlik Faaliyetleri ve Türkiye", *Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1996, s. 7-8; Yavuz, "Kaynak, Alan ve Metot Açısından Misyonerlik ve Tebliğ Faaliyetlerinin Epistemik Çözümlemesi", s. 20, 28; John Coblenz, *Göksel Çağrı: Hristiyan Öğrenciliğinde Etütler*, trc. Hande Taylan, GDK Yayın, İstanbul 2010, s. 201-215

mevcuttur. İslâmî tebliğ ve davette ancak ve ancak doğruların ilân edilip insanlara duyurulması yani tebliğ edilmesi esastır.⁴ Bu cümleden olarak Kur'ân-ı Kerîm'in Âl-i İmrân, 3/20,⁵ 3/159,⁶ Ankebut, 29/18,⁷ Bakara, 2/256,⁸ Cin, 72/22-23,⁹ En'am, 6/108,¹⁰ 6/69,¹¹ Gaşiye, 88/21-22,¹² Kaf, 50/45,¹³ Kehf, 18/56,¹⁴ Maide,

⁴ Gündüz, *Misyonerlik*, s. 23-25; Gündüz, "Misyonerlik", s. 193; Oymak, *Metot ve Çalışma Alanları Açısından Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri*, s. 26-27; Yavuz, "Kaynak, Alan ve Metot Açısından Misyonerlik ve Tebliğ Faaliyetlerinin Epistemik Çözümlemesi", s. 33-39; Yılmaz, "Misyonerlik Faaliyetleri ve Misyonerliğin Teopolitik Boyutları", s. 99; Ali Erbaş, "Misyonerlik Faaliyetlerine Karşı İslâm'ın Temsil ve Takdimindeki Doğru Tutumların Belirlenmesi", *İslâmî Araştırmalar*, 20/4, 2007, s. 421-428

⁵ Âl-i İmrân, 3/20, "(Ey Muhammed!) Seninle tartışmaya girişirlerse deki: "Ben, bana uyanlarla birlikte kendimi Allah'a teslim ettim." Kitap verilenlere ve kitapsızlara: "Siz de (Allah'a) teslim oldunuz mu?" de. Eğer kendilerini (Allah'a) teslim ederlerse doğru yolu bulmuş olurlar. Eğer yüz çevirirlerse, sana düşen ancak bildirmedir. Allah kulları görmektedir." *Konularına Göre Kur'an (Sistemik Kur'an Fihristi)*, nşr. - trc. Ömer Özsoy - İlhami Güler, Fecr Yayınevi, Ankara 2009¹³, s. 222

⁶ Âl-i İmrân, 3/159, "(Ey Muhammed!) Allah'ın rahmetinden ötürü, sen onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı yürekli olsaydın, çevrenden dağılırdı. Onları affet, onlara bağış dile...", *Sistemik Kur'an Fihristi*, nşr. - trc. Özsoy - Güler, s. 224

⁷ Ankebut, 29/18, "Eğer yalanlıyorsanız (bilin ki), sizden önce de bazı ümmetler yalanlamışlardı. Elçiye düşen, sadece apaçık duyurmaktır.", *Sistemik Kur'an Fihristi*, nşr. - trc. Özsoy - Güler, s. 221

⁸ Bakara, 2/256, "Dinde zorlama yoktur. Doğru olan eğri olandan ayrışıp belirmiştir.", *Sistemik Kur'an Fihristi*, nşr. - trc. Özsoy - Güler, s. 224

⁹ Cin, 72/22-23, "(Ey Muhammed!) de ki: "Beni kimse Allah'a karşı koruyamaz ve ben de o'dan başka bir sığınak bulamam. (Benim yaptığım) yalnızca, Allah katından (geleni) iletmek ve o'nun mesajları (nı duyurmak)dır...", *Sistemik Kur'an Fihristi*, nşr. - trc. Özsoy - Güler, s. 537

¹⁰ En'am, 6/108, "Onların Allah'tan başka yalvardıklarına sövmeyin ki, onlar da bilmeden aşırı gidip Allah'a sövmesinler...", *Sistemik Kur'an Fihristi*, nşr. - trc. Özsoy - Güler, s. 223

¹¹ En'am, 6/69, "(Allah'a karşı gelmekten) sakınanlara, onları (kafirleri) hesaba çekmek düşmez; onlara düşen, sakınmaları için (kafirlere) öğüt vermektir.", *Sistemik Kur'an Fihristi*, nşr. - trc. Özsoy - Güler, s. 220, 223

¹² Gaşiye, 88/21-22, "(Ey Muhammed!) Sen öğüt ver! Esasen sen sadece öğüt vericisin. Sen, onlara zor kullanacak değilsin.", *Sistemik Kur'an Fihristi*, nşr. - trc. Özsoy - Güler, s. 223

¹³ Kaf, 50/45, "(Ey Muhammed!) Onların dediklerini biz daha iyi biliriz. Sen onların üzerinde bir zorba değilsin; söz verdiğim günden korkanlara Kur'an ile öğüt ver!", *Sistemik Kur'an Fihristi*, nşr. - trc. Özsoy - Güler, s. 537

¹⁴ Kehf, 18/56, "Biz elçileri sadece müjdeleyici ve uyarıcı olarak göndeririz; inkarcılar ise, onunla hakkı tepelemek için batıl uğruna mücadele verirler.

5/67,¹⁵ 5/99,¹⁶ Nahl, 16/82,¹⁷ 16/125,¹⁸ Şura, 42/48,¹⁹ Taha, 20/44,²⁰ Yunus, 10/99²¹ ve Yusuf, 12/103-104,²² ayetlerinde tebliğin ve davetin sadece ilan edilmesi yeterli kalmasına dair ifadeler mevcuttur. Aksi durumda bu tavrın bir zorlamaya tabi olması halinde tebliğin amacından saptığı ve mahiyetinin değişeceği özellikle vurgulanmaktadır. Ayrıca tebliğe maruz kalan şahsın imanı Allah ile arasındaki özel bir kabulden ibaret olduğu ve bu ilişkiye hiç kimsenin teyidi ve koruyuculuğuna ihtiyat duyulmadığı üzerinde de durulmaktadır. Misyonerlikteki tebliğ amacı ise Kitab-ı Mukaddes/İncil/Matta, 28/16-20'de belirtildiği üzere bütün insanların kilise/havariler yoluyla vaftiz edilip Hıristiyanlaştırılmasıdır.²³

Ayetlerimizi ve uyarıldıkları şeyleri alaya alırlar.”, *Sistematik Kur'an Fihristi*, nşr. – trc. Özsoy - Güler, s. 221

¹⁵ Maide, 5/67 “Ey elçi! Rabbinden sana indirileni bildir. Eğer bunu yapmazsan, O'nun mesajını iletmemiş olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır...” , *Sistematik Kur'an Fihristi*, nşr. – trc. Özsoy - Güler, s. 538

¹⁶ Maide, 5/99, “Elçi'ye düşen ancak bildirmektir. Allah açığa vurduğunuz da gizli bıraktığınızı da bilir.”, *Sistematik Kur'an Fihristi*, nşr. – trc. Özsoy - Güler, s. 538

¹⁷ Nahl, 16/82, “(Ey Muhammed!) eğer yüz çevirirlerse sana ancak açıkça bildirmek düşer.”, *Sistematik Kur'an Fihristi*, nşr. – trc. Özsoy - Güler, s. 538

¹⁸ Nahl, 16/125 “(Ey Peygamber!) Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır; onlarla en güzel biçimde tartış. Rabbin kendi yolundan kimin saptığını en iyi bilendir. Doğru yolda olanları en iyi bilen de O'dur.”, *Sistematik Kur'an Fihristi*, nşr. – trc. Özsoy - Güler, s. 223

¹⁹ Şura, 42/48, “(Ey Muhammed!) Eğer yüz çevirirlerse, (bilsinler ki) biz seni onlara bekçi göndermedik; sana düşen sadece duyurmaktır...” , *Sistematik Kur'an Fihristi*, nşr. – trc. Özsoy - Güler, s. 221

²⁰ Taha, 20/44, “Ona (Firavun'a) yumuşak söz söyleyin, ki öğüt alsın veya korksun.”, *Sistematik Kur'an Fihristi*, nşr. – trc. Özsoy - Güler, s. 222

²¹ Yunus, 10/99, “Rabbin dileyseydi yer yüzünde bulunanların hepsi inanırdı. Öyle iken, sen insanları inanmaya mı zorlayacaksınız?”, *Sistematik Kur'an Fihristi*, nşr. – trc. Özsoy - Güler, s. 223

²² Yusuf, 12/103-104, “Sen ne kadar yürekte istesen de insanların çoğu inanmazlar. Üstelik, sen buna karşılık onlardan bir ücret de istemiyorsun. Bu Kur'an, toplumlara sadece bir hatırlatmadır.”, *Sistematik Kur'an Fihristi*, nşr. – trc. Özsoy - Güler, s. 538

²³ *Kutsal Kitap: Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil) Yeni Çeviri*, s. 1051 “*Son Buyruk: On bir öğrenci Celile'ye, İsa'nın kendilerine bildirdiği dağa gittiler. İsa'yı gördükleri zaman O'na tapındılar. Ama bazıları kuşku içindeydi. İsa yanlarına gelip kendilerine şunları söyledi: “Gökte ve yeryüzünde bütün yetki bana verildi. Bu nedenle gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin; onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un adıyla vaftiz edin; size buyurduğum her şeye uymayı onlara öğretin. İşte ben dünyanın*

Bu nedenle misyonerlik, sadece Hıristiyan inancının izah edilip duyurulmasını amaçlayan bir tebliğ olayı değil, aynı zamanda hem Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olan Kilise'nin bu işe refakat etmesi (kontrol etmesi) hem de Pavlus'un da Kitab-ı Mukaddes/İncil/Korintoslular'a Birinci Mektup, 9/20'de vurguladığı gibi ne pahasına olursa olsun "*ne yapıp edip insanların Hıristiyanlığa kazandırılması*" faaliyetlerinin genelini kapsamaktadır.²⁴ Bu ifadeden anlaşılacağı üzere insanların İslamiyet'e davet edilmesi ile Hıristiyanlık'a davet edilmesi arasında zorlama ve denetim farkı mevcuttur.²⁵

Ayrıca Misyonerlik, sadece Hz. İsa'nın öğretilerinin tebliği ve bu dine inanan insanların sayısını arttırmayı değil, aynı zamanda Hıristiyan yayılcılığını da hedeflemektedir. Fakat misyonerlik farklı usul ve yöntemler kullanmakla birlikte dinin yayılmasını hedefleyen birçok inanç sistemini ihtiva etmektedir. Ne pahasına olursa olsun Hıristiyanların sayısını arttırmak fikri, farklı usullerinde

---

sonuna dek her an sizinle birlikteyim."; Gündüz, *Misyonerlik*, s. 23; Gündüz, *Hıristiyanlık*, s. 42; Gündüz, "Misyonerlik", s. 193; Sabri Hizmetli, "Orta Asya'da Misyonerlik Faaliyetleri ve Zararlı Dinî Akımlar", *Orta Asya'da İslâm -Temsil Den Fobiye-*, III - *Aydınlıktan Aydınlanmaya*, nşr. Muhammet Savaş Kafkasyalı, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Ankara - Türkistan 2012, s. 1486; Aydın, "Misyonerlik Faaliyetlerine Karşı Alınabilecek Tedbirler Neler Olmalıdır?", s. 342; Aydın, "Misyonerlik Faaliyetleri ve Türkiye", s. 8; Yavuz, "Kaynak, Alan ve Metot Açısından Misyonerlik ve Tebliğ Faaliyetlerinin Epistemik Çözümlemesi", s. 22-33

²⁴ *Kutsal Kitap: Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil) Yeni Çeviri*, s. 1226; Gündüz, *Misyonerlik*, s. 25, 46-52; Gündüz, *Hıristiyanlık*, s. 42-44; Gündüz, "Misyonerlik", s. 193; Hizmetli, "Orta Asya'da Misyonerlik Faaliyetleri ve Zararlı Dinî Akımlar", s. 1487; Aydın, "Misyonerlik Faaliyetlerine Karşı Alınabilecek Tedbirler Neler Olmalıdır?", s. 342; Aydın, "Misyonerlik Faaliyetleri ve Türkiye", s. 9; Oymak, *Metot ve Çalışma Alanları Açısından Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri*, s. 27

²⁵ Gündüz, *Misyonerlik*, s. 25-33; Gündüz, *Hıristiyanlık*, s. 42-44; Gündüz, "Misyonerlik", s. 193; Aydın, "Misyonerlik Faaliyetlerine Karşı Alınabilecek Tedbirler Neler Olmalıdır?", s. 342; Aydın, "Misyonerlik Faaliyetleri ve Türkiye", s. 8; Oymak, *Metot ve Çalışma Alanları Açısından Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri*, s. 27; Yavuz, "Kaynak, Alan ve Metot Açısından Misyonerlik ve Tebliğ Faaliyetlerinin Epistemik Çözümlemesi", s. 38-39; Yılmaz, "Misyonerlik Faaliyetleri ve Misyonerliğin Teopolitik Boyutları", s. 99; Erbaş, "Misyonerlik Faaliyetlerine Karşı İslâm'ın Temsil ve Takdimindeki Doğru Tutumların Belirlenmesi", s. 421-428

kullanılmasını meşru bir zemine oturtmaktadır. Kurtuluşa erme eyleminin sadece kendisiyle sınırlı olduğunu iddia eden evrensel eğilimli bütün dinler doğal olarak (Budizm, Hinduizm ve Sihizm) misyonerlik eğilimi içerisindedir.²⁶

İnsanları Hıristiyanlaştırmak için farklı yöntemlerin kullanılması misyonerlik faaliyetlerinde de farklı yöntemleri kullanan bazı tarikatlarla manastırların ve dinin yayılması amacı ile kurulmuş cemiyetlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ortaçağ dönemi Valdocular ve Katharosçular gibi Papalık tarafından sapkın olarak nitelendirilen tarikatlar yerine Beguineler ve Begardlar gibi yoksulluğu öne çıkaran tarikatların Papalık tarafından kabul görülmesinden sonra 1210 yılında Roma’da Assisili Aziz Francesco tarafından kurulan Fransisken (Fratres Minores, Minoresçiler) Tarikatı²⁷ ve XIII. asrın ilk çeyreğinde “İncil adamı” olarak nitelendirilen ve geceleri hiç uyumadan Kitâb-ı Mukaddes’i okuduğu ve bu sayede Rab/İsa’nın lütfuyla Tanrı’nın emir ve yasaklarını anlama yetisi ile lütuflandırıldığına inanılan Aziz Dominicus de Guzmán (1170-1221) tarafından kurulan Dominiken tarikatı²⁸ XVI.

²⁶ Gündüz, *Misyonerlik*, s. 16-22; Gündüz, *Hıristiyanlık*, s. 45-46; Gündüz, “Misyonerlik”, s. 193; Hizmetli, “Orta Asya’da Misyonerlik Faaliyetleri ve Zararlı Dinî Akımlar”, s. 1486; Oymak, *Metot ve Çalışma Alanları Açısından Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri*, s. 25-39; Yavuz, “Kaynak, Alan ve Metot Açısından Misyonerlik ve Tebliğ Faaliyetlerinin Epistemik Çözümlemesi”, s. 28; Yılmaz, “Misyonerlik Faaliyetleri ve Misyonerliğin Teopolitik Boyutları”, s. 99; Hanifi Özcan, “Misyonerlik Faaliyetlerinin Felsefi Temelleri”, *Eski Yeni: Anadolu İlahiyat Akademisi Araştırma Dergisi*, 4, 2007, s. 45-49.

²⁷ Mircea Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi, III - Muhammed’den Reform Çağına*, trc. Ali Berktaş, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2009², s. 214-219; Gündüz, *Hıristiyanlık*, s. 46; Gündüz, “Misyonerlik”, s. 193

²⁸ Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi, III*, s. 213, 215, 223, 228; Gündüz, *Hıristiyanlık*, s. 46; Gündüz, “Misyonerlik”, s. 193; Resul Ay, “Moğollar ve Katolik Misyonerlik: Fransisken ve Dominiken Rahiplerin Asya ve Yakındoğu’da Misyonerlik Faaliyetleri (13-14. Yüzyıllar)”, *Avrupa Tarihinde Türk Eli: Gümeç Karamuk Armağanı*, nşr. Ramazan Acun – Serhat Küçük, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 2007, s. 50

yüzyıldan itibaren Cizvitler²⁹ gibi tarikatlar Hıristiyan misyonerliğinde ön plana çıkmışlar ve misyon bölgelerinde bu tarikatlara bağlı manastırlar misyonerlik faaliyetlerinde birer dinî/mezhebî üs görevini yerine getirmişlerdir.³⁰

Esasen Hıristiyan misyonerliği, dinî yetkisini ve kaynağını esasen Yeni Ahid/İncil metinlerindeki Hz. İsa'nın havarilerine yönelik verdiği bazı tavsiyelere dayandırılmaktadır. Hz. İsa'nın havarilerine "gidin" ve "deyin ki" ifadeleriyle başlayan telkinleri Hıristiyan misyonerliğinin asıl hareket noktası olarak kabul edilmektedir. Yeni Ahid'de Hıristiyan misyonerliğine kaynak olarak kullanılan en temel emir Kitab-ı Mukaddes/İncil/Matta, 28/19-20'de yer alan "*Şimdi gidip bütün milletleri/halkları talebelerim edinin; onları Baba, Oğul ve Ruhu'l-Kudüs adıyla vaftiz edin. Size emrettiğim her şeyi tutmalarını onlara öğretin ve işte ben bütün günler dünyanın sonuna kadar sizinle birlikteyim*"³¹ ve Kitab-ı Mukaddes/İncil/Matta, 24/14 "*... Bu İncil, milletlerin hepsine şehâdet olmak üzere bütün dünyada vazedilecektir ve son o zaman gelecektir*"³² şeklindeki ifadedir. Misyonerliğin dinî kaynağı bağlamında bir diğer önemli ifade de Kitab-ı Mukaddes/İncil/Markos, 13/10'da "*...Müjde'nin bütün uluslara duyurulması gerekir.*"³³ ve Kitab-ı Mukaddes/İncil/Markos, 16/15'de

²⁹ Ali İsra Güngör, *Tanrı'nın Şövalyeleri Cizvitler*, Çağlar Yayınevi, Ankara 2004; Günay Tümer, "Cizvitler", *DİA*, 8, İstanbul 1993, s. 40-42 Gündüz, *Hıristiyanlık*, s. 46; Gündüz, "Misyonerlik", s. 193

³⁰ Gündüz, *Misyonerlik*, s. 19; Gündüz, *Hıristiyanlık*, s. 45; Gündüz, "Misyonerlik", s. 193; Aydın, "Misyonerlik Faaliyetlerine Karşı Alınabilecek Tedbirler Neler Olmalıdır?", s. 343; Aydın, "Misyonerlik Faaliyetleri ve Türkiye", s. 11

³¹ *Kutsal Kitap: Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil) Yeni Çeviri*, s. 1051; Gündüz, *Misyonerlik*, s. 40; Gündüz, "Misyonerlik", s. 193; Mithat Aydın, "Misyonerlik Kısacasında Nesturiler: Katolik, Ortodoks ve Protestan Misyonerlerin Nesturiler Arasındaki Faaliyetleri ve Bunun Siyasi Sonuçları", *Erdem: Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, 60, 2011, s. 4; Jacob, *Sorabiliriz mi?: Hıristiyanlık Hakkında En Çok Sorulan Sorular*, s. 36

³² *Kutsal Kitap: Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil) Yeni Çeviri*, s. 1042; Gündüz, *Misyonerlik*, s. 40; Gündüz, "Misyonerlik", s. 193

³³ *Kutsal Kitap: Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil) Yeni Çeviri*, s. 1072; Gündüz, *Misyonerlik*, s. 40; Gündüz, "Misyonerlik", s. 193

“... Bütün dünyaya gidin, İncil’i bütün yaratılmışlara vazedin”³⁴ ve ifadesidir.³⁵

Ortaçağ dönemi Hıristiyan misyonerliği, asıl olarak resmî din söylemiyle özdeşleşen siyasî iktidarların kendi siyasî ve askerî hâkimiyet sahasını genişletme çabası dahilinde gerçekleştirilen faaliyetler bütünü olarak temayüz etmiştir. Bu cümleden olarak Ortaçağ Avrupa’sı üzerinde gerçek bir hâkimiyet tesis eden Papalık iktidarının din ve mezhep anlayışını temsil eden misyonerler, giriştikleri faaliyetlerle bu iktidarın genişlemesine mugayir olan fikir akımlarını ortadan kaldırarak esasen Papalık’ın iktidar alanını genişletmeye yani Papalık’a bağlı olan Hıristiyan dinini benimsemiş inananlar sayısını arttırma görevini gönüllü olarak üstlenmişlerdir.³⁶

Papalık ya da Papalık tarafından desteklenen krallıklara bağlı olan Hıristiyan Misyonerler, Hıristiyanların hâkim olduğu bölgelerde bazı mahallî idarecilerin desteğini ve himayesini kullanarak Papalık’a olan bağlılığı arttırmışlardır. Ayrıca XIII. ve XIV. yüzyıllarda Moğol hânlarının ve idarecilerinin Müslümanlara karşı giriştikleri menfî tutumlardan istifade etmeye çalışan Nestûrî, Fransisken ve Dominiken misyonerleri, Moğol idarecilerinin sağladıkları destekler ile beraber Moğollar arasında misyonerlik faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Bu misyonerlik faaliyetleri içinde hem Moğolların başta hânlar ve idareciler olmak üzere Hıristiyanlaştırılması hem de

³⁴ *Kutsal Kitap: Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil) Yeni Çeviri*, s. 1078, ; Gündüz, *Misyonerlik*, s. 40; Gündüz, “Misyonerlik”, s. 193

³⁵ Gündüz, *Misyonerlik*, s. 40-41; Gündüz, “Misyonerlik”, s. 193; Aydın, “Misyonerlik Faaliyetlerine Karşı Alınabilecek Tedbirler Neler Olmalıdır?”, s. 343

³⁶ Mahmut H. Şakiroğlu, “Vatikan”, *DİA*, 42, İstanbul 2012, s. 567; Kadir Albayrak, “Nestûrîlik”, *DİA*, 33, İstanbul 2007, s. 16; Gündüz, *Misyonerlik*, s. 55-58; Gündüz, *Hıristiyanlık*, s. 44; Gündüz, “Misyonerlik”, s. 194; Hizmetli, “Orta Asya’da Misyonerlik Faaliyetleri ve Zararlı Dinî Akımlar”, s. 1491; Aydın, “Misyonerlik Faaliyetlerine Karşı Alınabilecek Tedbirler Neler Olmalıdır?”, s. 343; Aydın, “Misyonerlik Faaliyetleri ve Türkiye”, s. 11; Yavuz, “Kaynak, Alan ve Metot Açısından Misyonerlik ve Tebliğ Faaliyetlerinin Epistemik Çözümlemesi”, s. 22-28; Yılmaz, “Misyonerlik Faaliyetleri ve Misyonerliğin Teopolitik Boyutları”, s. 101

Moğollar eliyle hâkim oldukları saha-lardaki Müslümanların da Hıristiyanlaştırılması amaçlanmıştır.³⁷

Şinasi Gündüz bu hususta “*Hıristiyanlığın yayılmasında yalnızca Hıristiyan imparatorların ve yöneticilerin değil, Hıristiyanların egemen olmadıkları bölgelerde bazı yerel yöneticilerin sağladığı destek ve himaye de önemli olmuştur. Meselâ XIII ve XIV. yüzyıllarda Moğol yöneticilerle Müslümanlar arasındaki olumsuz ilişkilerden de yaralanan Nestûrî ve Fransisken misyonerler, çeşitli Moğol idarecilerinin desteğiyle Moğollar arasında misyonerlik faaliyet-lerine girişmişlerdir.*” şeklindeki ifadesiyle Moğol yöneticilerinin misyonerlerin icraatlarına müsaade ettiklerini bu müsamahanın asıl sebebinin Moğolların Hıristiyanlığı öğrenme bağlamında değil de Müslümanlara olan muhalefetten kaynaklandığını açıkça ortaya koymaktadır. Fakat bu hususta iki önemli mesele akla gelmektedir bunlardan birincisi misyonerlerin Moğolları Hıristiyanlaştırmak için mi yoksa Moğol hâkimiyetindeki Müslümanları askerî ve siyasî baskı ile Hıristiyanlaştırmak için mi izin aldıkları sarîh değildir. İlhânlılar döneminde Moğolların Müslümanlığa geçişine ve kendi dinlerini terk etmelerine yapılan itirazların Moğolların Hıristiyanlığa geçişlerine de yapılip yapılmadığı açık değildir. Ayrıca bu dönemde Hıristiyanların İslamiyet ve Müslümanlar hakkındaki görüşleri Moğollardan aldıkları destek sayesinde daha saldırgan ve tenkit edici bir tarzda vuku bulmuştur.³⁸

³⁷ Gündüz, *Misyonerlik*, s. 59; Gündüz, *Hıristiyanlık*, s. 44; Gündüz, “Misyonerlik”, s. 195; Oymak, *Metot ve Çalışma Alanları Açısından Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri*, s. 44, 47; Nicholas Goodrick-Clarke, “Rarnon Lull’s New World Order: Esoteric Evangelism and Frontline Philosophy”, *Anies*, 912, 2009, s. 192-193; Yılmaz, “Misyonerlik Faaliyetleri ve Misyonerliğin Teopolitik Boyutları”, s. 101; Aydın, “Misyonerlik Kısacasında Nesturiler: Katolik, Ortodoks ve Protestan Misyonerlerin Nesturiler Arasındaki Faaliyetleri ve Bunun Siyasi Sonuçları”, s. 4

³⁸ Hizmetli, “Orta Asya’da Misyonerlik Faaliyetleri ve Zararlı Dinî Akımlar”, s. 1491; Oymak, *Metot ve Çalışma Alanları Açısından Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri*, s. 47-48; Mehmet Akman, “Kilise: Fıkıh”, *DİA*, 26, Ankara 2002, s. 17; Goodrick-Clarke, “Rarnon Lull’s New World Order: Esoteric Evangelism and Frontline Philosophy”, s.

Sabri Hizmetli Moğollar arasında Hıristiyanlığın yayılışını ve misyonerlerin Moğolların hâkim oldukları sahalardaki misyonerlik faaliyetlerini “*Hangi Hıristiyan mezhebine mensup olursa olsun misyonerler üstlendikleri görevleri yerine getirmeye çalışırken güçlü misyonerlik duygularıyla hareket etmektedirler. Bu duyguları onların herkesle, özellikle de halkla yakından ilgilenmesine sebep olmaktadır. Üst düzey devlet adamlarının, örneğin Moğol prenslerinin, Cengiz han ailesinin Hıristiyanlığı kabul etmesi veya Hıristiyalara iyi davranması misyonerleri üst düzey devlet adamları ve bürokratlarla da ilgilenmeye itmektedir. Elçilerin yanı sıra pek çok din adamı ve tüccar da Orta Asya’ya Hıristiyanlığı yaymaya çalışmışlardır. Çin, Hindistan, Japonya ve Orta Asya misyonerliği için özel olarak yetiştirilmiş misyonerler, devlet adamları ve üst düzey yöneticilerle bire bir ilişki kurarak etkili olmuşlardır. İşte bu anlayış ve yöntemle Hıristiyanlık Doğu ve Orta Asya halkları arasında yayılmış ve emperyalist düzenlere de alt yapı oluşturmuştur.*” şeklinde dile getirmektedir.³⁹

Moğol İstilas

Esasen Moğol kabilelerinin 1206 yılındaki büyük kurultayda Moğolları birleştirdiği için “*cihan hükümdarı, göklerin oğlu, güçlü, mükemmel savaşçı*” anlamına gelen Çinggis Hân / Cengiz Hân unvanını almasının ardından Merkitleri ve Çin’i hâkimiyet altına aldıktan sonra 1219 yılına kadar bütün Moğolları ve Moğolların akraba kabilelerini hâkimiyeti altına aldı. 1219 yılında Anuşteginli Harezmsâhlılara gönderdiği elçi heyetinin casusluk ithamı ile Otrar valisi İnalçık/Kayır Hân tarafından tevkif edilerek öldürülmeleri Moğolların Batı Türkistan yörelerindeki İslam beldelerine saldırıya geçmelerine sebep oldu. Bu hadise üzerine Anuşteginli Hârezmsâhlılar ile Moğolların arası bozuldu. Hârezmsâh Alâeddîn Muhammed’in bu olayın müsebbibini cezalandırmak yerine daha

192-193 Aydın, “Misyonerlik Kısacasında Nesturiler: Katolik, Ortodoks ve Protestan Misyonerlerin Nesturiler Arasındaki Faaliyetleri ve Bunun Siyasi Sonuçları”, s. 4

³⁹ Hizmetli, “Orta Asya’da Misyonerlik Faaliyetleri ve Zararlı Dinî Akımlar”, s. 1491

sonra gönderilen elçilere menfi davranması nedeniyle Cengiz Hân, Hârezmşâhlıları cezalandırmak için 616/1219 yılında Karakurum'dan hareket etti. Yanlış uygulanan savaş stratejisinden dolayı hiç beklenmedik bir şekilde ve kısa zaman içinde Anuşteginli Hârezmşâhlılar Devleti'ni yıkan Moğollar, Hârezmşâhlılar Devleti'nin aslî askerî unsurunu oluşturan Kıpçakları takiple Azerbaycan, Gürcistan ve Doğu Anadolu'ya girdiler.⁴⁰

Hindistan'a giden Hârezmşâh Celâleddîn Mengüberti'nin 1225 yılında Kirman'a gelmesi ve daha sonra Hârezmşâhlı hükümdarı olması ile Abbasî Hilafeti, Gürcü Krallığı ve Doğu Anadolu'daki Eyyubi arazilerine saldırması üzerine Abbasî halifesinin de teşviki ile Moğollar, Hârezmşâh Celâleddîn'i takiple 1228 yılında Horasan'dan

---

⁴⁰ Ebû'l-Ferec İbnü'l-İbrî, Gregorius Bar Hebraeus Yuhanna b. Ehrun (685/1286), *Târîhu Muhtasarî'd-Düvel*, trc. Mehmed Şerafeddin Yaltkaya, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011², s. 9; Kazvîni, Hamdullah Müstevfî b. Ebî Bekr b. Ahmed b. Nâsr (750/1350), *Târîh-i Güzîde*, nşr. Abdülhüseyin Nevâî, Müessesesi-i İntişârât-ı Emîr Kebîr, Tehrân 1387/2008⁵, s. 494, 582; Abraham Constantin d'Ohsson, *Moğol Tarihi: Denizler İmparatoru Cengiz*, trc. Bahadır Apaydın, Nesnel Yayınlar, İstanbul 2008, s. 97-102; George Vladimirovich Vernadsky, *Moğollar ve Ruslar*, trc. Eşref Bengi Özbilen, Selenge Yayınları, İstanbul 2007, s. 56-58; Jakob Philip Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, trc. Ahmet Cevat Eren, nşr. Celalettin Yavuz - İsmail Hacifettahoğlu, not. İbrahim Tellioğlu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 100-101; John Joseph Saunders, *Târîh-i Fütûhât-ı Moğûl*, trc. Ebû'l-Kâsım Hâlet, Müessesesi-i İntişârât-ı Emîr Kebîr, Tehrân 1363/1983², s. 61; Gérard Chaliand, *Göçebe İmparatorluklar Moğolistan'dan Tuna'ya M.Ö. V. Yüzyıl - XVI. Yüzyıl*, trc. Engin Sunar, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2001, s. 105; Leo de Hartog, *Cengiz Han: Dünyanın Fatih*, trc. Serkan Uzun, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2003, s. 198-101; Vassilij Viladimirovich (Wilhelm) Barthold, *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, trc. Râgıp Hulusi Özdem, nşr. Kâzım Yaşar Koprıman - Afşar İsmail Aka, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s. 119; Vasilij Viladimiroviç (Wilhelm) Barthold - Mehmed Fuad Köprülü, "Cengizhan", *İA*, III, Eskişehir 1997, s. 96; Türükoğlu Gökalp, *Sınırlandırılmış Türk Tarihi*, I, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1976, s. 389; Musaoğlu Ziya Bünyadov, *Hârezmşâhlığı ve Enuştekinliler Devleti*, trc. Tural Rızayev, Derin Yayınları, İstanbul 2003, s. 161-163; Aydın Taneri, "Hârizmşahlar", *DİA*, 16, İstanbul 1997, s. 230; Mustafa Kafalı, "Cengiz Han", *DİA*, 7, İstanbul 1992, s. 368; Jean-Paul Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, trc. Aykut Kazancıgil - Ayşe Bereket, Kabcacı Yayınevi, İstanbul 2001, s. 182-186; Jack Weatherford, *Cengiz Han ve Modern Dünyayı Aramak*, trc. Sermin Karakale, İnkılâb Kitabevi, İstanbul 2009, s. 51

Azerbaycan'a girdiler. Özellikle Ahlat kuşatması sonrasında Türkiye Selçuklu-Eyyübî ittifakı ile Hârezmşâhlı-Erzurum Selçuklu ittifakı arasında 627/1230 tarihinde vuku bulan Yassıçeman Savaşı'nda Hârezmşâh Celâleddîn'in yenilmesi üzerine Moğollar Hârezmşâhlılar üzerine harekete geçtiler. Moğollar ile mücadele edemeyecek olan Sultan Hârezmşâh Celâleddîn Mengüberti İslam beldelerinden yardım almak için Doğu Anadolu'ya girdi fakat istediği desteği alamadığı için Moğollar tarafından daima takip edilen Hârezmşâh Celâleddîn Mengüberti Meyyâfârîkîn/Silvan dağlarından eşkıyalık yapan Kürtler tarafından 628/1231 katledildi. Bu sayede Cormagun Noyan komutasındaki Moğolların İran ve Azerbaycan hâkimiyeti sağlanmış oldu.⁴¹

⁴¹ Nesevî, Şehâbeddîn Muhammed b. Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Münşî (639/1241), *Sîretü's-Sultân Celâleddîn Mengübertî; Histoire de Sultan Djelal ed-Din Mengubirti Prince du Kharezm*, nşr. Octave Houdas, Ernest Leroux Editeur, Paris 1891, s. 245-246; trc. Octave Houdas, Ernest Leroux Editeur, Paris 1895, s. 408-411; *Celâlüttîn Harezemşâh*, trc. Necip Asım Yazıksız, Maarif Vekâleti Yayınları, Devlet Matbaası, İstanbul 1934 s. 157-158; Cüveynî, Alâeddîn Atâ Melîk b. Bahâeddîn Muhammed b. Muhammed (681/1283), *Kitâb-ı Târîh-i Cihân-Guşây, II - Der Târîh-i Hârezmşâhîyân*, Leiden 1334/1916, s. 190-191; nşr. Mîrzâ Muhammed b. Abdülvehhâb Kazvînî, E. J. Brill, Leiden 1355/1937, 1958²; *The History of the World-Conqueror*, II, trc. John Andrew Boyle, Manchester University Press, Manchester 1958, s. 458-460; *Tarih-i Cihangüşa*, trc. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998², s. 376-377; İbnü'l-Esîr, İzzeddîn Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezerî, *el-Kâmil fî't-Târîh*, X, trc. Ahmet Ağrakça - Abdülkerim Özeydın, Nikmet Neşriyat, İstanbul 2008, s. s. 351-352; Ebû'l-Fidâ, Melik Müeyyed İmâdeddîn İsmâil b. Feridun Ali b. Cemâleddîn Mahmûd b. Muhammed b. İmâdeddîn (732/1332), *el-Muhtasar fî Ahbârî'l-Beşer*, III, el-Matbaatü'l-Hüseyniyetü'l-Mısıriyye, Kahire 1907, s. , s. 151; Ebû'l-Ferec İbnü'l-İbrî, Gregorius Bar Hebraeus Yuhanna b. Ehrun (685/1286), *Tarih*, II, trc. Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999³, s. 529-530; M. Eduard Dulaurier, "Ermeni Müverrihlerine Nazaran Moğollar (Müverrih Kiragos'dan Müstahreç)", trc. Hırand D. Andreasyan, *Türkiyat Mecmuası*, II, İstanbul 1928, s. 149; Cûzcânî, Ebû Ömer Minhâceddîn Osmân b. Muhammed Sirâceddîn (660/1262), *Tabakât-ı Nâsirî*, nşr. Abdülhâyy Habîbî Kandahârî, I, Kandahâr 1328; Encümen-i Târîh-i Afganistan, Kâbil 1342/1963, s. 317; Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar: Metin, Tercüme ve Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 63; Kazvînî, *Târîh-i Güzide*, nşr. Nevâî, s. 500; Eflâkî, Şemseddîn Ahmed el-Ârifî (762/1360), *Menâkibü'l-Ârifîn: Ariflerin Menkabeleri (Mevlânâ ve Etrafindakiler)*, Kabcacı Yayınları, İstanbul 2006, s. 78; Mükrimin Halil Yinanç, "Celaeddin Harzemşah", *İA*, III, s. 52-53;

Hârezmşâh Celâleddîn Mengübertî'yi takip eden Moğollar, 628/1231 yılında ordularını ikiye ayırarak onu hem kuzeyden hem de güneyden önünü kesecek şekilde tabibe başladılar. Kuzeyden peşine düşen yaklaşık 15.000 kişilik birlik önce Sökmen-ili'ni teşkil eden Bargiri (Muradiye), Erciş, Adilcevaz, Ahlat, Malazgirt, Bitlis şehir ve bölgelerini yağma ve tahrip ederek ve daha sonra ileri harekâta devam ederek Diyâr-ı Bekr ve Diyâr-ı Rebiâ bölgelerine girdi. Erzen, Bitlis, Âmid, Meyyâfârîkîn, Siird, Mardin, Tanza, Sincar, Hâbûr, Nusaybin ve Harput'u yağmalayan bu birlik ele geçirdikleri ganimet ve esirler ile birlikte Azerbaycan'a geri döndüler. Moğolların ikinci kısım ise Irak-ı Acem bölgesinden geçerek Irak'ın kuzeyinde yer alan Erbil ve Dakûkâ'yı yağmaladı.⁴²

Mükrimin Halil Yinanç, "Diyarbakır", *İA*, III, Eskişehir 1997, s. 616; Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2004⁷, s. 129; Claude Cahen, *La Syrie du Nord à l'Époque des Croisades et la Principauté Franque d'Antioche*, Institut Français de Damas, Librairie Orientaliste Paul Geuthner, Paris 1940, s. 644-645; Claude Cahen, *Haçlılar Zamanında Doğu ve Batı*, trc. Mustafa Daş, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2010, s. 265; Bertold Spuler, *İran Moğolları: Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350*, trc. Ahmed Cemal Köprülü, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987, s. 160; Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, s. 105; Saunders, *Târîh-i Fütûhât-ı Moğûl*, s. 80; Aydın Taneri, *Celâlî'd-Dîn Hârizmşâh ve Zamanı*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1977, s. 82; Taneri, "Hârizmşâhlar", s. 230; Abdulgani Fahri Bulduk, *Mardin Tarihi*, nşr. Burhan Zengin, Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı Yayını, Ankara 1999, s. 110; Bünyadov, *Hârezmşâhîği ve Enuştekinliler Devleti*, s. 217; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 256; Vernadsky, *Moğollar ve Ruslar*, s. 67; Hasan Geyikoğlu, *Doğu Anadolu'da Harezmsahlar*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Neşredilmemiş Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1992, s. 157-161; Hasan Geyikoğlu, "Harezmliler'in Anadolu Selçuklu Devleti Himaye ve Hizmetine Alınmaları", *Türk Kültürü*, XXXII/373, Ankara 1994, s. 275; Ahsen D. Batur, *1200 Yıllık Sürgün "Türk" Sözü'nün Hazin Serüveni*, Selenge Yayınları, İstanbul 2013, s. 137-138; Hartog, *Cengiz Han*, s. 151; Hasanbaba Sadıkov, "Gence'den Amid'e: Haremşah Celâleddîn'in Ölüm Yolu", *I. Uluslararası Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu*, (Diyarbakır, 20-22 Mayıs 2004), nşr. Kenan Ziya Taş - Ahmet Kankal, Diyarbakır Valiliği, Diyarbakır 2004, s. 123

⁴² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, trc. X, s. 352-355; İbn Bîbî, Nâsireddîn Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Ca'ferî er-Rugadî, *el-Evâmîrü'l-Alâ'îye fi'l-Umûri'l-Alâ'îyye*, I. *Tıpkıbasım*, nşr. Adna Sadık Erzi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1956 s. 425; *el-Evâmîrü'l-Alâ'îye fi'l-Umûri'l-Alâ'îyye (Selçuk Nâme)*, I, trc. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 425-426; *Selçuknâme*, trc. Mükrimin

629/1232 yılında Cûrmâğûn Noyan emrindeki bir Moğol birliği Doğu Anadolu beldelerini yağmalayarak Sivas'a kadar ilerledi ve ele geçirilen ganimet ve esirler ile birlikte tekrar Azerbaycan'a geri döndü. Bu durum üzerine Sultan Alâeddîn I. Keykubâd, melikü'l-ümerâ Kemâleddîn Kâmyâr komutasında bir birliği Moğolları geri püskürtmek ve tedbir almak için görevlendirdi. Erzurum'a kadar gelen Kemâleddîn Kâmyâr, Moğolların Azerbaycan'a geri döndükleri ve Yunus Derbendi'ni bile geçtiklerini haber alınca onları takip etmeyerek Erzurum'da beklemeye ve tedbir almaya karar verdi.⁴³

Sultan Alâeddîn I. Keykubâd'ın Moğolların Anadolu saldırılarını engellemek için aldığı savunma tedbirleri, Kayseri Meşhed Ovası'nda huzuruna gelen elçilerin şerefine verdiği yemekte yediği bir av hayvanının etinde zehirlenerek 4 Şevval 634/ 31 Mayıs 1237

Halil Yinanç, nşr. Refet Yinanç - Ömer Özkan, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007, s. 135; Ebû'l-Ferec, *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, s. 18-19; Mükrimin Halil Yinanç, "Bitlis (Tarih)", *İA*, II, Eskişehir 1997, s. 663; Yinanç, "Diyarbakır", s. 616; Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri*, s. 197; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2011, s. 395; Osman Turan, "Keykubad I", *İA*, VI, Eskişehir 1997, s. 655; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, trc. Erol Üyepazarcı, Tarihi Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002, s. 83; Saunders, *Târîh-i Fütûhât-ı Moğûl*, s. 80; Nejat Kaymaz, *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2009, s. 20; Hartog, *Cengiz Han*, s. 152; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 257; Mehmet Ersan, *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*, Birleşik Yayınevi, Ankara 2010, s. 41; Abdulkadir Yuvalı, "Ahlât Şehrinin Tarihinde Yaşanmış Talihsiz Olaylar", *I. Uluslararası Ahlat-Avrasya Kültür ve Sanat Sempozyumu*, (Ahlat-Bitlis 23-25 Ağustos 2012), Bitlis Eren Üniversitesi Yayını, İstanbul 2013, s. 226

⁴³ İbn Bîbî, *el-Evâmîrü'l-'Alâ'îye fî'l-Umûri'l-'Alâ'îye*, Erzi, tb. I, s. 418-419; Öztürk, trc. I, s. 420-421; Selçuknâme, Yinanç, trc. s. 132-133; Yazıcızâde Ali, *Tevârîh-i Âl-i Selçuk (Oğuznâme-Selçuklu Tarihi)*, (Giriş - Metin - Dizin), nşr. Abdullah Bakır, Çamlıca Basın Yayın, İstanbul 2009, s. 576; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 396; Turan, "Keykubad I", s. 655; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 83; Faruk Sümer, "Keykubad I", *DİA*, 25, Ankara 2002, s. 359; Kaymaz, *II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri*, s. 20; Hartog, *Cengiz Han*, s. 152; Kemal Taşcı, "Kösedağ Savaşı Öncesi Moğolların Doğu Anadolu'daki Siyasî ve Askerî Faaliyetleri", *Türk'ün Anadolu Tarihinde Bir Dönüm Noktası 1243 Kösedağ Savaşı ve Anadolu'nun Moğollar Tarafından İşgali*, nşr. Abdullah Kaya, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas 2018, s. 178

tarihinde Meşhed Ovası'nda vefat etmesi üzerine boşa çıktı.⁴⁴ Cûrmâğûn Noyan 635/1238 yılında Gürcistan üzerine sefer düzenledi ve Moğollar karşısına çıkan Gürcü prensi Avak yapılan savaşta Moğollara esir düşmesi üzerine kraliçe Rosudan Moğolların 636/1239 yılında Kars ve Ani şehirlerini ele geçirmelerini engelleyemedi. Kars ve Ani'nin düşmesi Moğolların Selçuklu hâkimiyetindeki Doğu Anadolu'ya yönelmelerinin önündeki tüm engelleri ortadan kaldırdı.⁴⁵

Selçuklular, Eyyûbîler, Hârezmşâhlı Kanglı Kıpçaklar ve Germiyanlı Türkmenlerinin el-Cezire bölgesinde birbirleri ile mücadele etmeleri, Amid/Diyarbakır'ın Türkiye Selçuklu hâkimiyetine girmesi ve Eyyûbîlerden Melik Muzaffer Gazî'nin hâkimiyetindeki Meyyâfârîkîn'in Selçuklular tarafından kuşatılması Cûrmâğûn Noyan'ın hastalanmasından sonra Azerbaycan'daki Moğollar birliklerinin komutasına geçen Baycu Noyan ve emrindeki Moğollar Doğu Anadolu'ya girdiler. Moğollar, Babaî İsyanı ve Eyyûbî savaşlarında kullanılmak için Erzurum-Erciş savunma hattının

⁴⁴ İbn Bîbî, *el-Evâmîrül-'Alâ'îye fi'l-Umûri'l-'Alâ'îye*, Erzi, tb. I, s. 457-463; Öztürk, trc. I, s. 452-458; Selçuknâme, Yinanç, trc. s. 151-152; Kazvîni, *Târîh-i Güzide*, nşr. Nevâî, s. 477; Yazıcızâde, *Tevârîh-i Âl-i Selçuk*, s. 611-616; Osman Turan, "Sad-ed-din Köpek", *İA*, X, Eskişehir 1997, s. 33; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 409; Turan, "Keykubad I", s. 657; Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, s. 109, 111; Sümer, "Keykubad I", s. 359; Kaymaz, *II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri*, s. 22, 29; Geyikoğlu, "Harezmliler'in Anadolu Selçuklu Devleti Himaye ve Hizmetine Alınmaları", s. 284; Hasan Geyikoğlu, "Türkiye Selçukluları'nda Yabancılarla İktâ' ve Mülk Verilmesi", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11/47, Erzurum 2011, s. 78; Ersan, *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*, s. 51-53; Taşcı, "Kösedağ Savaşı Öncesi Moğolların Doğu Anadolu'daki Siyasî ve Askerî Faaliyetleri", s. 187-188

⁴⁵ Ebû'l-Ferec, *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, s. 19; Yazıcızâde, *Tevârîh-i Âl-i Selçuk*, s. 650-655; Osman Turan, "Keyhüsrev II", *İA*, VI, Eskişehir 1997, s. 624; Vernadsky, *Moğollar ve Ruslar*, s. 68; Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, s. 112; Saunders, *Târîh-i Fütûhât-ı Moğûl*, s. 80; Vasilij Viladimiroviç (Wilhelm) Barthold, "Ani", *İA*, I, Eskişehir 1997, s. 436; M. Fahreddin Kırzioğlu, "Kars", *İA*, VI, Eskişehir 1997, s. 362; Chaliand, *Göçebe İmparatorluklar*, s. 113; Kaymaz, *II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri*, s. 74, 86-87; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 257; Taşcı, "Kösedağ Savaşı Öncesi Moğolların Doğu Anadolu'daki Siyasî ve Askerî Faaliyetleri", s. 188

boşaltılmasını fırsat bilerek Erzurum'u kuşatma altına aldılar.⁴⁶ Erzurum serleşkeri Emir Sinâneddîn Yâkût'un istihkam ettiği şehir 640/1242 yılı sonlarına doğru Baycu Noyan komutasındaki Moğol ordusu Erzurum'u kuşatmaya aldı ve şehrin şihnesi Debil/Dvinli Şemseddîn Moğolları surlara çıkarması üzerine sultan Alâeddîn I. Keykubâd zamanında oluşturulan Erciş-Erzurum savunma hattının en önemli noktası Moğollar tarafından ele geçirilmiş ve tahrip edilmiş oldu.⁴⁷

Erzurum'un düşmesini esefle haber alan sultan Gıyâseddîn II. Keyhüsrev, divanı toplayarak Moğol tehlikesi karşısında kendileri yardım etmesi için Meyyâfârîkîn hâkimi el-Melikü'l-Muzaffer'e para ve Ahlat'ın idare menşurunu vererek Mardin Artuklu beyi el-Melikü's-Sa'îd Necmeddîn'e Re'su'l-Ayn ve Hârezmşâhlı Kanglı Kıpçak emirlerine ise Hısn Ziyâd/Harput'u ikta etti.⁴⁸ Ne yapacağını bilemeyen ve denize düşen yılanı sarılır kabilinden herkesten muavenet bekleyen Sultan Gıyâseddîn II. Keyhüsrev, naibü's-saltanat Şemseddîn İsfahânî'yi el-Cezîre bölgesi hükümdarlarına

⁴⁶ İbn Bîbî, *el-Evâmîrül-'Alâ'îye fi'l-Umûri'l-'Alâ'îye*, Erzi, tb. I, s. 514-517; Öztürk, trc. II, s. 62-64; Selçuknâme, Yinanç, trc. s. 173-174; Aknerli Grigor, *Okçu Milleti Tarihi*, trc. Hrant D. Andreasyan, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007, s. 33; Yazıcızâde, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, s. 665-666; Kaymaz, *II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri*, s. 85-88; Enver Konukçu, "Baycu Noyan'ın Erzurum Kuşatması (1242)", *Omeljan Pritsak Armağanı*, nşr. Mehmet Alparğu - Yücel Öztürk, Sakarya Üniversitesi Yayını, Sakarya 2007, s. 483-504; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 301; Taşcı, "Kösedag Savaşı Öncesi Moğolların Doğu Anadolu'daki Siyasî ve Askerî Faaliyetleri", s. 188

⁴⁷ İbn Bîbî, *el-Evâmîrül-'Alâ'îye fi'l-Umûri'l-'Alâ'îye*, Erzi, tb. I, s. 514-517; Öztürk, trc. II, s. 62-64; Selçuknâme, Yinanç, trc. s. 173-174; Ebû'l-Ferec, *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, s. 19; Aknerli Grigor, *Okçu Milleti Tarihi*, s. 33; Yazıcızâde, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, s. 666-667; Kaymaz, *II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri*, s. 88-89; Konukçu, "Baycu Noyan'ın Erzurum Kuşatması (1242)", s. 490-493; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 301; Taşcı, "Kösedag Savaşı Öncesi Moğolların Doğu Anadolu'daki Siyasî ve Askerî Faaliyetleri", s. 188-189

⁴⁸ İbn Bîbî, *el-Evâmîrül-'Alâ'îye fi'l-Umûri'l-'Alâ'îye*, Erzi, tb. I, s. 518; Öztürk, trc. II, s. 65; Selçuknâme, Yinanç, trc. s. 174-175; Yazıcızâde, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, s. 657-658, 670-671; Kaymaz, *II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri*, s. 90-91; Ersan, *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*, s. 64; Taşcı, "Kösedag Savaşı Öncesi Moğolların Doğu Anadolu'daki Siyasî ve Askerî Faaliyetleri", s. 189

yardım için gönderirken kendisi de takriben 70.000 kişilik ordusuyla 641/1243 yılı ilkbaharında yola çıkarak Sivas'a ulaştı.⁴⁹ Moğolların yaklaştığı haberi Selçuklu ordugahına ulaşınca sultan telaşa kapılmaya başladı. Çünkü sultan, Moğolları Nahcivan'da karşılamak ve onları Selçuklu topraklarına sokmamak istemekteydi. Sivas'ta yardımcı kuvvetleri beklemeden Erzincan'a doğru hareket eden Selçuklu ordusu Köseadağ bölgesinde Moğol birliklerinin karşısında otağ kurdu ve öncü birliklerinin yaptıkları mücadelede Selçukluların yenilmesi ve sultanın savaş meydanından kaçması üzerine Moğollar Selçuklu ordugahını ele geçirdiler. Sultan Alanya'daki Hıristiyan dayılarının yanına kaçarken Moğollar, Sivas ve Kayseri gibi önemli şehirleri kuşatarak ele geçirdiler ve dönüş yolunda ise Erzincan'ı yağmaladılar. Daha sonra Selçuklu veziri Mühezzibeddîn Ali Deylemî'nin girişimleri ile Selçuklu Devleti Moğollara tabi olarak yıllık vergi vermeyi kabul eder hale geldi.⁵⁰ Böylece 1243 Köseadağ Savaşı ve 1343 Karanbük Savaşı arasındaki 100 yıl boyunca Türkiye'de Moğol/İlhânî tahakkümü dönemi yaşandı. Anadolu'nun yanı sıra Moğol hâkimiyetti Çin, Doğu Türkistan, Batı Türkistan, Mâverâü'n-Nehr, Horasan, Kirman, Irak, Azerbaycan, el-Cezîre ve Gürcistan'a yayıldı. Bu durum Ortaçağ Orta Doğu ve Yakın Doğu tarihine derin izler bıraktı. Bu yazıda Nestûrî, Fransisken ve Dominiken misyoner seyyahların İslam dünyasını hiç beklenmedik bir zamanda alt üst eden ve hâkimiyet altına alan Moğolları Hıristiyanlaştırmak ve bu sayede bütün İslam dünyasına hâkim

⁴⁹ İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-'Alâ'îye fi'l-Umûri'l-'Alâ'îye*, Erzi, tb. I, s. 519; Öztürk, trc. II, s. 66; Selçuknâme, Yinanç, trc. s. 175; Ebû'l-Ferec, *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, s. 19; Aknerli Grigor, *Okçu Milleti Tarihi*, s. 34; Yazıcızâde, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, s. 669-670; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 301; Kaymaz, *II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri*, s. 92; Ersan, *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*, s. 65; Taşcı, "Köseadağ Savaşı Öncesi Moğolların Doğu Anadolu'daki Siyasî ve Askerî Faaliyetleri", s. 189-190

⁵⁰ İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-'Alâ'îye fi'l-Umûri'l-'Alâ'îye*, Erzi, tb. I, s. 5120-521; Öztürk, trc. II, s. 67; Selçuknâme, Yinanç, trc. s. 176; Aknerli Grigor, *Okçu Milleti Tarihi*, s. 33-34; Yazıcızâde, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, s. 672-673; Kaymaz, *II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri*, s. 91; Ersan, *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*, s. 65; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 301

olmak ya da İslam alemini de Hıristiyanlaştırmak için Moğol Hânlarına bu misyon ile gönderdikleri elçilerin seyahatnameleri ve raporları misyonerlik açısından ele alınacaktır.

Saint-Quentinli Keşiş Frer (Kardeş) Simon ve Seyahat Raporu: Historia Tartarorum

1245 yılında Papa IV. Innocentus tarafından Azerbaycan'daki Moğol noyanına ile görüşmek için gönderilen Dominiken misyoner seyyah Longjumeau André/Andrew, Moğol idarecileri ile karşılaşmadan Yakınoğu'da dolaşmış ve kiliseleri birleştirmek için faaliyetlerde bulunmuştur. Ayrıca ilk olarak Moğollara gönderilip geri dönen misyoner seyyahdır.⁵¹ André 1235 tarihinde Ögedây/Oktây Kâğân tarafından Tebriz'de Nesturîlerin sorumlusu olarak atanan Simon Rabbanata ile karşılaşmış ve Papa'nın ona gönderdiği kiliselerin birleştirilmesini içeren mektubunu taktim etmiştir. Simon Rabbanata da Papa'ya Vatikan'ın yüksel hâkimiyetini ve birleştiriciliğini kabul mahiyetinde bir mektup göndermiştir. İlerleyen Papalık heyeti yolları üzerinden bir Moğol birliği ile karşılaşmış ve onlara Papalık'tan bir mesaj içeren mektubu Tatar/Moğol Hânı'na iletmek için bu birliğe emanet ettiler.⁵² Bu

⁵¹ P. V. Claverie, "Deux Lettres Inedites de la Premiere Mission en Orient d'Andre de Longjumeau (1246)", *Bibliothèque de l'Ecole des Chartes*, 158/1, 2000, s. 283-292; Jean Richard, "The Mongols and the Franks", *Journal of Asian History*, 3/1, 1969, s. 47; Abdulkadir Yuvalı, "Doğu-Batı İlişkilerinin Mahiyeti Hakkında (XIII. Yüzyılda)", *Ondukuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, II, Samsun 1987, s. 124-125; Altay Tayfun Özcan, "Chronica Maiora'da Moğol İmajı", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXVII/2, Aralık 2012, s. 430-447; Altay Tayfun Özcan, "Chronica Maiora'da Moğollara Dair Kayıtlar", *Tarih Okulu Dergisi*, 6/XVI, Aralık 2013, s. 28, 68-69; Murat Tural, *Seyahatnamelere Göre Moğollar ve Katolik Dünyası (Dini İdealler ve Politik Kaygılar)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Neşredilmemiş Doktora Tezi, Ankara 2015, s. 26-27

⁵² Gregory G. Guzman, "Simon of Saint-Quentin and the Dominican Mission to the Mongol Baiju: a Reappraisal", *Speculum*, XLVI, 1971, s. 234-236; Ay, "Moğollar ve Katolik Misyonerlik: Fransisken ve Dominiken Rahiplerin Asya ve Yakınoğu'da Misyonerlik Faaliyetleri (13-14. Yüzyıllar)", s. 41; Tural, *Seyahatnamelere Göre Moğollar ve Katolik Dünyası*, s. 26-27

kısımda neden mektubu kendilerinin götürmeyip Moğol birliğine verdikleri hususunda biraz düşünmek gerekmektedir. Papalık heyetinin Moğol idareciler ile görüşmeden geri döndüklerinde Antakya'daki Yakûbî Hıristiyanlığının lideri II. Ignatius ile görüşüp kiliselerin birleştirilmesine dair mesajı ona da iletmiş ve cevaben II. Ignatius'un olumlu yanıtını almıştır. Bu bilgilerden anlaşılacağı üzere André kuvvetle muhtemel sadece Moğolların hâkimiyetindeki ya da muhtemel hâkimiyet bölgelerindeki doğu kiliseleri ile Papalık arasında bir bağ kurmakla ve Papa'nın mektubunu ise güvenilir bir elden Moğol Hânı'na ulaştırmakla görevlendirilmiş olmalıdır. Esas itibarıyla görevini yerine getiren André'nin de içinde bulunduğu Dominiken heyet asıl vazifesini yerine getirdikten sonra geri dönmüştür.⁵³

André ile aynı dönemde doğrudan Papa IV. Innocentus tarafından görevlendirilmeyip Papa tarafından görevlendirilen ve Moğollara iletilmek üzere yazılan mektupları muhafaza eden Keşiş Ascelinus adlı Dominiken keşişin yanında bu yolculuğu çıkan Saint Quentinli Keşiş Frer Simon bir Frank/Fransız'dır.⁵⁴ Ayrıca Latinceyi beraber yola çıktığı heyetteki yol arkadaşlarına nazaran daha iyi bildiği için seyahat notlarını o kaleme almıştır.⁵⁵ Yolculuğunu Ascelinus'un başkanlık yaptığını Alexander, Albert ve heyete Tiflis'ten iştirak eden Guichard ile birlikte devam ettiğini anladığımız bir heyetle Azerbaycan'daki Moğol valisi Baycu Noyan'ın huzurunda yaklaşık 9

---

⁵³ Mirko Sardelić, "John of Plano Carpini vs Simon of Saint-Quentin: 13th Century Emotions in the Eurasian Steppe", *Golden Horde Review*, 5/3, 2017, s. 496-497; Tural, *Seyahatnamelere Göre Moğollar ve Katolik Dünyası*, s. 27-29

⁵⁴ Jean Richard, "Intiroduction", *Histoire des Tartares*, Librairie Orientalisme Paul Guethner, Paris 1965, s. 12-13

⁵⁵ Emil Vasilievich Bretschneider, *Medieval Researches from Eastern Asiatic Sources Fragments Towaeds the Knowledge of the Geography and History of Central and Western Asia from the 13th to the 17th Centruy*, I, Trübner- Co, Luggate Hill, London 1988, s. 455; Richard, "Intiroduction", s. 13-15; Gregory G. Guzman, "The Encyclopedist Vincent of Beauvais and His Mongol Extracts From John of Plano Carpini and Simon of Saint-Quentin", *Speculum*, 49/2, April 1974, s. 299-300; Tural, *Seyahatnamelere Göre Moğollar ve Katolik Dünyası*, s. 29

hafta kaldıktan sonra Papa'ya ileilmek üzere alınan mektup ile geri dönen heyette asıl olarak Papa tarafından vazifelendirilmiş olan ve yolcuğu 3 yıl 7 ay süren Ascelinus'tur. Frer Simon'un yolcuğu 2 yıl 6 ay sürerken Alexander ve Albert'in yolculukları 3 yıldan biraz daha az sürmüştür. Heyetin genel olarak yolculuğu Mart 1245 tarihinde başlayıp, 25 Temmuz 1247 tarihinde Baycu Noyan'ın yanından dönüp yolcuğu 1248 sonbaharında tamamlanmıştır. Moğollar nezdinde yaptıkları elçilik faaliyetlerinin pek işe yaramadığı cevabî mektuplardan anlaşılan bu heyetin başından geçen olaylar Seyahat Raporu'nda tafsilatlı bir şekilde kayıtlıdır.⁵⁶

XIII. asır Türk, Moğol ve Hıristiyan tarihi için son derece öneme haiz olan Frer Simon'un Seyahat Raporu, tarih boyunca çeşitli yazarlar tarafından alıntı yapılarak günümüze kadar ulaşmıştır. Özellikle Beauvaisli Vincent'in *Speculum Historiale* adlı eserinin XXX, XXXXI ve XXXII bölümlerinde pasajlar halinde alıntı yapılarak günümüze ulaştırılan⁵⁷ eserin Latince metni 1965 yılında Jean Richard tarafından Fransızca notlandırılarak neşredilmiş,⁵⁸ 2006 yılında ise Erendiz Özbayoğlu tarafından Türkçe'ye⁵⁹ ve 2019 yılında Stephen Pow, Tamás Kiss, Anna Romsics ve Flora Ghazaryan

⁵⁶ Bretschneider, *Medieval Researches from Eastern Asiatic Sources*, s. 455, 494; Henri Cordier, "Le Christianisme en Chine et en Asie Centrale Sous les Mongols", *T'oung Pao*, 8/1-2, Mar - May 1917, s. 72-73; Richard, "Introduction", s. 13-20; Nejat Kaymaz, *Pervane Muineddin Süleyman*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1970, s. 20; Gregory G. Guzman, "Euroean Captives and Craftsmen Among the Mongols, 1231-1255", *The Historian*, 72/1, Spring 2010, s. 135-137; Guzman, "Simon of Saint-Quentin and the Dominican Mission to the Mongol Baiju: a Reappraisal", s. 240; Tural, *Seyahatnamelere Göre Moğollar ve Katolik Dünyası*, s. 29-32; Sardelić, "John of Plano Carpini vs Simon of Saint-Quentin: 13th Century Emotions in the Eurasian Steppe", s. 497

⁵⁷ Gregory G. Guzman, "The Encyclopedist Vincent of Beauvais and His Mongol Extracts From John of Plano Carpini and Simon of Saint-Quentin." *Speculum*, 49/2, April 1974, s. 287-307

⁵⁸ Simon de Saint Quentin, *Histoire des Tartares*, nşr. - not. Jean Richard, Librarie Orientalisme Paul Guethner, Paris 1965

⁵⁹ Simon de Saint Quentin, *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu 1245-1248*, trc. Erendiz Özbayoğlu, Doğu Akdeniz Kültür ve Tarih Araştırmaları Vakfı Yayını, Antalya 2006

tarafından Latince aslı ile birlikte notlandırılarak İngilizce'ye tercüme edilmiştir.⁶⁰ Eser 1968 yılında Gregory G. Guzman tarafından bir doktora tezine de konu olmuştur.⁶¹

Keşiş Simon'a Göre Tatarlar/Moğollar

Tatarlara/Moğollara Dair Siyasî ve Askerî Meseleler

Tatarların⁶² ortaya çıkışları ve bir devlet olmaları konusunda seyahati esnasında edindiği bilgileri derleyen Frer Simon, onların başlangıçta dağınık olarak yaşadığını ve Cengiz Hân (Cingischam)'ın⁶³ Moğolları idare eden Tuğrul Hân'a isyan edip Moğolları bir çatı altında topladığını ve onları teşkilatlandırdığı kanaatinde. Moğolların Tuğrul Hân (metinde Davud) tarafından tahkir ve tezyif edici bir şekilde cezalandırıldığı, hor görüldüğü, lüzumsuz işler ile vazifelen-dirildiği ve artık onun hâkimiyetinden Moğolları bezdirdiği fikrinde olan Frer Simon, o dönemde yaşı kemale ermiş olan ve Moğolları iyi tanıyan Cengiz Hân adlı birinin zaten Moğollar arasında konuşulmaya başlayan isyan fikrini körüklediği ve onlara bağımsızlığın yolunu açtığı fikrindedir. Böylece Cengiz Hân'ın isyanı başlatmadan önce Moğolları 5, 10, 20, 100, 1.000, 10.000, 100.000 şeklinde teşkilatlandırdığını ve bu askerî düzen sayesinde Moğolları bağımsızlaştırdığı fikrindedir. Cengiz Hân ulusunu büyük dağın etrafında toplayarak itaatlerini kabul etmiş ve Yasa'ya herkesin uyacağı konusunda da onlardan yemin almıştır. Simon'a göre Cengiz Hân, Moğolları asıllarına rücu ettiren, onları

⁶⁰ Simon of Saint-Quentin, *History of the Tartars*, nşr. - trc. - not. Stephen Pow - Tamás Kiss - Anna Romsics - Flora Ghazaryan, Online in 2019. <http://simonofstquentin.org/website/framework.htm>. 29.09.2021

⁶¹ Gregory G. Guzman, *Simon of Saint-Quentin and Dominican Mission to the Mongols, 1245-1248*, The Graduate School of the Universty of Cincinnati, Neşredilmemiş Doktora Tezi, Cincinnati 1968

⁶² Francis Woodman Cleaves, "The Mongolian Names and Terms in the History of the Nation of the Archers of Grigor of Akanc", *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 12/3-4, December 1949, s. 428

⁶³ Cleaves, "The Mongolian Names and Terms in the History of the Nation of the Archers of Grigor of Akanc", s. 418-419

teşkilatlandırılan ve Moğol ruhunu yeniden ortaya çıkaran kişidir. Ayrıca toplumun önderi olduktan sonra yasa koyuculuk görevini üstlenmesi onun Moğollara Hân olma vasıflarını barındırdığının en önemli göstergesidir.⁶⁴

Askerlerinin itaatini ve yeminlerini kabul eden Cengiz Hân, askeri dehasını bu ilk meselede göstererek Tuğrul Hân'a baskın verip onu ve bütün ailesini bir kızı hariç ortadan kaldırarak kendi için bir siyasi rakip olma durumunun önüne geçmiştir. Ayrıca Tuğrul Hân'ın Hıristiyan olan kızı ile de evlenerek Moğollarda gelenek olan güregen/damat olma nedeniyle Tuğrul Hân'ın siyasi mirasına da sahip çıkmıştır.⁶⁵ Frer Simon'a göre Cengiz Hân, Hıristiyan ya da Dominiken Katolik Hıristiyan olmak dışında bir hükümdarda olması gereken bütün vasıflara haizdir.

Frer Simon, eserinde Tuğrul Hân'ın öldürülmesinden sonra Moğolların kendilerine güvenlerinin arttığını ve Cengiz Hân ile birlikte "Şeytan'ın da dürtüsüyle" diğer memleketleri kendi mülkleri gibi addederek ele geçirmek istediklerini ve bu yüzden dünyanın artık eskisi kadar güvenli bir yer olmadığı kanaatinde. Moğolların bu hareket isteği ile birlikte Tuğrul Hân'a ait ülkeleri ve daha sonra ise farklı milletlere ait bölgeleri ele geçirdikleri, gittikleri bölgelere

---

⁶⁴ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 27-28; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 9; *History of the Tartars*, XXX/69; Curt Alinge, *Moğol Kanunları*, trc. Coşkun Üçok, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1967; Ali Bademci, *Cengiz ve Yasası, Timur ve Tüzükâtı*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 212, s. 110-123; Habibe Temizsu, *Yasak: Cengiz Han Yasası ve Moğol Devletleri Tarihinde Yaşadığı Değişim*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2018, s. 43-221; David Orrin Morgan, *The Mongols*, Basil Blackwell, New York 1986, s. 65, 96-100; David Ayalon, "The Great Yasa of Chingiz Khan, A Reexamination", *Studia Islamica*, 33, 1971, s. 97-140; Denise Aigle, "Loi Mongole vs loi Islamique? Entre Myte et Réalité", *Annales Histoire, Sciences, Sociales*, 59/5-6, 2004, s. 971-996; ; Boris Yakovlevič Vladimirtsov, *Moğolların İçtimai Teşkilâtı: Moğol Göçebe Feodalizmi*, trc. Abdülkadir İnan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s. 93-109

⁶⁵ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 28-29; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 10; *History of the Tartars*, XXX/69; *Moğolların Gizli Tarihçesi (Moğolların Kırmızı Kitabı)*, trc. Mehmet Levent Kaya, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 161-198; Morgan, *The Mongols*, s. 55-64

ölüm ve kıtlık getirdikleri ama sadece Franklardan korktukları ve bu nedenle Domineken keşişlerin Moğol hâkimiyet sahasında serbestçe dolaştıkları kanaatindedir.⁶⁶ Fakat Frer Simon, burada genel olarak Tuğrul Hân'ın idare ettiği sahanın Moğolistan ya da Kuzey Çin değil de Hindistan olduğu kanaatindedir.⁶⁷

Frer Simon, 1214 yılında Moğolların Hânbalık/Pekin'i ele geçirmesinden sonra komşuları olan Hârezmşâhlıların arazilerine göz diktiklerini ve Hârezmşâhlılara bir elçi heyeti göndererek kendilerine itaat etmelerini istedikleri ve bu yüzden 1218 yılındaki Otrar hadisesi olarak bilinen bu elçilerin öldürülme olayından sonra Moğolların Hârezmşâhlıların üzerine yürüdükleri ve böylece Hârezmşâhlıların Moğollardan kaçarak Gürcistan'a geldiklerini, Gürcü Krallığı'nın merkezi olan Tiflis'te 7.000 kişi sebepsizce öldürdükleri ve bu nedenle Tanrı'nın onların peşine Moğolları taktığını, onların ise Türkiye Selçuklu topraklarına saldırdıkları, Abbasî Hilafeti ve Eyyûbîlerin hizmetine girdikleri ve 1244 yılında Kudüs'ün geri alınmasında yararlılık gösterdikleri için Tanrı'nın onları cezalandırdığını ve yok olduklarını üzüntülü bir şekilde dile getirmektedir. Katolik bir Hıristiyan olan Frer Simon, eserinde Müslümanların Kudüs'ü ele geçirmelerine yardım eden Hârezmşâhlıların kötü niyetli oldukları ve Hz. İsa'nın evinin yıkılmasına ve Hıristiyanların öldürülmesinde rol aldıkları için öldürüldükleri fikrindedir.⁶⁸

---

⁶⁶ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 51-52; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 34-35; *History of the Tartars*, XXX/87; Guzman, "Simon of Saint-Quentin and the Dominican Mission to the Mongol Baiju: a Reappraisal", s. 244; Tural, *Seyahatnamelere Göre Moğollar ve Katolik Dünyası*, s. 32

⁶⁷ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 27-29, 51-52; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 9-10, 34-35; *History of the Tartars*, XXX/69, 87

⁶⁸ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 53-54; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 35-36; *History of the Tartars*, XXX/88; Hasan Geyikoğlu, "Suriye'deki Harezmlilerin Haçlılarla Mücadelede ve Kudüs'ün Geri Alınmasındaki Rollerini", *Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 1, Erzurum 1994, s. 135-140

Hârezmşâhluların Gürcistan'a gelişleri ve Tiflis'te 7.000 kişi öldürmelerinden sonra onları takip eden Moğolların da Tiflis'e gelerek Gürcistan'ı yağmaladıkları gibi 1221 yılında Tiflis'te 7.000 kişiyi öldürdüklerini ve her öldürülen 1.000 kişi için Moğol geleneklerine göre 1 kişinin ters bir şekilde bir dala asıldığı ve Moğolların bununla iftihar ettiğini kaydeden Frer Simon, 14.000 kişin ölümünden sonra Gürcistan'da kıtlığın başladığı kanaatindedir.⁶⁹ Ayrıca Simon, Tatarlar/Moğollar, Ele geçirdikleri öldürmek için 10 ve 100'lü grupları çift başlı balta kullanarak öldürmelerine de değinmiştir.⁷⁰

Frer Simon, Moğolların silahlarını deri ile bellerine bağladıkları, kollarının üst kısmının deri zırhla kaplı olduğu, okları atarken sağ kolu zırhtan çıkardıkları ve daha sonra tekrar giydikleri, fakat bu usulü sadece Noyanların ve önemli komutanların kullandıkları, çanak biçiminde genişletilmiş deriden miğfer yaptıkları Arap kılıçları gibi tek tarafı keskin kılıç kullandıkları, bıçak ile savaşmayı bilmedikleri, genel olarak mızrak kullanmadıkları ve at üstünde iken ok ve yay kullanırken at dizgininden destek aldıklarını kaydederek onların savaş aletleri hakkında da bilgi vermektedir.⁷¹

Frer Simon Moğolların askerî sistemleri hakkında da ayrıntılı bir şekilde bilgi vermektedir. Ona göre Moğolların başarısının asıl sebebi askerî sistemlerinin muhteşemliğine dayanmaktadır. Frer Simon, Seyahat Raporuna göre Moğolların bir bölgeye gelmesi o bölge için gerçek bir felaket anlamındadır. Moğolların bir bölgeye gelmeden önce durdurulmaları ve bu sayede felaketten kurtulmak gerektiği fikrindedir. Moğolların en çok sevdiği şeyin kalelere

⁶⁹ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 56-57; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 37; *History of the Tartars*, XXXI/95; Cordier, "Le Christianisme en Chine et an Asia Certale Sous les Mongols", s. 72-73; Ömer Subaşı, *Gürcü-Moğol İlişkisi -Güney Kafkasya 1220-1346-*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2015, s. 33-45

⁷⁰ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 40-41; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 20-21; *History of the Tartars*, XXX/78

⁷¹ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 41-42; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 21-22; *History of the Tartars*, XXX/79

sığınmış insanlar olduğunu ve Moğolların bu insanları “hapsedilmiş domuzlara” benzeterek kendi malları gibi saydıklarını, ova savaşlarında Moğolların sıkı düzenleri sayesinde başarılı olduklarını, özellikle dağlara kaçan insanların hile ile öldürüldüklerini, düşman güçlerini zayıflatmak için silahsız ve zırhsız bir şekilde düşmanın önünden kaçarak onları yorup daha sonra dinlenmiş atlar ile üzerlerine saldırdıkları ve savaşlarda hem askerî taktik hem de psikolojik mücadele verdiklerini ve Moğollara karşı bu usulleri bilip ona göre askerî mücadele verilmesi gerektiğini adete bir savaş taktiği verircesine dile getirmektedir.⁷²

Kale ve şehir kuşatmalarında da başarılı olan Moğollar, Frer Simon’a göre çok kararlı savaşçılardır. Direnen bir şehri kuşattıklarında önce şehri ele geçirmek için mancınıklar ve ağır silahlar kullanırlar, ele geçiremezlerse Rum Ateşi ya da insan yağını şehre atarlar ve şehri ateşe vermeyi denerler. Ayrıca şehirleri düşürmek için lağım kazarlar, bazen de şehirleri ele geçirmek için şehrin çevresindeki nehirlerin yatağını şehre doğru çevirirler, mesela İsfahan şehrini böyle ele geçirmişlerdir. Ayrıca kuşatıp ele geçiremedikleri şehirlerin yanından uzaklaşarak saklanır ve şehrin savunmasının zaafa uğramasını beklerler ve daha sonra şehri ele geçirirler. Frer Simon Alanya’nın 12 yıl böyle kuşatıldığını da kaydetmektedir.⁷³

Frer Simon’a göre Kuşatma esnasında tatlı dil kullanan, aman veren fakat teslim olan şehir askerlerine ve insanlarına verdiği sözde durmayarak katliam yapan Moğollar, hiç kimseyi ayırt etmeden sadece esir ettikleri kişiler hariç herkesi din adamı, zengin-fakir, asker-sivil, kadın-erkek ve çocuk-yaşlı farkı gözetmeksizin öldürürler. Kendilerine itaat etmeyen hiç kimse ile antlaşma veya

---

⁷² Simon, *Histoire des Tartares*, s. 43-44; *Bir Keşiş’in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 25-26; *History of the Tartars*, XXX/81

⁷³ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 44-45; *Bir Keşiş’in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 26; *History of the Tartars*, XXX/82; Muharrem Kesik, *Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyeti*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2021, s. 581

ateşkes yapmazlar. Cengiz Yasası'na göre kendilerine tabi olanların ise savaşlarda beraber hareket etme zorunluğu vardır. İnsan dahil her şeyden %10'luk vergi alırlar. Sadece Hânlar değil Noyanlar da barış yapmak isteyen devlet adamlarından hediyeler almadan antlaşma yapamazlar. Noyanların köleleri dahi bu kişilerden hediye beklerler, bazen insan bazen de eşya ya da para Moğollar daima vergi alma usulünü titizlikle devam ettirmişlerdir. İtaat altına alamadıkları için ise yukarıda bahsedilen yöntemleri uygulayarak tabi kılarlar.⁷⁴

Frer Simon Moğolların Kafkasya bölgesinde Makedonyalı Büyük İskender'in azgın Yahudi kavmine karşı inşa ettirdiği kapıların Derbend (Bâbü'l-Ebvâb, Demir Kapı) şehri ele geçirilmek suretiyle açıldığını fakat bu rivayetlerin Gürcüler ve Yahudiler tarafından bilinmediği ve bu işi araştırmak için Dominiken keşişlerinin 7 yıl araştırma yapmalarına rağmen bir sonuca ulaşamadıklarını bildirmektedir.⁷⁵ Ayrıca Moğolların askerî yönü hakkında bilgi veren Frer Simon, Derbend ve İran'daki İsfahan şehirlerinin Moğollar tarafından ele geçirilmesi ile şehirdeki bütün insanların katledildiğini de kaydetmektedir.⁷⁶

Güyük Hân hakkındaki teşbihlerini bitirdikten sonra onun adına İran'dan Akdeniz sahillerine kadar yer alan ülkeleri hâkimiyeti altına alan Baycu Noyan hakkında bilgi vermediği tercih eden Frer Simon, İran, Irak, Azerbaycan, Türkiye ve kısmen de Kuzey Suriye bölgelerindeki Müslümanların ve Hıristiyanların Baycu Noyan'ın hâkimiyetinde olduğu kanaatindedir. Hıristiyanlara karşı her zaman

⁷⁴ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 45-47; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 27-28; History of the Tartars, XXX/83; Gökçe Yükselen Pelen, *Derbendnâme Bakü Nüshaları, I - A-613 Nu.'lu Nüsha*, İnceleme - Metin - Dizin - Tıpkıbasım, Kesit Yayınları, İstanbul 2017, s. 147-148; Sardelić, "John of Plano Carpini vs Simon of Saint-Quentin: 13th Century Emotions in the Eurasian Steppe", s. 497

⁷⁵ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 54; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 36; History of the Tartars, XXX/89

⁷⁶ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 54-55; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 36; History of the Tartars, XXX/89; Tural, *Seyahatnamelere Göre Moğollar ve Katolik Dünyası*, s. 135

savaşa hazır olan ve asıl adı Baycu,⁷⁷ Moğol asilzadeleri tarafından kullanılan unvanının ise Noy (Noyan/Noyin)⁷⁸ olduğu kanaatindedir. Baycu Noyan'dan başka Kurumsi (Correnzam)/Kûrumşî/Kûrmûşî⁷⁹ adlı bir Noyanın da varlığından bahsederek bu Moğol valisinin emrinde Hıristiyanlara karşı hem daim hazır bir halde bekleyen 600.000 muharip askerinin olduğunu aktaran Frer Simon, ayrıca Baycu Noyan'dan başka adamlarına çok iyi davranan ve onlar tarafından çok sevilen/saygı gösterilen Batu adlı bir komutandan da bahsetmektedir. Batu'nun ordusunda da 600.000 askerinin olduğundan bahseden Frer Simon, bu askerlerden 160.000 kişinin Moğol, 44.000 kişinin Hıristiyan ve diğerlerinin ise Moğollara itaat eden inançsızlardan (kuvvetle muhtemel Müslümanlar ya da Müslüman Türkler) olduğu kanaatindedir. Bu ordunun Baycu Noyan emrinde bulunan ordudan 7 kat daha fazla olduğunu da ekleyen Frer Simon, bundan başka kağanlığın sayısının hiç kimse tarafından bilinemeyecek 5 ordusunun daha bulunduğu bildirmektedir. Ayrıca Batu Noyan'ın aynı anne ve babadan olmayan 18 kardeşinin olduğunu, bu kardeşlerinin her birinin emrinde 10.000 (1 tümen)⁸⁰ savaşçıların olduğunu ve sadece ikisinin Macaristan (Hungaria)'ya karşı savaştığını ancak Hânları zehirlenince Avrupa'ya ilerlemekten vaz geçtiğini fakat daha sonra Batu, Hân olunca tekrar Avrupa'ya karşı savaşa hazırlandığını da eklemektedir.⁸¹

⁷⁷ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 93; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 69; *History of the Tartars*, XXXII/34; Cleaves, "The Mongolian Names and Terms in the History of the Nation of the Archers of Grigor of Akanc", s. 411-413

⁷⁸ Cleaves, "The Mongolian Names and Terms in the History of the Nation of the Archers of Grigor of Akanc", s. 435

⁷⁹ Cleaves, "The Mongolian Names and Terms in the History of the Nation of the Archers of Grigor of Akanc", s. 433-435

⁸⁰ Cleaves, "The Mongolian Names and Terms in the History of the Nation of the Archers of Grigor of Akanc", s. 436-437

⁸¹ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 93-94; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 69; *History of the Tartars*, XXXII/34; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 13; Denis Sinor, "The Mongols in the West", *Journal of Asian History*, 33/1, 1999, s. 19; Ay,

Gürcistan'ın Moğollar tarafından yağmalanmasından sonra onların Ermenilerin yaşadıkları beldelere geldiklerini aktaran Frer Simon, 1.000 kilisenin bulunduğu 100.000 kişinin yaşadığı Ani şehrinin Moğollar tarafından 12 günlük kuşatmadan sonra ele geçirilerek şehir ve bölgeleri kendilerine tabi kıldıkları kanaatindedir.⁸²

Tatarların/Moğolların Dinî ve Millî Gelenekleri

Frer Simon, bağımsızlık fikrinin oluşmasından sonra Cengiz Hân'ın Moğolları büyük dağın etrafında toplayarak Moğol geleneklerine aykırı olan davranışların terkedilmesini sağlamanın yanı sıra ve suç işleme psikolojisini ortadan kaldıracak olan ölüm cezasının getirilmesinin fikir babasının da Cengiz Hân olduğu kanaatindedir. Zira Cengiz Hân'ın Tanrı'nın hoş karşılamadığı ve bundan dolayı kötü durumda olduklarına inanılan yalan, hırsızlık ve zina yapma alışkanlıklarından vaz geçilerek yeni oluşturdukları teşkilatın temelini ahlakî ve dinî temel üzerine oturttuğunu aktarmaktadır. Ayrıca Frer Simon, Moğollarda dağın kutsallığı hakkında da bilgi vermiştir.⁸³

Moğolların Cengiz Hân yasasına uyduklarını hatta ihlal eden kişinin Cengiz Hân'ın torunu Güyük bile olsa fark etmediğini ve Hân'ı

“Moğollar ve Katolik Misyonerlik: Fransisken ve Dominiken Rahiplerin Asya ve Yakınoğu'da Misyonerlik Faaliyetleri (13-14. Yüzyıllar)”, s. 39-40; Roman Hautala, “Early Hungarian Information on the Beginning of the Western Campaign of Batu (1235-1242)”, *Acta Orientalia Academia Scientiarum Hung.*, 69/2, Budapest 2016, s. 183-199; József Laszlovszky - Stephen Pow - Beatrix F. Romhányi - László Ferenczi - Zsolt Pinke “Contextualizing the Mongol Invasion of Hungary in 1241-42” *The Hungarian Historical Review*, 7/3, 2018, s. 419-450; Altay Tayfun Özcan, *Moğollar Avrupa'da: Moğolların Avrupa Seferinin Üç Tanığı, Dominiken Misyoner Julian, Splitli Toma ve Torre Maggioreli Üstat Roger'in Görüp Duydukları ile Yaşadıkları (1241-1242)*, Kronik Kitap, İstanbul 2020, s. 13-36

⁸² Simon, *Histoire des Tartares*, s. 59-60; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 41; *History of the Tartars*, XXXI/97

⁸³ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 27-29; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 9-10; *History of the Tartars*, XXX/69; Özcan, “*Chronica Maiora'da Moğol İmajı*”, s. 447; Vladimirtsov, *Moğolların İctimai Teşkilâtı: Moğol Göçebe Feodalizmi*, s. 90-91

ancak kurultayda söz sahibi olan Noyanların seçeceğini vurgulayan Frer Simon, Moğolların kendilerine itaat etmeyen hiçbir kavim ya da devletle barış yapmadıklarını kaydetmektedir. Ayrıca Moğolların Tanrı'dan çok korktuklarını ve kehanetlere inandıklarını aktarmaktadır. Gelecekte mahvolacak Moğolların Yasa sayesinde yeniden dünyaya hâkim olacakları kanaatinde olduklarını söylemektedir. Moğolların büyücülük ve kehanet ile çok ilgilendiklerini, kötü ruhları kullandıkları ve Tanrı'nın kendileriyle konuştuğuna inandıkları, Tatarlar haricindeki bütün insanların y ada insanlara ait olan eşyaların onlara helal olduklarına inandıklarını bildiren Frer Simon, tacirlerin Moğollardan izin almadan ticaret yapamayacağını aksi taktirde Moğollara köle olabileceklerini hayretle dile getirmektedir.⁸⁴ Böylece Frer Simon ve heyetinin daha ileri gitmeyerek Azerbaycan'daki Baycu Noyan'a Papa'nın mektuplarını vererek geri dönmelerinin sebeplerinden biri de ortaya çıkmış olmaktadır.

Hânlarını Tanrı'nın oğlu olarak gören Moğolları kendi Hıristiyan inançlarına göre kâfir olarak niteleyen Frer Simon, Moğol Hânlarının yazışmalarında Tanrı'nın oğlu olduklarını bildirmelerinin Moğolların kısa sürede önemli bölgeleri ele geçirmelerinden olayı şımarttıkları, kibirlendikleri ve küstahlaştıkları için aptallıkla suçlamaktadır. Özellikle Baycu ve Batu'nun elçileri Moğol Hânı'nın temsilcileri olmaları hasebiyle huzurda 3 kere diz çöktürüp, 3 kere secde ettirmelerini Hıristiyanlık inancına ters bulan Frer Simon, Tatarların Hıristiyanları haça tapmakla tenkit ettiklerini ve diğer insanları kendileri için hizmetçi ve köle olarak Tanrı'nın yarattığını, Papa ve Hıristiyanlara bu nedenle "köpek" dediklerini tam bir Moğol tasviri çizmek için istemeden dile getirmektedir.⁸⁵

⁸⁴ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 32-33; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 12-13; *History of the Tartars*, XXX/73

⁸⁵ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 34-35; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 13-14; *History of the Tartars*, XXX/74; Tural, *Seyahatnamelere Göre Moğollar ve Katolik Dünyası*, s. 191

Frer Simon, seyahati esnasında Moğol Hânlığı tahtındaki değişiklikler hakkında bilgi almış ve eserine Tatar/Moğol taht değişikliği hakkındaki duyularını eklemiştir. 1246 yılında Ögedây/Oktây Hân'ın ölümünden sonra tertip edilen kurultayda yerine Güyük/Gog'un Hânlık tahtına oturduğunu, noyanlarının onu tahta oturtma şartları, onlara gereken ihsanlarda bulunmaları, aralarında bir ihtilaf çıkarsa adaletle hükmetmesi gerektiğini, gökteki Tanrı'yı asla unutmaması gerektiğini yani bu sözleri Tanrı huzurunda verdiklerini ve onu kendilerini tahta çıkardıklarını unutmasını telkin ettikten sonra Güyük Hân'da sözünün kılıç gibi keskin olduğunu, sözüne itaat ve itimat edilmesi gerektiğini, istediği zaman Noyanların askerleri ile birlikte savaşlarda yardım etmeleri gerektiğini ve bu sayede Hân ile beraber dünyaya hükmedecekleri hakkında yemin ettiler. Daha sonra Tanrı'nın oğlu olduğunu iddia ettikleri kağanı ve yanındaki hatununu bir post üzerine oturtarak onları diğer insanlardan daha üstün bir konuma yerleştirdiler ve Hân'a olan bağlılıklarını Tanrı huzurunda yenilediler. Aynı kurultayda Ögedây Hân'a ait olan hazine Güyük Hân tarafından Noyanlar arasında mertebelerine göre üleştirilmiş ve geri kalan kısım ise ona kalmıştır. Daha sonra verilen ziyafet esnasında gelenekleri olduğu üzere içki içen Moğollar, çorba içip tuzsuz et yiyerek ziyafetlerine devam ettiler.⁸⁶

Frer Simon'a göre Tatarlar/Moğollar en büyük idarecileri Hân ya da Kağan unvanı vermekteydiler. Bu unvanı alan kişinin Tanrı'nın oğlu olduğuna inandıkları ya da Tanrı'nın yer yüzündeki halefi olduğunu düşündükleri için artık olanlara özel isimleri ile hitap etmemekteydiler. Hân'ın Tanrı'nın oğlu olduğuna inanma meselesi tabii ki Yahudiler ve Hıristiyanlar gibi Tanrı'nın antropomorfik yani insan bedeni nitelikli bir Tanrı olduğunu düşünmemekteydiler.

---

⁸⁶ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 90-92; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 67-68; *History of the Tartars*, XXXII/32; Guzman, "Euroean Captives and Craftsmen Among the Mongols, 1231-1255", s. 138

Onlar “mavi göklerin efendisi” olarak niteledikleri Tanrı’yı insana benzetmekle sadece Hân’ın Tanrı’nın yeryüzündeki halefi, temsilcisi ya da oğlu olduğuna inanmaktaydılar. İslam düşüncesinde olduğu gibi Hân, zillullahi'l-fil-arz (allah’ın yer yüzündeki gölgesi) ve Halife-i Ruy-i Zemin (Allah’ın yeryüzündeki halifesi) anlayışlarında olduğu gibi Tanrı’nın oğlu olması fikrî bir tasavvurdur. Frer Simon Güyük Hân’ı Kitab-ı Mukaddes/İncil/Zebur/Hezekiel, 38/1-6’daki Gog⁸⁷ ve kardeşini ise Kitab-ı Mukaddes/Tevrat/Yaratılış, 10/1-2’de Yafet’in oğulları arasında zikredilirken⁸⁸ Kitab-ı Mukaddes/Zebur/Hezekiel, 38/2’de bir ülke ya da topluluk ismi şeklinde geçen Magog olarak nitelendirilmektedir.⁸⁹

Gog, Kitab-ı Mukaddes/Zebur/Hezekiel Kitabı’na göre Magog ülkesini idare eden hükümdar olduğu ve ülkelerine geri dönen İsrailoğullarına saldıracağı için onun Tanrı tarafından tehdit edilmesi ve daha sonra yenilgiye uğradığı için İsrailoğullarının Tanrı tarafından unutulmadığı için mutlu oldukları fakat Tanrı’ya olan günahlarından dolayı cezalandırılacağına dair bilgilerin olması daha sonraki Yahudi literatürüne çok etki etmiştir. Buradaki asıl mevzu büyük ve zorba güçlerin birbirleri ile yaptığı savaşlarda zayıflamaları ya da yıkılmaları Tanrı’nın itaatkâr toplumlarının işine yaradığı ya da Tanrı’nın bu yolla muti inananlarını koruduğu

⁸⁷ Kutsal Kitap: Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil) Yeni Çeviri, s. 905-906 “Gog kınanıyor: RAB bana şöyle seslendi: “İnsanoğlu, yüzünü Magog ülkesinden Roş’un, Meşek’in, Tuval’in önderi Gog’a çevir, ona karşı peygamberlik et. De ki, ‘Egemen RAB şöyle diyor: Ey Roş’un, Meşek’in, Tuval’in önderi Gog, sana karşıyım. Seni geldiğin yoldan geri çevirecek, çenelerine çengel takacağım. Seni ve bütün ordunu, atları, tam donanmış atları, küçük büyük kalkanlı, hepsi kılıç kullanan büyük kalabalığı dışarıya sürükleyeceğim. Onlarla birlikte hepsi kalkanlı, miğferli Persler’i, Kûşkular’ı, Pütllular’ı, Gomer’in bütün ordusunu, uzak kuzeydeki Beyttogarma’nın bütün ordusunu ve yanındaki bir çok ulusu da sürükleyeceğim.”

⁸⁸ Kutsal Kitap: Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil) Yeni Çeviri, s. 9 “Nuh Oğullarının Soyı: Nuh’un oğulları Sam, Ham ve Yafet’in öyküsü şudur: Tufandan sonra bunların birçok oğlu oldu. Yafet’in oğulları: Gomer, Magog, Meday, Yâvan, Tuval, Meşek, Tiras.”

⁸⁹ Kutsal Kitap: Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil) Yeni Çeviri, s. 905

esası vurgulan-maktadır.⁹⁰ Frer Simon Gyyük Hân'ı Gog, kuvvetle muhtemel ondan daha sonra Moğol Hân'ı olacak Möngeke/Mengü Hân'ı ise Magog olarak tesmiye etmekte ve bu iki Moğol Hân'ının Kitab-ı Mukaddes'te kötü olarak bahsedilen kişilere benzetmektedir. Bu açıdan Frer Simon'un Tatarlara/Moğollara bakış açısını ortaya koymaktadır. Ona göre Gyyük ismi başka bir dilende Gog, kardeşinin ismi ise Magog anlamına gelmektedir. Tatarların kendilerine Mongli ya da Mongol/Moğol⁹¹ demelerinin sebebi de budur. Frer Simon ayrıca Kitab-ı Mukaddes/İncil/Hezekiel kitabına atıfta bulunarak Gog ve Mogog'un Tanrı tarafından cezalandırıldığı gibi Gyyük Hân ve kardeşinin de Tanrı tarafından cezalandırılacağı kanaatinde olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı Kitab-ı Mukaddes/İncil/Hezekiel, 38. Bab'da anlatıldığı gibi Gyyük Hân'ın yeryüzünde fesat çıkaracağı ve çok kan dökmede herkesi geçeceği ve sonuç olarak Gog gibi Tanrı'nın lanetine uğrayacağını misal vermektedir.⁹²

Rüya yorumlamanın Moğollar arasında yaygın olduğunun söyleyen Frer Simon, ayrıca Moğolların Tanrı için İtügen ismini kullandıklarını ve Kuman Kıpçakların ise Hân ismini verdiklerini eklemektedir. Güneşe çok saygı duyan Moğolların ona baba dedikleri, adeta yaşamın kaynağı olduğu, ayın ışığını güneşten aldığını ve ayları günleri pek takip etmedikleri aktaran Frer Simon, kutsal gün ve oruç ibadetinin olmadığını ve diğer insanlar ile irtibat kurmanın kendi üstünlüklerinden dolayı gereksiz olduğunu da dile getirmektedir. Bir Moğol için diğer milletlerden biri karşında alınan

⁹⁰ Yusuf Besalel, *Yahudi Ansiklopedisi*, I, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, İstanbul 2001, s. 190-191

⁹¹ Cleaves, "The Mongolian Names and Terms in the History of the Nation of the Archers of Grigor of Akanc", s. 424

⁹² Simon, *Histoire des Tartares*, s. 92-93; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 68-69; History of the Tartars, XXXII/34; Richard, "The Mongols and the Franks", s. 46; Mirko Sardelić, "John of Plano Carpini vs Simon of Saint-Quentin: 13th Century Emotions in the Eurasian Steppe", *Golden Gorge Review*, 5/3, 2017, s. 495; Özcan, "Chronica Maiora'da Moğol İmajı", s. 442-444

bir hezimetin utanç verici olduğu ve bu nedenle müsabakalarda adil davranmadıklarını aktaran Frer Simon, böylece olumsuz bir Moğol tipi çizmektedir.⁹³

Moğolların öldükten sonraki yaşama inandıklarını hem kendi hem de John Plano de Carpini ile seyahate çıkmış ve Moğol Hânı'na ulaşmış olan Keşiş Ioannes'ten öğrenen Frer Simon, onların kölelerinden birini seçerek öldükten sonra onlara hizmet etmesini istediklerini dile getirmektedir.⁹⁴ Frer Simon Moğolların ölü gömme adetleri hakkında bilgi verirken onların ölümden sonraki yaşama inandıklarını ve cenaze törenlerini de buna işaret edecek bazı ayrıntıların bulunduğu hakkında da ayrıntıya girmektedir. Frer Simon'a göre Moğol cenaze merasimleri sıradan bir kişi ile Noyanlar arasında fark olduğunu ortaya koymaktadır. Sıradan kişilerin sessizce gömüldüğünü, Noyanların ya da Hânların ise değerli eşyaları ile birlikte yanlarında onlara hizmet edecek olan atları, cariyeleri ile birlikte gömüldüklerini ve bu tören esnasında kurban kesilerek etinin yenildiği ve kemiklerinin ise yakılarak tozunun hatıra olarak saklandığını bildirmektedir. Ayrıca Frer Simon bazı Moğolların yaşlı babalarını öldürmek için koyun kuyruk yağı kullandıkları ve daha sonra ölünün yakıldığı ve küllerinin sair zamanlarda yemeklere katılmasının iğrenç bir gelenek olduğunu ve bu nedenlerle bütün Moğolların aynı cenaze geleneklerine sahip olmadıklarını bildirmektedir.⁹⁵

Moğolların kendilerine tabi olan insanların dinî geleneklerine hiç karışmadıklarını dile getiren Frer Simon, onların Türkleri, Müslümanları, İranlılar, Arapları, Kumanları/Kıpçakları esir ettiklerini, esirleri ağır şartlarda çalıştırdıklarını, kızları cariye yapıp mutfak ve

---

⁹³ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 35; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 14; *History of the Tartars*, XXX/74

⁹⁴ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 47-48, 50-51; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 28-29, 33; *History of the Tartars*, XXX/84, 86

⁹⁵ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 50-51; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 33; *History of the Tartars*, XXX/86

ev hizmetlerinde çalıştırdıklarını ancak kendilerine itaat eden toplumların dinî yaşamlarına müdahale etmediklerini, Müslümanların özellikle ezan okumak suretiyle namaza davet edilmelerine müsaade ettiklerini, Hıristiyanların diğer dinlere mensup insanların ibadetlerini rahatça yaptıklarını da itiraf edercesine Seyahat Raporuna eklemiştir.⁹⁶

Moğol/Tatar Eşkâli, Nitelikleri ve Gündelik Yaşamları

Misyoner elçi olarak Hıristiyanlaştırıp Papalık ile iyi ilişkiler kurmak için gönderildikleri Tatarlar hakkında hem Papalık hem de Hıristiyanlar için tam bir rapor tutan Frer Simon, Tatarların gündelik yaşamları, dış görünüşleri, gelenek ve göreneklerini Avrupalılara göre kıyaslayıp dile getirmektedir. Bu açıdan tam bir eşkal belirten Frer Simon'a göre Tatarlar/Moğollar, çirkin, kısa boylu, iri gözlü, çıkıntılı göz kapaklarına sahip olan, kısık gözlü, yüzleri geniş, alınları geniş, burunları yassı, bıyıkları dışında köse, sadece çenelerinde seyrek sakalı olan, zayıf, sportif ve genel olarak orta boylu insanlardır. Başlarının yarısını tıraş eden Moğolların geri kalan saçları örülü ve uzundur. Kuman/Kıpçakların ve Arapların hem görünüş olarak hem de yüz şekli olarak onlardan farklı olduğunu yazan Frer Simon, Moğolların çocukluktan itibaren ata bindiklerini sürülerini otlatmada ve savaşlarda ata bindiklerinin yanı sıra gündelik hayatta da yürümekten hoşlanmadıklarını ve sürekli at üstünde olduklarını aktarmaktadır.⁹⁷

Moğol kadınlarının da erkeler gibi çirkin olduklarını ve onların da sürekli olarak ata bindiklerini kaydeden Frer Simon, Moğollarda evli kadınların başlarının üstünde mücevherler ile süslü bir başlık ile dolaştıklarını, göğüs zırhlarında ise şan ve itibar göstergesi olarak

⁹⁶ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 47-48; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 28-29; *History of the Tartars*, XXX/84

⁹⁷ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 31; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 11; *History of the Tartars*, XXX/71; Özcan, "Chronica Maiora'da Moğol İmajı", s. 438; Sardelić, "John of Plano Carpini vs Simon of Saint-Quentin: 13th Century Emotions in the Eurasian Steppe", s. 498-499

ses çıkaran ziller taktıklarını, büyük ve şişman atlara bindiklerini, genç kızlar ile evlilerin birbirinden ayırt edilemediğini, Noyan eşlerinin yaldızlı mor renkli elbiseler giydiklerini, atlarının iki yanında camburaların asılı olduğunu, bütün diğer kadınların kemer altına çok süslü ve kadife pileli elbise giydiklerini, sol tarafa doğru 4-5 düğme ile kapatılan bu elbisenin yanı sıra yağmur zamanında giydikleri başka yün elbiselerinin de mevcut olduğunu, kuyumculuğu çok sevdiklerini, ata bindiklerini, ok attıklarını, avcılık yaptıklarını, güreştiklerini, kürk, giysi, ayakkabı, baldır zırhı ve deriden çeşitli eşyalar yaptıklarını, araba sürüp tamir yaptıklarını, develeri yüklediklerini, erkekler gibi oyluk zırhı kullandıklarını, ata bindiklerinde ok, yay ve sadak kullandıklarını ve erkekler gibi çevik birere binici, avcı ve savaşçı olduklarını tenkitlerden uzak ve hayranlık verici bir şekilde dile getirmektedir.⁹⁸

Moğolların ata değer verdiklerini, atlarının dizginsiz terbiye edildiğini, atların iğdiş edildiğini ve yarık burunlu atlara sahip olduklarını eklemektedir. Tatarların hiddetli bir şekilde soru sorarcasına konuştuğunu aktaran Frer Simon, onların içki içmesini de atlara benzetip sık bir şekilde içki tükettiklerini dile getirmektedir. Sürekli olarak çadırlarda yaşayan Moğolların sürelere çobanlık yaptıklarını da unutmayan Frer Simon, onların çok miktarda koyun, keçi, deve, at ve ineklere sahip olduğunu da aktarmaktadır. Konar-göçer hayat tarzına sahip olan Moğolların yaylak kışlak kullandıklarını ve güreş ve okçuluğu çok sevdiklerini, bedenlerinin Hıristiyanlardan zayıf olmakla birlikte çok iyi avcı olduklarını sürekle avları yaptıklarını, savaşır gibi avlandıklarını anlatan Frer Simon ayrıca Moğolların iğrenç bir şekilde yemek yediklerini, hamur ya da ekme yemediklerini, Avrupalılar ve

---

⁹⁸ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 31, 48-50; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 11, 29-30; *History of the Tartars*, XXX/71, 85; Sardelić, "John of Plano Carpini vs Simon of Saint-Quentin: 13th Century Emotions in the Eurasian Steppe", s. 499

Müslümanların kullandığı yemek usullerine uymadıklarını da aktarmaktadır.⁹⁹

Yemek usullerini insanı tiksindirici bir şekilde olduğunu dile getiren Frer Simon, Moğolların ellerini yıkamadıklarını, peşkir/havlü kullanmadıklarını belirterek ekmek yemediklerini ve hamuru sevmediklerini, sebze ve baklagiller yemeyip et dışında hiç bir şeyi sevmediklerini, eti de az yediklerini, katır dışında bütün hayvanları yediklerini, yemek yerken talan eder gibi yediklerini ve yağlı parmaklarını yalayıp ellerini bardır zırhlarına sürüp parlattıklarını, ellerini ve kap kacaklarını yıkamadıklarını, en çok at etini sevdiklerini, fare/sıçan, köpek, kedi gibi hayvanları dahi yediklerini, bulabilirlerse keyifle şarap içtiklerini, ama esas itibariyle her gün kısrak sütünden mayalayıp yaptıkları kımız ile sarhoş olduklarını, kutlama ve bayramları esnasında içkisizliğe tahammül ettiklerini ve bu günlerde Yahudilerdeki Şabot/Sebt günü gibi hiçbir iş görmedikleri hatta elçi dahi kabul etmediklerini, düşmanlarını arslanlar gibi kızartarak ya da haşlayarak yediklerini, özellikle kendilerine düşmanlık eden kişileri yakıldıkları zaman onların etini yemeyi ve kanını cehennem sülükleri gibi içmeyi sevdiklerini, bazen yiyecekleri azaldığında ele geçirdikleri insanlardan 10 tanesinden birini yemek için ayırdıklarını, kendi hayvanlarını sadece ölü ya da ölmeye yakın oldukları zaman yediklerini, yiyecekleri kesinlikle israf etmediklerini ve kemiklerin iliklerinin çıkarılmadan köpeklere atılmasını dahi israf saydıklarını hayret verici bir tarzda aktarmaktadır.¹⁰⁰

⁹⁹ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 31-32; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 11-12; *History of the Tartars*, XXX/71; Özcan, "Chronica Maiora'da Moğol İmajı", s. 429; Vladimirtsov, *Moğolların İçtimaî Teşkilâtı: Moğol Göçebe Feodalizmi*, s. 66; Sardelić, "John of Plano Carpini vs Simon of Saint-Quentin: 13th Century Emotions in the Eurasian Steppe", s. 500

¹⁰⁰ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 40-41; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 20-21; *History of the Tartars*, XXX/78; Özcan, "Chronica Maiora'da Moğol İmajı", s. 429-430; Gregory G. Guzman, "Reports of Mongol Cannibalism in Thirteenth-Century Latin Sources: Oriental Fact or Western Fiction?" *Discovering*

Moğollar hakkında hiç de iyi bir tablo çizmeyen Frer Simon'a göre Moğollar zaten dünyanın kendileri için yaratıldığını düşündükleri için açgözlü ve cimrilik yaptıkları üzerine de durmaktadır. Ona göre Moğollar çok aç gözlü bir kavimdir. Hiçbir zaman iyilikten hoşlanmayan Moğollar bir malı yada parayı almak istediğinde onu zorbalıkla almakta bir sıkıntı görmemektedirler. Zira göz koydukları mal ya da insan zaten Tanrı İtügen tarafından onlar için yaratılmıştır. Diğer insanlar sadece kendilerini ya da mallarını Moğollar için bakıp büyütmüşlerdir. Mallarını paylaşmaktan hiç hoşlanmayan Moğollar ayrıca tefecilik de yapmaktadırlar. Sadece erkekler değil aynı zamanda Moğol kadınlarda erkekler gibi tefecilik yapmakta ge zorbalık yapmaktadırlar. Mallarının, paralarını ve hayvanları harcamadan biriktirmeyi çok seven ve bu nedenle çok cimri olan Moğollar hiç kimseye iyilik yapmazlar hatta hayvanlarının sadece ölen ya da ölmek üzere olanlarını yemekte dirler. Frer Simon'a göre Moğolların taktir edilecek tek özelliği sadece öğle yemeği esnasında sofranın üstüne gelen kişilerin yemeğe davet edilmesinden ibarettir.¹⁰¹

Tatarlardan nefret ettiğini eserinden öğrendiğimiz Frer Simon'a göre Moğollar ayrıca taşkınlıkları, azgınlıkları, ahlaksızlıkları ve aşırılıkları ile dikkat çeken bir toplumdur. Bir işi kafalarına koyduklarında yaldan fırlatılmış bir ok gibi ne zaman ve nerede duracakları belli olmaz, kendilerini delice akan bir ırmağa benzetirler güçlerini sayılarının çokluğundan aldıklarını dile getirirler. Tatar kadınları ve malları haricindeki insanları esir ettikleri gibi hayvanlara ve eşyalara el koydukları ve böylece

---

New Worlds: Essays on Medieval Exploration and Imagination, nşr. Scott Westrem, New York, 1991, s. 31-68; Sardelić, "John of Plano Carpini vs Simon of Saint-Quentin: 13th Century Emotions in the Eurasian Steppe", s. 500-501

¹⁰¹ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 35-36; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 17-18; *History of the Tartars*, XXX/74; Özcan, "Chronica Maiora'da Moğol İmajı", s. 429-432; Sardelić, "John of Plano Carpini vs Simon of Saint-Quentin: 13th Century Emotions in the Eurasian Steppe", s. 501

insanları mağdur ettiklerinden hiç üzülmeyen Moğolların taşkınlıkları bunlarla sınırlı değildir.¹⁰²

Esrinde Moğollar kadar olmasa da Araplara da eleştiri yönelten Frer Simon Tatarların Araplar gibi hayvanlar ile cinsi münasebette bulduklarını ve anne, kız, kız kardeş dışındaki yakın akrabalar ile düzensiz bir şekilde evlendiklerini dile getirmektedir. Ayrıca istedikleri kadar evlilik yapabilen Moğolların kadın ya da erkek fark etmeksizin eşleri ancak kendilerine çocuk doğurduktan sonra hukuki bir statüye sahip olabilmekteydiler. Bir Moğol kadınının çeyizi ancak çocuk doğurduktan sonra erkek tarafından kabul edilebilmekteydi. Eşlerinin kardeşleri ile de evlene bilen Moğol erkeklerinin şehvet yönünden sınırsız bir açlığı sahip oldukları üzerinde duran Frer Simon, Moğolların bu nedenle Hıristiyanlıktaki keşiş yaşam tarzına uymadıklarını ve bedenlerinden başlayarak nefislerini terbiye edemeyen ilkel bir topluluk olduklarını hayret verici bir şekilde dile getirmektedir.¹⁰³

Moğollara hiç güvenmeyen Frer Simon, onların zalimlikleri hakkında yaşlıları ve çocukları bile öldürdükleri, su akması ile kan akması arasında fark gözetmedikleri, bir insanın ölüp yere yığılmasını hayvan dışkısının yere düşmesiyle benzettikleri, bütün insanları yok etmek istedikleri, Hıristiyanları düşman olarak gördükleri, arslanlar gibi insan eti yedikleri ve bunu bazen korkutmak, bazen de zevk için yaptıkları, insanları suda pişirip ya da kızartarak yedikleri ve bundan zevk aldıkları, bir şehre girdiklerinde köle olarak almak istedikleri haricinde şehirdeki bütün insanların kafalarını kestiklerini, hatta Derbent şehrine girdiklerinde insanların

¹⁰² Simon, *Histoire des Tartares*, s. 36; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 18; *History of the Tartars*, XXX/75; Özcan, "Chronica Maiora'da Moğol İmajı", s. 429-432

¹⁰³ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 37-38; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 18-19; *History of the Tartars*, XXX/76; Özcan, "Chronica Maiora'da Moğol İmajı", s. 429-432, 448; Sardelić, "John of Plano Carpini vs Simon of Saint-Quentin: 13th Century Emotions in the Eurasian Steppe", s. 500, 502

kulaklarını kesip sirke fiçuları içerisinde zafer muştusu olarak hânlarına gönderdikleri ve yaralayıp öldürmek istedikleri kişiler can çekişirken zevkle yemek yediklerini ve onlara yaralı halde işkence ettiklerini acı dolu bir şekilde dile getirmektedir.¹⁰⁴

Moğolların ayrıca sözlerine güven olmayan insanlar olduklarını ve hilekar oldukları üzerinde duran Frer Simon, Moğolların ele geçiremeyecekleri kaleleri hile ile ele geçirmek için müdafilere aman vermek için tatlı dil kullandıklarını fakat kuşatma sona erince verdikleri sözde durmadıklarını ve teslim olan insanları zevk için katlettiklerini, köle olarak aldıkları kişileri 10 ve 100'lü gruplar halinde çift taraflı balta kullanarak öldürdükleri ile övündüklerini ve onların sözüne güvenilir ve yiğit olmadıklarını ve hileye baş vurmaktan geri durmadıklarını da dile getirmektedir.¹⁰⁵

Moğollar hakkında kötü bir tablo çizen Frer Simon, Moğolların hepsinin başarında külah tarzında şapka kullandıkları, şakanın özellikle at üstünde kafada kalabilmesi için çene altından bağlanmasını sağlayan şeritli bağlarının olduğu, giyesilerinin genelde siyah olduğu ve bedeninin tamamını kapladığı, şeritli olduğu, dizlere kadar indiği, bu elbisenin Tatarları başkalarından ayırdığı kaydetmektedir.¹⁰⁶ Ayrıca Frer Simon, Moğolların konuşurken soru soruyormuş gibi hiddetli ve hızlı bir şekilde konuştuklarını ve konuşurken iki farklı lehçe kullandıklarını kuvvetle muhtemel aralarında kaldığı 9 hafta boyunca müşahede etmiştir.¹⁰⁷

---

¹⁰⁴ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 38-39, 45-46; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 19, 27; *History of the Tartars*, XXX/77, 83; Tural, *Seyahatnamelere Göre Moğollar ve Katolik Dünyası*, s. 191

¹⁰⁵ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 38-39; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 19-20; *History of the Tartars*, XXX/77

¹⁰⁶ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 41-43; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 21-22; *History of the Tartars*, XXX/79

¹⁰⁷ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 31-32; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 12; *History of the Tartars*, XXX/71

Selçuklular ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğol Tahakkümüne Girişi

Türkiye Selçuklu Devleti'nin hâkimiyet alanı hakkında bilgi veren Frer Simon'a göre devletin sınırları içinde 100 şehir bulunmaktaydı ve Anadolu'nun şehirleri, köyleri ve kasabaları Moğol tahakkümünden önce müreffeh bir durumdaydı. Frer Simon'a göre Türkiye Selçuklu Devleti'nin sınırları içinde Aziz Georgius'un vatani olan Malatya, İmparator Friefrich Barborassa'nın 200.000 Türk'ü yendiği ve daha sonra Göksu nehrinde boğulduğu ve Türklerin bu sayede Frankları yok ettikleri Iğın, Konya, Sivas, Erzurum, Urfa, Silvan, Antalya, sultanın hazinesinin bulunduğu Alanya, Niksar gibi şehirler bulunmaktaydı.¹⁰⁸

Türkiye Selçuklu Devleti'nin zenginliğini altın, gümüş, bakır ve değerli taşlar ile değerlendiren Frer Simon, Türkiye'de üretilen ürünlerin nerelere pazarlandığını ve ne kadar gelir getirdiğini hayret verici bir şekilde dile getirmektedir. Seyyahımıza göre Türkiye Selçuklu Devleti'ne hizmet eden emirlerin sadece biri bir kış mevsimi için mutfağında kesilmek üzere en az 10.000 koyun tahsis etmekte ve arpa yemliğinde ise 10.000 ay bulundurabilmekteydi. Selçuklu sultanının biri en az 10.000 dinar değerinde olan 6 ya da 10 gümüş madeni vardı. Bu madenlerden çıkarılan gümüşlerin maddi değerleri hakkında da tafsilatlı bilgi veren Frer Simon, Türkiye'de bakır ve demir madenlerinin de olduğunu dile getirmektedir. Ayrıca Sivas yakınlarında kuvvetle muhtemel Şarkî Karahisar (Şebinkarahisar, Kögonya)'da şap madeninin gümüş madenleri kadar değerli olduğunu da kaydetmeyi unutmamıştır. At, güzel koku ve savun pazarından yılda 120.000 dinar kazana sultan, şarap üretiminden günde 200.000, sudan ise 1.000 dinar gelir elde etmekteydi. 8 adet

¹⁰⁸ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 66-68; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 49; *History of the Tartars*, XXXI/145 Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, II, s. 165-166; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, trc. Erol Üyepazarıcı, Tarihi Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002, s. 72-88; Kaymaz, *II. Giyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri*, s. 71-85

tuzla, başka yerlerde şap, bolca bulunan çivit boyası, Konya'da toprak altında olduğunu özellikle belirttiği lacivert taşı vardı. Türkiye'de koyun ve keçi yününden üretilen ürünler de mevcuttu. Ayrıca sultan 1 yılda yaklaşık 50.000 askerinin istihdam edildiğini ve her birinin 1 yılda yaklaşık 1.000 Bizans altını gelir elde ettiğini de kaydetmektedir. Frer Simon aynı zamanda sultan tabi olan Bizans İmparatoru III. İoannes Dukas Vatatzes ve Kilikya Ermeni Baronunun huzura gelişi esnasında çok kıymetli hediyelerin onlara hediye edildiğini de unutmamıştır. Türkiye Selçuklu Devleti'nin gelirlerini tafsilatlı bir şekilde dile getiren Frer Simon, 1243 Köseadağ Savaşı'nda Tatarlar/Moğollar tarafından yenilmeden önceki durumu ortaya konulmuştur.¹⁰⁹

1243 Köseadağ Savaşı'ndan önce Türkiye Selçuklu Devleti'nin yüksek hâkimiyetini tanıyan ve Selçuklu tabisi olan yakın doğu emirlikleri ve Hıristiyan idareleri hakkında da önemli bilgiler vermektedir. Frer Simon'a göre Kilikya Ermeni Baronluğu 300, Bizans İmparatorluğu 400, Trabzon Komnenosları 200, Halep Eyyübî Melikliği 1.000 mızraklı asker ve ayrıca Mardin Artukluları, Meyyâfârîkîn/Silvan, Hama ve Dimaşk/Şâm Eyyübîleri de sultan herhangi bir yere sefer düzenlediği zaman belirtilen askerleri bizzat kendileri idare etmek şartıyla askerî yardımı yapmak zorundaydılar. Türkiye Selçuklu Sultanlığını tanıyan ve savaş zamanı askerî yardım yapmak zorunda olan bu idarelerin Türkiye Selçuklu Devleti'ne bağlı olduklarını yıllık olarak ödedikleri haraç vergisi vererek göstermekteydiler. Sultanın yanında 10.000 kişi olmadan kişi olmadan hiçbir yere gitmediğini de kaydeden Frer Simon, Alanya'nın Selçuklu hazinelerini barındırdığını ve hazineden altın, gümüş ve bakır paralar

---

¹⁰⁹ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 66-68; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 50; *History of the Tartars*, XXXI/142; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, II, s. 165-166; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 72-88; Kaymaz, *II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri*, s. 71-85; Mehmet Ersan, "XIII-XV. Yüzyıllarda Şap Ticareti ve Şebinkarahisar", Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu, (30 Haziran - 1 Temmuz 2000), Şebinkarahisar Belediyesi Yayını, İstanbul 2000, s. 55-56; Kesik, *Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyeti*, s. 615, 617, 623

dışında 16 küp dökülmüş saf altın da bulunmaktaydı. Frer Simon, bütün bu zenginliklere rağmen sultanın gücünün azalmasının asıl sebebinin Franklardan uzaklaşması olarak belirtmektedir. Ona göre Franklardan uzaklaşan sultanın hem gücü azaldı hem de bir daha hiçbir zaman önceki gibi saygı duyulan bir sultan olmadı.¹¹⁰

Franklardan uzaklaştığı için artık eskisi gibi saygı duyulmadığı için sultanlığını yitiren Alâeddîn I. Keykubâd'dan sonra emir Sadeddîn Köpek'in teşviki ile Kayseri'deki Keykubâdiyye Sarayı'nda Türkiye Selçuklu tahtına oğlu Gıyâseddîn II. Keyhüsrev çıkarıldı. Frer Simon'a göre Gıyâseddîn II. Keyhüsrev'in tahta çıkarılmasının en önemli sebebi o esnada Kayseri'de bulunan ve sayıları 16.000 olan Hârezmlilere karşı denge unsuru olarak istihdam edilen Franklar sayesinde tahta çıktığı kanaatindedir. Sultan Alâeddîn I. Keykubâd'ın ölmeden önce tahtın meşru varisleri olan Eyyûbî melikesi Adiliyye Hatun'dan dünyaya gelen diğer oğulları yerine gayr-i meşru oğlu olan Gıyâseddîn II. Keyhüsrev'i veliahd yaptığı için o esnada sultanın öldüğünden habersiz olan bu oğlu emirlerin en büyüğü olduğunu söylediği Sadeddîn Köpek tarafından bir oldu bitti ile tahta çıkarılmıştır. Yazar anlaşıldığı üzere Alâeddîn I. Keykubâd'ın öldüğü zamanki Selçuklu devlet adamlarının kimler olduğunu ve ifa ettikleri görevler hakkında bilgi sahibi olmadığı için ya da Sadeddîn Köpek'in devlet büyüklerini ortadan kaldırmış ve tahta tasallut ettiği zaman Anadolu'ya gelmiş olduğu için Sadeddîn Köpek'i devlet adamlarının en büyüğü olarak tasvir etmektedir. Frer Simon ayrıca suâltan Alâeddîn I. Keykubâd'ın diğer iki oğlunu anneleri ile birlikte ortadan kaldırarak durumun farkında olmayan ve yönlendirilmeye müsait olan sultan Gıyâseddîn II. Keyhüsrev'i rahatlattığı ve daha sonra ise

---

¹¹⁰ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 70-72; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 51; *History of the Tartars*, XXXI/144; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 92-93; Sara Nur Yıldız, "Reconceptualizing the Seljuk-Cilician Frontier: Armenians, Latins and Turks in Conflict and Alliance during the Early Thirteenth Century", *Borders, Barriers and Ethnogenesis: Frontiers in Late Antiquity and the Middle Ages*, Brepols Publishers, 2005, s. 109-113

Sadeddîn Köpek'in tahta göz diktiği bir zamanda Mergedac adlı biri tarafından ortadan kaldırıldığı kanaatindedir. Seyyahımız ayrıca Sadeddîn Köpek'in sultanı tehdit eder gibi daima ipe gezdirildiğini yani Selçuklu ve Moğol hanedanlarında hanedan azasının kanının dökülmesi memnu/yasak olduğu için ip (yay kirişi) ile boğulma geleneğine işaret ettiği için bu durum tecrübesiz sultan Gıyâseddîn II. Keyhüsrev tarafından değil de Mergedac isimli devlet adamı tarafından sezilerek kuvvetle muhtemel sultanın haberi olmaksızın Sadeddîn Köpek, onun tarafından ortadan kaldırılmıştır. Seyyahımız Sadeddîn Köpek'i öldüren Mergedac isimli emirin daha önce Hıristiyan olduğu yani ihtida ederek Müslüman olduğunu ve Sadeddîn Köpek'in öldürülmesinde sonra ise onun makamına geçtiğini yani muhtemelen Türkiye Selçuklu Devleti'nin en büyük emiri (veziri) olduğunu işaret etmektedir.¹¹¹

Frer Simon, Köseadağ Savaşı'ndan sonra Türkiye Selçuklu Devleti'nin içinde bulunduğu askerî ve iktisadî kötü durumu siyasî bir kargaşanın da eklendiği kanaatindedir. Ona göre Köseadağ Savaşı'ndan sonra Coterinus adlı bir Türkmen beyi Sultan'a muhalif olan bazı beyleri etrafına toplayarak, hatta annesini zorla babasının sultan olduğu konusunda ikna edip halka kendisinin Gıyâseddîn II. Keyhüsrev ile kardeş olduğunu yani Alâeddîn I. Keykubâd'ın oğlu olduğu ve sultanın devlet yönetiminde beceriksiz olduğu için sultanlığı kendi hakkı olduğunu iddia ettiği olayı vuku bulmuştur. Önemli beldeleri ele geçiren ve hatta Konya ve Alanya'yı bile ele

---

¹¹¹ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 72-73; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 52; *History of the Tartars*, XXXI/145; *Tarih-i Âl-i Selçuk (Anonim Selçuknâme)*, trc. - not. Halil İbrahim Gök - Fahrettin Coşguner, Atif Yayınları, Ankara 2014, s. 43; Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, II, nşr. Refet Yinanç, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 131-148; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 423-430; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 88-89; Nejat Kaymaz, *Anadolu Selçuklularının İnhitatinde İdare Mekanizmasının Rolü*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 98-102, ; Kaymaz, *II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri*, s. 25-38, 39-58; Ersan, *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*, s. 55-63

geçirme planları yapan bu komutan yakalanarak asılmış ve devlet kardeşi ile birlikte yaklaşık 20.000 kişilik bir askere sahip olan bu Türkmen galesinden kurtulmuştur. Frer Simon'a göre Selçuklular hem Moğollar hem de bu Türkmenler karşısında o kadar zayıfladılar ki Fransa Kralı IX. Louis'nin deniz yoluyla gelip Türkiye'yi ele geçirmesini ve dolayısıyla kendilerini Türkmenler de Moğollardan kurtarmasını istemekteydiler.¹¹² bu bilgilerden anlaşıldığı üzere Frer Simon, kendisine anlatılan bazı bilgileri karıştırmaktadır. Zira onun bahsettiği be sultanın gayr-i meşru oğlu olduğunu iddia eden kişi Türkmen Coterinus değil bir Selçuklu emir olan Sadeddîn Köpek'tir. Zira İbn Bibi bu konuda bize çok ayrıntılı bir bilgi vermektedir. Aynı Frer Simon gibi İbn Bibi'de sultanın gayri meşru oğlu olduğunu iddia eden kişinin iffetli ve namuslu annesine iftira ettiği kanaatindedir. Ayrıca Frer Simon'ın bahsettiği Türkmen ise Babaî İsyanında Türkmenlerin askerî olarak liderliğini yapan ve Amasya, Sivas ve Kayseri'yi alıp Konya'yı tehdit eden kişi Baba İshak Kefersudî'dir. Frer Simon Sadeddîn Köpek ve Babai isyanı konusunda bahsetmediği bu bilgileri kuvvetle muhtemel karıştırarak karşımıza başka bir şahıs gibi çıkarmaktadır. Burada açıkça anlaşılacağı üzere Frer Simon, meseleyi karıştırmış ve raporunda yeni bir karakter ortaya çıkarmıştır.¹¹³

Frer Simon, Frankların övgüsü ile dolu olan Seyahat Raporunda Türklerin uzun zaman savaşmalarına rağmen tatarlar karşısında başarısız olduklarını ve bu Moğolları frankların 300 kişi ile

¹¹² Simon, *Histoire des Tartares*, s. 80-81; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 59-60; *History of the Tartars*, XXXI/97; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 440-446; Kaymaz, *Anadolu Selçuklularının İnhitatinde İdare Mekanizmasının Rolü*, s. 102-103; Ersan, *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*, s. 99-100

¹¹³ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 80-81; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 59-60; *History of the Tartars*, XXXI/151; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 435-436, 440-446; Kaymaz, *Anadolu Selçuklularının İnhitatinde İdare Mekanizmasının Rolü*, s. 102-103, 112, 120-125; Kemal Taşcı, "Türkiye Selçuklu Devletinde Gayr-i Meşrû Bir Kan Bağı İddiası: Emîr Sa'deddîn Köpek'in Selçuklu Hanedanına Mensubiyeti Meselesi", *Kan Bağı Kitabı*, nşr. Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2021, s. 203-240

yendiğinden övgü ile bahsetmektedir. 1242 yılında yani Köseadağ Savaşı'ndan 1 yıl önce Erzincan çevresinde Moğolları savaşçılıklarına hayran bıraktığını bu nedenle Köseadağ Savaşı'nda Selçukluların yenilmesinin sebebini Selçuklu ordusunda bulunan Franklar olmadığını izah etmek istediği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Frer Simon, bu nedenle Türklerin Franklardan çok korktuklarını ve onlardan birinin yaptığı serkeşliği bile cezalandırmadıklarını çok abartılı bir örnekle yani 700 Frank'ın 60.000 Türk'ü korkuttuğunu yazarak kendi milletinin savaşçılığını izah etmeye çalışmıştır.¹¹⁴

1240 yılında Türkiye Selçuklu Devleti'nde vuku bulan Babaî isyanı hakkında bilgi veren Frer Simon, bu hadiseden 7 yıl sonra Türkiye'ye geldiği için verdiği bilgiler oldukça kıymetlidir. Özellikle Baba İshak'ın aklını kullanamayan ve şeytan tarafından kandırılan bir kişi olduğu üzerinde duran Frer Simon, onun haddi olmayarak sultanlığa göz diktiğini fakat kurttan çocuğu kurtaracak şekilde cesur olduğunu ve Türklerin onu sevdiğini ve bu nedenle 12.000 mızraklı adam toplayarak 12 köyü ve özellikle Kayseri'yi ele geçirdiği ve Anadolu'da bir çok kişi öldürdüğü ve Türk askerlerin ondan korktuklarını ve 300 Latin yani Frank askerinin bu isyanı bastırdığını bildirmektedir.¹¹⁵ Frer Simon ayrıca bu dönemdeki Türk beylerinin askerleri korkak ve rüşvetçi olduklarını ve sultanın Frank askerlere verilmesi gereken 300.000 dinara göz koyduklarını ve işe

¹¹⁴ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 73-74; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 53-54; *History of the Tartars*, XXXI/146; Guzman, "Simon of Saint-Quentin and the Dominican Mission to the Mongol Baiju: a Reappraisal", s. 244

¹¹⁵ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 62-63; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 43-44; *History of the Tartars*, XXXI/139; Kerîmüddîn Mahmûd Aksarâyî, *Müsâmeret'ü-Ahbâr ve Müsayeretü'l-Ahyâr*, trc. Mürsel Öztürk, *Türk Tarih Kurumu Yayınları*, Ankara 2000, s. 26-27; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, II, s. 156-164; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 440-446; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I, Ankara 1969, s. 8-9; Kaymaz, *II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri*, s. 63-69

yaramadıklarını bu nedenle Moğollara yenildiklerini ortaya koymaya çalışmaktadır.¹¹⁶

Babai isyanı sonucunda Türkiye Selçuklu devletinin içinde bulunduğu kötü durumu iyi değerlendiren Moğolların Selçuklu şehirlerine saldırarak Türkiye'yi tahakküm altına alması hususunda bilgi veren Frer Simon, bu meseleyi çok mantıklı bir şekilde dile getirmektedir. Frer Simon bu cümleden olarak Sultan Alâeddîn I. Keykubâd döneminde alına tedbirler sayesinde 20 yıl Moğolların Anadolu'ya giremediklerini söyleyerek Moğolların Anadolu'ya girişlerinin asıl sebebini Babaî isyanına dayandırmaktadır. Frer Simon ayrıca Anadolu'da ilk olarak Erzurum şehrinin Baycu Noyan tarafından ele geçirildiğini ve şehre 6 km uzaklıktaki bir hamamda bulunan 2.000 kadının gönüllü olarak Moğollara hizmet etmek istediklerini fakat Baycu'nun Erzurum şehrindekiler gibi onları da öldürdüğünü bildirmektedir.¹¹⁷

Türkiye Selçuklu Devleti'ne ait olan şehirlerin yağma edilmesini Türkleri tahkir ve tezyif edici ifadeler ile dile getiren Frer Simon, Selçuklular ile Moğol Kağanlığının Azerbaycan valisi Cormagan

¹¹⁶ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 63-65; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 44-45; History of the Tartars, XXXI/140; Guzman, "Euroean Captives and Craftsmen Among the Mongols, 1231-1255", s. 137

¹¹⁷ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 65-66; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 45-46; History of the Tartars, XXXI/141; *Tarih-i Âl-i Selçuk (Anonim Selçuknâme)*, s. 43; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, II, s. 167-171; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 446-450; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 91; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 9; Kaymaz, *II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri*, s. 88-89; Ersan, *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*, s. 63-64; Kesik, *Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyeti*, s. 665; Kemal Taşcı, "Kösedağ Savaşı Öncesi Moğolların Doğu Anadolu'daki Siyasî ve Askerî Faaliyetleri", *Türk'ün Anadolu Tarihinde Bir Dönüm Noktası, 1243 Kösedağ Savaşı ve Anadolu'nun Moğollar Tarafından İşgali Uluslararası Şûrası*, (Sivas, 10 Aralık 2017), Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas 2018, s. 188-189; Sara Nur Yıldız, "Baiju: The Mongol Conqueror at the Crossfire of Dynastic Struggle", *Along the Silk Roads in Mongol Eurasia: Generals, Merchants, Intellectuals*, nşr. Michal Brain – Jonathan Brack – Francesca Fiaschetti, University of California Press, Oakland 2020, s. 48

Noyan'ın¹¹⁸ felç olmasından sonra onun adına Moğol ordusunu komuta eden Baycu Noyan ile Türkiye Seçuklu sultanı Gıyâseddîn II. Keyhüsrev tarafından komuta edilen ordular arasında vuku bulan Köseadağ Savaşı'nı da aktarmaktadır. Frer Simon'a göre 1243 yılında Türklerin beceriksizliği nedeniyle Baycu Noyan, Erzincan yakınlarındaki Akşehir civarında Selçuklu Türkleri ile karşılaşarak onları yendiği Köseadağ Savaşı hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir. Savaş başlamadan önce sultan Gıyâseddîn II. Keyhüsrev tarafından komuta edilen Türkiye Selçuklu ordusunu Baycu Noyan tarafından komuta edilen Tatar/Moğol ordusunun birbirleri ile tam savaş-madan Baycu Noyan'ın kardeşinin 40.000 kişilik bir öncü birliği ile Selçuklu öncü birliğini mağlup etmiştir. Selçukluların Kars'ı ele geçirdiği için Gürcülerin ve Ermenilerin Moğol ordusu tarafında Selçuklulara karşı savaştıklarını da belirterek Hıristiyanları bu savaştan mesul tutmamaya çalışan Frer Simon, onları savaşın Moğollar tarafından kazanmasına ortak ederek savaşın Selçuklular tarafından kaybedilmesinin Moğol olduğunu sultanın sarhoşluğu ve içkiye düşkünlüğü ile izah etmeye çalışmaktadır. Öncü birliklerinin savaşını kaybeden Selçuklu Türklerinin korkaklıklarını açıkça dile getiren Frer Simon, Sultan ve askerlerinin savaş meydanında kaçmasından sonra Moğolların bir hile olduğunu düşünerek Selçuklu ordugahına girmekte tereddüt gösterdiklerini işaret etmektedir. Bu kaçış nedeniyle Selçuklu ordugahına giren Moğolların eline geçen ganimet hakkında tafsilatlı bilgi veren Frer Simon, Türkiye'nin Moğollar tarafından tahrip edilmesinin en önemli sebebinin Köseadağ

---

¹¹⁸ Cleaves, "The Mongolian Names and Terms in the History of the Nation of the Archers of Grigor of Akanc", s. 419-420; Timothy May, *Chormaqan Noyan: The First Mongol Military Governor in the Middle East*, Indiana University Department of Central Eurasian Studies, Neşredilmemiş Yüksek Lisans Tezi, Indiana 1996; Enver Konukçu, "Moğol Sünit Boyundan Ötegedai'li Çormahan: Cengîz, Ögedey ve Töregene Hatun Döneminin (1206-1246) Büyük Noyanı", *İslam Öncesinden Çağdaş Türk Dünyasına Prof. Dr. Gülçin Çandarlıoğlu'na Armağan*, nşr. Hayrunnisa Alan - Abdulvahap Kara - Osman Yorulmaz, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2008, s. 275-287; Ersan, *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*, s. 41-42

mağlubiyeti olduğu üzerinde durmaktadır.¹¹⁹ Selçuklu tarihçilerine göre savaşın yeri her ne kadar Köseadağ olarak belirtilse de Frer Simon bu savaştan 2 yıl sonra Anadolu'ya ve savaşın vuku bulunduğu coğrafyaya gelmiş olmasına rağmen savaşın vuku bulunduğu yer ile ilgili olarak sarih bir şekil Erzincan yakınlarındaki Akşehir dolaylarında olduğunu kaydetmektedir.¹²⁰

Frer Simon hem Tatarlar/Moğollar hem de Selçuklular hakkında bilgi verirken kendisinin Anadolu'yu ziyaret ettiği dönemde harap olduğunu müşahede ettiği bazı şehirler hakkında da bilgi vermek istemiştir. Bu cümleden olarak Türkiye Selçuklu Devleti'nin 1230 yılında topraklarına kattığı ve Moğol tehlikesine karşı oluşturulan Anadolu savunmasının da merkezi olan Erzurum şehrinin düşmesini seçen Frer Simon, bu şehrin düşününü 1242 yılında şehirdeki müdafilerin Sultan'dan gelecek yardımdan ümitlerini kestiklerinde ve bu nedenle Moğolların aman tekliflerine güvendiklerinde vuku bulunduğunu belirtmektedir. Ancak Selçukluların şehri teslim ettiklerinde Moğolların onlara verdikleri sözleri tutmadığını ve şehirdeki bütün insanları öldürdüklerini kanaatindedir. Erzurum'dan sonra Erzincan'ı atlayarak Sivas'a giden Moğollar burada da Erzurum'da yaptıkları gibi şehre girerek bütün esir ettikleri dışındaki bütün insanları öldürdüklerini kaydetmektedir. Frer Simon ayrıca Türkiye'de ilerleyen Moğolların Kayseri şehrini kuşattıklarını ve şehirde daha fazla frank askeri olsaydı Moğolların Kayseri'yi düşüremeyecekleri yorumunu da ekleyerek şehrin düşüşünü

¹¹⁹ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 78-80; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 58-59; *History of the Tartars*, XXXI/150; *Tarih-i Âl-i Selçuk (Anonim Selçuknâme)*, s. 43; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, II, s. 173-176; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 451-457; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 9; Kaymaz, *II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri*, s. 91-95; Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, s. 185-189; Ersan, *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*, s. 64-66; Yıldız, "Baiju: The Mongol Conqueror at the Crossfire of Dynastic Struggle", s. 49; Subaşı, *Gürcü-Moğol İlişkisi*, s. 62-66

¹²⁰ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 78; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 58; *History of the Tartars*, XXXI/150; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 463-476; Ersan, *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*, s. 65

tatarlar ile savaşmak istemeyen Türklere bağlamaktadır. Frer Simon Türklerin özellikle şehir savunmasında yetersiz olup, kadınlaşıp korkaklaştıkları için değersizleştikleri ve akıllarını kullanmayarak Erzurum ve Sivas'ı kendilerine örnek almadıklarını vurgulayarak Kayseri'nin Moğollar tarafından yağmaya tabi tutulduğu üzerinde durmaktadır. Selçuklu tarihi kaynaklarının verdiği bilgilere göre Anadolu şehirlerini düşmesi hakkında doğru bilgiye sahip olmayan Frer Simon, Erzurum, Sivas ve daha sonra Kayseri'yi yağmalayan Moğolların Kilikya Ermeni Baronluğu'nun az sayıda askerinin Kayseri'yi kurtarmak için geldiklerini duyunca şehirden acele çekildikleri kanaatinde. Franklar başta olmak üzere Hıristiyanların savaşçılığı üzerinde duran Frer Simon, Moğolların Hıristiyanlar karşısında korkak olduklarını fakat beceriksizlik ve korkaklıkla itham ettiği Müslüman Türklerin Moğollar karşısında hiç dayanmadığını Hıristiyan bakış açısıyla vurgulamaktadır. Frer Simon ayrıca Erzurum'dan Sivas ve Kayseri'nin düşmeleri esnasında bu şehirlerden alınan esirler haricinde Türkiye'de 100.000 ya da 300.000 kişinin Moğollar tarafından öldürüldüğünü de kaydetmiştir.¹²¹

Frer Simon, Köseadağ Savaşı'ndan sonra Selçukluların Moğollara tabi olduklarını ve onlara yıllık haraç verdiklerini, Anadolu'daki Moğol memurlarının masraflarını dahi karşıladıkları ve ayrıca Moğollara vergi ile birlik bir o kadar kıymetli olan armağanlar gönderdiklerini tafsilatlı bir şekilde dile getirmektedir. Frer Simon'a

---

¹²¹ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 75-76; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 57-58; *History of the Tartars*, XXXI/147; *Tarih-i Âl-i Selçuk (Anonim Selçuknâme)*, s. 43; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, II, s. 176-179; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 457-462; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 9-10; Kaymaz, *II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri*, s. 97-99; Mehmet Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s. 184-185; Ersan, *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*, s. 64-66; Guzman, "Simon of Saint-Quentin and the Dominican Mission to the Mongol Baiju: a Reappraisal", s. 244; Yıldız, "Reconceptualizing the Seljuk-Cilician Frontier: Armenians, Latins and Turks in Conflict and Alliance during the Early Thirteenth Century", s. 113; Yıldız, "Baiju: The Mongol Conqueror at the Crossfire of Dynastic Struggle", s. 48-49

göre 1245 yılında Selçuklular ile Moğollar arasında yapılan antlaşmaya göre Selçuklular Moğol ordugahının bulunduğu Mugan'a yıllık olarak belirlenen vergiyi, kıymetli kumaşları, binek hayvanları, 500 at, 500 deve ve 1.200 koyun vereceklerdi. Bu ilk antlaşmanın şartlarını yerine getirmek için sultan olduğunu konusunda ısrar ettiğini gördüğümüz Rükneddîn, ortanca kardeşi İzzeddîn'i Mugan'a göndermiştir. Frer Simon bu antlaşmanın yapılması ve belirlenen vergi ile birlikte Moğolların masrafı ile armağanların götürülmesi esnasında adı Konstantin olan Hıristiyan komutanında hazır bulunduğunu ve bu konudaki ve Moğolların geleneklerine dair bilgileri bu dönemde Türkiye'nin en büyük emiri olduğunu belirttiği komutandan aldığını söylemektedir.¹²²

Moğolların Türkiye hâkimiyetinde Türkiye Selçuklu Devleti'ndeki taht değişikliklerinin önemli bir yeri olduğunu düşünen Frer Simon, Gıyâseddîn II. Keyhüsrev'in tahta çıkış meselesini izah ettiği gibi ölümünden sonra oğlu Rükneddîn IV. Kılıç Arsan'ın sultanın vasiyetine muhalefeten tahta çıkarıldığı fikrindedir. Frer Simon, sultanın en büyük oğlunun Rum bir rahibin kızı olduğunu, en küçük oğlunun annesinin Gürcü melikesi olduğunu ve bu yüzden Gıyâseddîn II. Keyhüsrev'in meşru olduğu en küçük oğlu Alâeddîn Keykubâd'ı veliahd tayin ettiğini fakat vezir Şemseddîn İsfahânî bunu istemediği için diğer devlet büyüklerinin de muhalefet etmesine rağmen en büyük oğlu Rükneddîn Kılıç Arslan'ın tahta çıkarıldığını kaydetmektedir. Ancak Frer Simon, burada Sultanın çocuklarının yaş sırasını ve tahta çıkarılan melikin adını tam olarak bilmemektedir. Ona göre sultanın çocuklarının en büyüğü

---

¹²² Simon, *Histoire des Tartares*, s. 85-86; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 65-66; *History of the Tartars*, XXXII/28; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, II, s. 179-181; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 469-476; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 230-231; Kaymaz, *II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri*, s. 101-104; Kaymaz, *Pervane Muineddin Süleyman*, s. 43, 77; Richard, "The Mongols and the Franks", s. 49; Ersan, *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*, s. 67-70, 129-131, 133-134; Guzman, "Euroean Captives and Craftsmen Among the Mongols, 1231-1255", s. 137

Rükneddîn Kılıç Arslan 11, İzzeddîn Keykavus 9 ve Alâeddîn Keykubâd ise 7 yaşındadır.¹²³ Fakat iyi bildiğimiz üzere Gıyâseddîn II. Keyhüsrev'in en büyük oğlu Rükneddîn Kılıç Arslan değil İzzeddîn Keykavus'tur. Frer Simon ayrıca bu işi tertip eden Şemseddîn İsfahânî'nin Gıyâseddîn II. Keyhüsrev'in hatunlarından biri ile evlenmek istemesinin Şerefeddîn Mahmûd Erzincanî başta olmak üzere diğer devlet adamlarının buna Şemseddîn İsfahânî'nin Türk olmayıp Fars/Acem olduğu için iyi karşılanmadığı, ayrıca Sultanın ona himmet gösterip vezirliğe kadar yükseltmesine rağmen onun Sultanın mirasına ihanet ettiğini ve çoğu kişinin bildiği gibi bilgin ve faziletli bir değil aç gözlüğü ve pervasızlığı nedeniyle tüm emir ve devlet adamlarının yüz karası olduğu da eklemekten kendini tutamamıştır.¹²⁴

Vezir Şemseddîn İsfahânî'nin Tatar/Moğol saldırılarına karşı Türkiye Selçuklu Devleti'nin çıkarları gözettiğini itiraf eden Frer Simon, onun Selçuklu ülkesinin hâkimiyet altına almasını tiranlık/zorbalık olarak nitelemektedir. Bu cümleden olarak Frer Simon, Şemseddîn İsfahânî'nin sultanın hatunlarından biri ile evlenmek istemesine kızan başta Şerefeddîn Mahmûd olma üzere 600 emirin onu ortadan kaldırmak için yemin ettikleri, fakat içlerinden birinin bu durumu Şemseddîn İsfahânî'ye bildirmesi üzerine Şemseddîn İsfahânî tarafından tertip edilen bir suikast ile 15 ya da 24 Türkiye Selçuklu emiri kırma tabi tutularak öldürüldü.

¹²³ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 82; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 60-61; *History of the Tartars*, XXXII/26; Aksarâyî, *Müsâmeret'ü-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr*, s. 27-28; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, II, s. 191; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 477-481; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 10; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 228; Ersan, *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*, s. 70-79

¹²⁴ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 83; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 61; *History of the Tartars*, XXXII/26; Aksarâyî, *Müsâmeret'ü-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr*, s. 28-29; *Tarih-i Âl-i Selçuk (Anonim Selçuknâme)*, s. 44; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, II, s. 191; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 477-481; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 228-229; Ersan, *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*, s. 72

Bazıları ise kaçarak canlarını kurtardılar. Şemseddîn İsfahânî bu kırımdan Erzincan'a kaçan ve onun tarafından fitnenin başı olarak değerlendirilen Şerefeddîn Mahmûd'a karşı ordu gönderdi. 200 askere karşı 1.100 kişilik bir birliğe karşı cesurca mücadele veren Şerefeddîn Mahmûd müstahkem Kemah Kalesi'ne sığınmak zorunda kaldı. Anlaşıldığı üzere Şerefeddîn Mahmûd'u ikna ederek ortadan kaldırmak isteyen Şemseddîn İsfahânî Kemah Kalesi komutanına yaptığı baskı sonrasında kaleden çıkarılma durumu hasil olunca Şemseddîn İsfahânî'nin teslim olma ya da başka bir bölgeye serbestçe gidebilme teklifini kabul ederek teslim olmuş ve Konya'ya götürülürken yolda Şemseddîn İsfahânî'nin emri gereğince katledilmiştir. Böylece Şemseddîn İsfahânî, çok zor bir durum ve güçlü bir düşmandan kurtulmuş oldu.¹²⁵

Frer Simon, Şemseddîn İsfahânî'nin Türkiye Selçuklu Devleti'ne tahakküm etmesi meselesinden onun pervasızlığına, hadsizliğine ve zalimliğine vurgu yaparken ona muhalefet eden kişilerin başı olduğunu belirttiği Şerefeddîn Mahmûd'u Fransızca (Gallia Dili) ve Almanca (Theutonia Dili) bildiğini yani bu dilleri bildiğine göre devşirme kökenli olduğunu ya da kendi gibi frank olduğunu ve katledilmeseydi eski dini olan Hıristiyanlığa rücu edeceğini temenni ettiğini bir misyoner keşiş olarak belirtmekten çekinmediğini müşahade etmekteyiz. Bu nedenle ya Selçuklu ülkesindeki Hıristiyanlara göz açtırmadığı, onlardan fazla vergi aldığı, selçuklu hizmetindeki frank askerlerin görevlerine son verdiği, onları pasif görevlere atadığı için ya da tatarlara/Moğollara karşı mücadele verdiği için, Türkiye Selçuklu Devleti'nin tebası olan Hıristiyanların hamisi olan Şerefeddîn Mahmûd'un öldürülmesi ve Moğollar ile Papalık adına antlaşma yapmak isteyen kendinin de içinde

¹²⁵ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 83-85; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 61-65; *History of the Tartars*, XXXII/27; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, II, s. 192-201; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 481-485; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 229-230; Ersan, *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*, s. 72-73

bulduğu heyetin Şemseddîn İsfahânî'nin takibatına uğraması nedeniyle ona olan nefretini gizleyememiştir. Zira kuvvetle muhtemel Papalık elçi heyeti Türkiye Selçuklu sınırlarından tekrar geçmenin tehlikeli olduğunu yani Şemseddîn İsfahânî'nin aldığı tedbirler nedeniyle geri dönüşte geldikleri yolu kullanmamışlardır. Bu nedenle bu duruma neden olan Şemseddîn İsfahânî'ye olan kinini hem bir Hıristiyan olması hem de Tatarlar/Moğollar ile ittifaklarına mâni olmak istemesi nedeniyle açığa çıkarmıştır.¹²⁶

Elçilik Görüşmeleri, Heyetler Arasındaki Tartışma Meseleleri ve Moğolların Elçi Kabul Gelenekleri

Tatarlar/Moğollar, Türkler/Selçuklular, Ermeniler, Gürcüler ve Müslümanlar, hakkında bilgi verdikten sonra asıl meseleye yani elçilik vazifesine dair bilgi vermeye başlayan Frer Simon, Dominiken Tarikatı'na mensup diğer kişiler ve başlarında Papa tarafından bizzat görevlendirilen Ascelinus adlı keşinin yoldaşları ile birlikte Muga'da bulunan Tatar/Moğol ordusunu idare eden Baycu Noyan tarafından duyularak kenarları altın işlemeli elbiseleri giymiş mabeyincisini yani danışmanını ve tercümanlarını rahip heyetinin maksadını öğrenmek için kendilerine gönderdiğinden bahsetmektedir. Fakat hoş geldiniz faslından sonra rahip Ascelinus'un onlara Hz. İsa'nın temsilcisi olması hasebiyle dünyadaki insanların en değerlisi olduklarına inandıkları Papa'nın temsilcisi olduklarını söylediklerinde bunu hânlarına yapılmış bir hakaret addeden Moğol heyetinin çok kızdıklarını ve efendilerinin Tanrı'nın oğlu/temsilcisi olması hasebiyle her insandan daha üstün olduğunu ve Baycu Noyan ve Batu Noyan'ın onun temsilcileri olduklarını ve adlarının hâkimiyetleri altında olmayan yerlerde bile saygı ile zikredildiğini

¹²⁶ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 84-85; *Bir Keşif'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 65; *History of the Tartars*, XXXII/27; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, II, s. 197-201; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 479-481; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 230; Ersan, *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*, s. 72-73

kızgınlıkla söylediklerini kaydetmektedir. Frer Simon, tatarların bu çıkışını keşiş Ascelinus'un sükunetle karşıladığını, onlara Papa'nın Moğol hânlarının ve noyanlarının isimlerini bilmediği için mektubunda adlarını zikretmediğini, ancak Moğolların Asya kıtasının büyük bir bölümünü ele geçirdiklerini, Papa'nın da Moğolların haki oldukları ya da kuvvetle muhtemel hakim olacakları beldelerde ikamet eden Hıristiyanları öldürmemeleri ve onlar ile antlaşmaları için Dominiken kardinallerin teşviki ile alelacele Hân'a iletmek üzere kendilerine gönderildiklerini ve bu ilk görüşmede kendilerini tanımak ve daha sonra Moğol ordusu komutanının bu antlaşma için yazılı ya da rahip Ascelinus'a şifahî olarak mesajını bildirebileceğinin iletilmiş olduğunu dile getirmektedir. Ancak Frer Simon, raporunda bahsettiğine göre rahip Ascelinus'un Moğollara karşı çok dikkatli ve mağrur olduğu, Moğolların birçok insanın bahusus Hıristiyanların kanlarını dökmekle zaten haddinden fazla günah işledikleri ve Papa'nın antlaşma teklifinin onlar için bir hidayet vesilesi olduğunu çok mahir bir şekilde dile getirdiğini açıkça vurgulamaktadır.¹²⁷

Frer Simon, Baycu Noyan'ın heyetine verdikleri cevaptan sonra özellikle bu heyetin huzurlarına her geldiklerinde elbiselerini değiştirenlerini ve hediye sunmadan antlaşma yapmak ya da Baycu Noyan'ın huzuruna çıkmak istemelerini anlayamadıklarını hayretle dile getirmektedir. Frer Simon, özellikle Baycu Noyan'ın heyetinin mütercimler ile birlikte sürekli elbise değiştirdiklerini bir dilenci tarikatı olarak nitelendirilen Dominiken Tarikatı'na mensup olduğu anlayamadığını ve bu konudaki hayretini açıkça dile getirmektedir. Tatarların hediye isteklerine ya da mala düşkünlüklerini vurgulamak isteyen Frer Simon, Keşiş Ascelinus'un sükunetle ve

---

¹²⁷ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 94-96; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 70-73; *History of the Tartars*, XXXII/40; Christopher Dawson, *Mission to Asia: Narratives and Letters of the Franciscan Missionaries in Mongolia and China in Thirteenth and Fourteenth Centuries*, Happer Torchbooks, New York 1955, s. XIX; Tural, *Seyahatnamelere Göre Moğollar ve Katolik Dünyası*, s. 31

maharetle Moğolları aciz bıraktığını, Papa'nın kendine tabi olmayan ya da Hıristiyan inancına sahip olmayan hiç kimseye hediye göndermek gibi bir alışkanlığının olmadığını ve Moğolları bu suretle acziyet içerisine düşürdüğünü ve bu nedenle Moğolların ne yapacaklarını bilemediklerini, mantıksız bir şekilde Papa'ya tabi olmak istediklerini sinsi bir şekilde gösterdiklerini, bu konuda bazı mantıksız sorular sormaya başladıklarını, frankların Suriye'ye geçip geçmediklerini, Türkiye'ye ve Kuzey Suriye'nin merkezi olan Halep'e ilerlemek istemediklerini zira Moğolların, Gürcüler, Ermeniler ve dünyadaki diğer bütün insanlar gibi franklardan çok korktukları için bu şekilde davrandıklarını dile getirmektedir.¹²⁸

Baycu heyetinde yer alan kişilerin her görüşmede elbiselerini değiştirmelerini takıntı haline getiren Frer Simon, Baycu Noyan'ın heyeti vasıtasıyla keşiş heyetinin hediye getirmemesine rağmen eğer Tanrı'nın oğlu olduğunu inandıkları Hân'ın ve onun temsilcileri olan Baycu Noyan ve Baltu Noyan'a da saygı gösterilmesini istediklerini aksi taktirde Baycu Noyan'ın huzuruna çıkmayacaklarını hususunda kendilerini tehdit ettiklerini dile getirmektedir. Frer Simon ayrıca Baycu Noyan'ın huzurunda gösterecekleri saygı ile alakalı olarak heyetlerinde bulunan ve Gürcistan'a gelen Papalık heyetlerine her zaman yardım ve ev sahipliği yapan Cremonalı Guichard (Guichardus Cremonensis)'un bu hususta onları cesaretlendiği ve yanlış yönlendirdiğini dile getirmektedir. Ona göre bu saygı gösterme meselesi sadece elçi heyetindeki kişilerin şahsî meselesi değil bu şekilde Papalık'ın ve bütün Hıristiyan aleminin Moğol Hân'ı Güyük'ün Tanrı'nın oğlu olduğunun şeklî kabulü anlamına gelmekteydi. Bu durum üzerine müzakere yapan heyetteki

---

¹²⁸ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 96-98; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 73-74; *History of the Tartars*, XXXII/41; Dawson, *Mission to Asia*, s. XIX; Tural, *Seyahatnamelere Göre Moğollar ve Katolik Dünyası*, s. 31; Tural, *Seyahatnamelere Göre Moğollar ve Katolik Dünyası*, s. 32; Sardelić, "John of Plano Carpini vs Simon of Saint-Quentin: 13th Century Emotions in the Eurasian Steppe", s. 497

keşişler Baycu Noyan'a dolayısıyla Tanrı'nın oğlu olduğuna inanılan Güyük Hân'a itaat etmelerinin imkansız olduğu ve ayrıca daha önce bu şekilde haysiyetsizce Moğollara itaat etmiş olan Gürcülerin, Ermenilerin, Greklerin/Yunanların (Grecorum), Perslerin/Farsların/Acemlerin (Persarum) ve Türklerin (Turcorum) utancını sonlandırmak ve daha sonra Moğolların eline bir büyüklük nişanesi ve daha sonraki yıllarda bir saldırı gerekçesi vermemek için Baycu Noyan huzurunda gerçekleştirilecek itaat gösterisinden vazgeçme kararı aldılar. Bu itaat gösterisinin hem Papalık/Kilise'nin onurunu zedeleyici ve Hz. İsa'nın takipçilerine yakışmayacak bir hareket olduğu hem de Baycu Noyan gibi önemli bir Moğol devlet adamının kendilerine bu şekilde önem vermeyeceğini ve saygı duymadığı için de Hıristiyan olmayı düşünmeyeceği dikkate alındığı meselesi seyahat raporunun gezinin bitiminden sonra yazıldığını ve kendi faaliyetlerinin hukukî bir zemine oturtulduğunu ortaya koymaktadır.¹²⁹

Frer Simon, kararlaştırdıkları şekilde Baycu Noyan'ın heyetinde çok dikkatli ve tecrübeli bir şekilde hitap ederek onların gazabını üzerlerine çekmek istemeyen Keşiş Ascelinus'un bu itaat ve saygı gösterme biçimini Papa'nın ve bütün Hıristiyanların şerefini zedeleyecek tarzda yapamayacaklarını ve bu nedenle öldürülmeyi bile göze aldıklarını ama eğer Baycu Noyan Hıristiyan olur ve Papa'nın otoritesini kabul ettiği takdirde Kitab-ı Mukaddes/Zebur/Vaiz, 5/7'de¹³⁰ olduğu gibi boyun eğecekleri hatta ayaklarına bile kapanacaklarını ve hem onun hem de diğer Noyanların ayaklarının altını ve üstünü öpeceklerini söylediğinde Moğol heyetinin sinirlenmesine ve kendilerine hakaret etmeye başladıklarını

¹²⁹ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 98-99; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 74-75; History of the Tartars, XXXII/42; Özcan, "Chronica Maiora'da Moğol İmajı", s. 441; Dawson, *Mission to Asia*, s. XIX; Tural, *Seyahatnamelere Göre Moğollar ve Katolik Dünyası*, s. 31; Sardelić, "John of Plano Carpini vs Simon of Saint-Quentin: 13th Century Emotions in the Eurasian Steppe", s. 497

¹³⁰ *Kutsal Kitap: Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil) Yeni Çeviri*, s. 698

bildirmektedir. Sinirlenen Moğol heyetinin sadece kendilerini değil aynı zamanda Papa'yı bile "köpek" olmakla suçladığını, hadsizlik ederek Baycu Noyan'ı Hıristiyanlaştırmak istediklerini, bu nedenle küstahlaşıp, yaygara çıkarıp ve bağırıp çağırıp Baycu Noyan'ın huzuruna gittiklerini övgüyle bahsetmektedir. Frer Simon özellikle Ascelinus'un başında bulunduğu Papalık heyetinin farklı elbise giyme konusunda görgüsüzce davranan ve küstahça hareket eden Moğol heyetinin psikolojisini bozduklarını yani onları müzakere edemez hale getirdiklerini büyük bir zevkle dile getirmektedir.¹³¹

Elçi heyetinin mesajının kendisine ulaşması üzerine onlar hakkında 3 kere ölüm emri veren Baycu Noyan, daha sonra hem kuvvetle muhtemel 6 karısından Hıristiyan olan birisi tarafından yapılan telkinler hem de celladının onu Hân'a şikayet etmekle ve kurultayda (curia) onu rezil etmekle ve bu elçileri öldürmeyerek Hânlık merkezine götürmekle tehdit etmesi ve ayrıca bu hareketinin artık Moğollara elçi gönderilmemesi nedeniyle hediyelerden de mahrum kalınacağına dair yapılan uyarıları dikkate alan Baycu Noyan onları öldürmekten vaz geçmiştir. Frer Simon ayrıca Papa'nın elçi heyetinde buluna keşişleri öldürmek istediğinde onu olumsuz etkileyen bazı kişilerin bu elçi heyetindeki kişilerin canice öldürülmeleri konusunda onu teşvik ettikleri hakkında bilgi vermektedir. Ona göre bazı Noyanların Baycu Noyanları bu elçilik heyetindeki 4 kişiden ikisinin öldürülüp diğerlerinin Papa'ya gönderilmesi, bazılarını bu heyetin başkanı ve sözcüsü olan Keşiş Ascelinus'un derisinin yüzülüp arkadaşları ile Papa'ya gönderilmesini, bu keşişlerin Avrupa'daki ordularına götürülerek mancınıklar ile kuşatılan şehirlere atılmalarını ya da asıl ordularını götürülerek Papa'nın anlamadığı için bu şekilde küstahça hareket ettiklerini keşişlerin ordularının sayısı hakkında bilgiye sahip

---

¹³¹ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 100-101; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 75-76; *History of the Tartars*, XXXII/43; Tural, *Seyahatnamelere Göre Moğollar ve Katolik Dünyası*, s. 31

olduktan sonra Papa'ya gönderilmeleri gerektiğine dair telkinde bulunması hususunda onu kışkırttıklarını da kaydetmektedir. Ayrıca misyoner bir keşiş olan Frer Simon bu iki telkin arasında kararsız kalan Baycu Noyan'ın Tanrı'nın lütfuyla onları öldürmekten vazgeçtiğini bu nedenle yaptıkları için hem Tanrı tarafından desteklendiği için başlarına bir şey gelmeyeceklerini bildikleri için kararlı davrandıklarını hem de Moğolların en büyük idarecilerinin bile siyasetten habersiz olduklarını ve çevresindeki kişilerin etkisinde kalabilecek kadar vasıfsız olduklarını ve Hıristiyanlaştırıldıkları taktirde kendileri için çok iyi bir şekilde kullanılacak silahlara dönüştürülebileceklerini izah etmeye çalışmıştır.¹³²

Frer Simon, daha sonra tekrar yanlarına gelen Moğol heyetinin Baycu Noyan'a tapınma mesabesindeki saygı şeklini göstermeyeceklerini kabullendiklerini ve kendilerine Hıristiyan büyüklerine karşı nasıl saygı gösterdikleri sorulunca Keşiş Ascelinus biraz eğilerek başındaki serpuşu biraz çıkararak saygı gösterdiklerini ifade etmiştir. Ama sorularını bir türlü bitirmek istemeyen Moğol heyeti bu sefer onlara Hıristiyanların Tanrı'ya tapınma şekilleri hakkında soru sorduklarını bunu Keşiş Ascelinus'un izah ettiğini fakat Moğol heyetinin bu defa Hıristiyanların tahta ve taştan yapılan haçlara tapmalarına rağmen neden Tanrı'nın oğlu olduğuna inandıkları Baycu Noyan'a tapmadıkları konusunda biraz köşeye sıkıştırıcı çift boğumlu düğümlemiş soru sorunca Keşiş Ascelinus'un onlara Hıristiyanların haçın maddî yapısına değil de Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği zaman bedeninin o eşyaya ruh kattığı, onu kanıyla suladığı ve kutsadığını söyleyerek Moğol heyetinin susturulduğunu bildiren Frer Simon, Moğolların aslında Hıristiyanlar hakkında bilgilerinin olduğunu

---

¹³² Simon, *Histoire des Tartares*, s. 101-102; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 76-77; *History of the Tartars*, XXXII/44; Özcan, "Chronica Maiora'da Moğol İmajı", s. 448; Tural, *Seyahatnamelere Göre Moğollar ve Katolik Dünyası*, s. 31; Sardelić, "John of Plano Carpini vs Simon of Saint-Quentin: 13th Century Emotions in the Eurasian Steppe", s. 497

fakat kendilerini itaat altına almak için kullandıkları, hakaret, kaba kuvvet, hatta ölüm tehditlerinin işe yaramadığını görmeleri üzerine bir nevi cedel ile kendilerini alt etmek istediklerini fakat kendi heyetlerinde yer alan keşişlerin Moğol oyunlarına kanmayıp ve yenilmeyip onların Hıristiyan heyet tarafından çaresiz bırakıldığını bildirmektedir.¹³³

Baycu Noyan'a itaat etmeyeceklerini anlaşılması üzerine Tatar/Moğol heyetinin yine yanlarına gelerek bu sefer Hân'ın büyüklüğünü anlamaları ve Papa'nın mektubunu ona bizzat vermeleri için Güyük Hân'a gönderileceklerine dair haber aldıklarında Keşiş Ascelinus bunun Baycu Noyan'ın bir tertibi olduğunu anlayınca onu reddettiğini ve Papa tarafından Hân'a gitmekle görevlendirilmediğini ancak bir Moğol ordusunu bulup mektubu Hân'a göndermekle vazifelendirildiğini söyleyen Frer Simon, Keşiş Ascelinus ile Moğol heyeti arasında geçen Papa ile Hân karşılaştırılması konusunda çıkan tartışma esnasında Hân'ın hükmünün Akdeniz (Mediterraneum) ve Karadeniz (Ponticum) de dahil olmak üzere her yerde geçerli olduğuna karşın Papa'nın önemsiz olduğu önermesi karşısında Papa'nın yetkisinin Aziz Petrus'a dayandığını ve Papa'nın otoritesinin kendilerine göre tartışılmaz olduğu bildirdiğini dile getirmektedir. Ayrıca Hân'a gitmek istemeyen Ascelinus, eğer mektubu kendileri götürmezlerse mektupla birlikte Papa'nın yanına dönmek istediğini fakat Moğolların bunu ayıpladığını ve Ascelinus'u alt etmek için birçok soru sorduklarını fakat Ascelinus'un cevaplamasına fırsat vermeden bağırıp çağırıp cevap vermesine engel olduklarını da eklemektedir.¹³⁴

---

¹³³ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 103-104; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 77-78; *History of the Tartars*, XXXII/45

¹³⁴ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 104-105; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 81-82; *History of the Tartars*, XXXII/46; Tural, *Seyahatnamelere Göre Moğollar ve Katolik Dünyası*, s. 31

Frer Simon, Baycu Noyan'ın Papa'nın mektubunu Hân'a göndermek için mektubun önce Farsça'ya daha sonra ise hem Baycu Noyan hem de Güyük Hân'ın çok güzel bir şekilde anlamaları için Tatarca/Moğolca'ya tercüme edilmesinden bahsederken Baycu Noyan'ın heyetinden gelen kişileri 2 keşişi Hân'a göndermek ve Hân'ın gücünü bizzat görmeleri teklif edildi. Ancak Keşiş Ascelinus tekrar Papa tarafından Hân'a iletmekle görevlendirilmediklerini ve ancak kendilerinin zorla Hân'a gönderilebileceklerini faka isteyerek Hân'a gitmeyecekleri bildirdi ve daha sonra tekrar Baycu Noyan ile Papa'nın konuları hakkındaki tartışmadan sonra heyetin huzurunda mektubun tercümeleri okunup onaylandıktan sonra Hân'a gönderilmek üzere hazırlandığını ve Keşiş Ascelinus tarafından Moğol heyetinin tekrar yenilgiye uğratıldığını dile getirmektedir.¹³⁵

Papa'nın mektubunun tercümelerinin kontrol edilmesinden sonra, Papa'ya geri dönmek amacıyla izin isteyen Ascelinus ve Guichard'a gerekli iznin verilmemesini onların Moğol ordusunu gören ve bu konuda Moğolların düşmanlarına casusluk yapmakla itham edilen Papalık heyetinin hem dönmelerine izin verilmediğini hem de Baycu Noyan ile bütün ısrarlarına rağmen görüş-türülmediklerini fakat misyonerlik görevinin gerektirdiği üzere sabırla her gün birkaç kere Baycu Noyan kurultay çadırını önünde haziran ve temmuz güneşinin altında ordudan ayrılmak için izin istediklerini dile getiren Frer Simon, Moğolların bu nedenle çok hileci olduklarını, geleneksel elçi teati usullerine uymadıklarını ve Papalık heyetini adete köpek yerine koyduklarını kaydetmektedir.¹³⁶

¹³⁵ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 105-107; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 82-83; *History of the Tartars*, XXXII/47; Tural, *Seyahatnamelere Göre Moğollar ve Katolik Dünyası*, s. 239

¹³⁶ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 108-109; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 84-85; *History of the Tartars*, XXXII/48; Denise Aigle, "De la "Non Négociaton" à l'Alliance Inaboutie. Réflexions sur la Diplomatie Entre les Mongols et l'Occident Latin", *Oriente Moderno*, LXXXVIII, 1998, s. 407; Tural, *Seyahatnamelere Göre Moğollar ve Katolik Dünyası*, s. 31

Beklemekten sıkılan elçi heyetinin sabırla izin almayı başardıkları bir esnada Hân'ın kurultaydaki en önemli danışmanı olan Elçigidey/Elcigidai (Angutha)'ın Papa'ya gönderilecek cevabi mektubu yazması amacıyla bizzat Baycu Noyan'ın yanına geldiği haberi üzerine Baycu Noyan elçi heyetine verdiği izni iptal ederek onları tekrar alıkoyduğunu bir Moğol hilesi ve saygısızlığı olarak dile getiren Frer Simon aynı zamanda Güyük Hân'ın Elçidey'i Gürcistan'ı ele geçirmekle görevlendirdiğini ve Elçigidey'in de Gürcistan seferi için Baycu Noyan'ın askerlerinden at tedarik etmeleri emrini verdiği de kaydetmektedir. Frer Simon ayrıca Papa'ya gitmek için ısrarla fakat Moğolların gazabına uğramak istemeyen elçi heyetindeki keşişleri temmuz sıcağında Baycu Noyan'ın çadırı önünde adeta ölmek için çok az olacak şekilde keçi ve kısrak sütünün yanı sıra ekmek yediklerini ve Moğolların ekşiterek yani fermente ederek elde ettikleri sirke tadındaki kısrak sütünden elde ettikleri mayalanmış içkiden etkilenmemek için su karıştırarak içtiklerini de raporuna eklemiştir.¹³⁷

Elçigidey'in gelişinden sonra durumları iç açıcı olmayan Papalık heyetinin geri dönmesi için tekrar Baycu Noyan'dan izin almak isteyen Ascelinus kurultayda görevli bir kişiye ona hediye ya da rüşvet vererek Baycu Noyan ile aralarında bağlantıyı sağlaması ve dönüş izni alması için Baycu Noyan'ın yanı gönderdi ve istediği izni Vaftizci Aziz İoannes Yortusu günü almışken Elçigidey ile birlikte Halep (Halapie) ve Musul (Mousul)/Ninova (Nineve) emirlerinin onunla birlikte Güyük Hân katından Baycu Noyan'a gelmeleri üzerine onların karşılanması nedeniyle elçilik heyetinin gediş izni unutuldu. Frer Simon burada özellikle Baycu Noyan ve kurultay tarafından çok önemsenmediklerini de vurgulayarak Elçidey ile birlikte gelen kişilerin Baycu Noyan huzuruna geldiklerinde

---

¹³⁷ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 110-111; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 85-86; *History of the Tartars*, XXXII/49; Yıldız, "Baiju: The Mongol Conqueror at the Crossfire of Dynastic Struggle", s. 50-51

saygılarından dolayı 3 kere diz çöküp 3 kere secdeye kapanmalarından sonra 7 gün boyunca at üstünde yapılan şenlikten ve bağırıp çağırarak hatta kurtlar gibi ulayarak eğlenip içki içip sarhoş olduklarından bahsetmektedir. Daha sonra aziz İacobus Günü Baycu Noyan'ın heyeti gelerek Hân'ın mesajını barındıran ve elçilerin isimlerinin de yer aldığı mektup ve heyetle birlikte Papalık heyetinin geri dönmesine izin verdiler. Frer Simon'a göre Papalık heyetinde bulunan keşiş Ascelinus'un yolculuğu 3 yıl 7 ay, keşiş Alexander ve keşiş Albert'in yolculuğu 3 yıldan biraz az, kendisinin yolculuğunun 2 yıl 6 ay ve bu heyete Gürcistan'da dahil olan Keşiş Guichard'ın yolculuğunun ise 5 ay sürmüştür. Elçilik heyeti Baycu Noyan'ın huzurunda uzun süre alı konulduktan sonra nihayet buradan ayrılarak Türkiye üzerinden geri dönmeyip Suriye'deki Akka (Acon) limanına ulaşmıştır. Frer Simon burada özellikle Musul ve Halep emirlerinin Baycu Noyan huzurunda diz çökerek secdeye kapanmalarını kınayarak onların izzet-i nefislerini unuttuklarını fakat kendilerinin Papalık'ın onurunu zedeleyecek bir şey yapmadıklarını ve dolayısıyla bu Müslüman emirlerden daha karakterli ve imanlı olduklarını da vurgulamayı unutmamıştır.¹³⁸

Elçilik heyetinin görevini tamamlayıp Papa'nın yanına dönmesinden sonra Baycu Noyan'ın Aybeg ve Sarkis (Sargis) isimli elçilerinin Papa'ya götürdükleri mektupta yazanlar hakkında da bilgi verme ihtiyacı duyan Frer Simon, Baycu Noyan'ın Papa'ya hitaben elçilerinin geldiği fakat elçilik adabını ve ona yakışır bir şekilde davranmadıklarını, bu hususu onlara Papa'nın mı tembih ettiğini ya

---

¹³⁸ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 111-113; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 89-90; History of the Tartars, XXXII/50; Cordier, "Le Christianisme en Chine et en Asia Certale Sous les Mongols", s. 72-73; Jean Richard, *La Papauté et les Missions d'Orient au Moyen Age (XIIIe-XVe Siècles)*, École Française de Rome, Paris- Torino - Roma 1977, s. 55; Guzman, "Simon of Saint-Quentin and the Dominican Mission to the Mongol Baiju: a Reappraisal", s. 237, 240-242; Guzman, "Euroean Captives and Craftsmen Among the Mongols, 1231-1255", s. 137; Tural, *Seyahatnamelere Göre Moğollar ve Katolik Dünyası*, s. 30; Yıldız, "Baiju: The Mongol Conqueror at the Crossfire of Dynastic Struggle", s. 51

da kendilerinden böyle davrandıklarını şikayet edip üzerinde yaşadıkları topraklarda huzur bulmalarının tek yolunun Papa'nın bizzat gelip gelmeyeceğini ivedilikle haber vererek gelip Tanrı'nın yeryüzünden görevlendirdiği Güyük Hân ve dolayısıyla onun temsilcisi olan Baycu Noyan'a itaat etmesi şartına bağlı olduğunu ve ayrıca kendilerine gelen mektupta insanları çokça öldürmelerinin Papa tarafından kınamasına da vurgu yapan Baycu Noyan, bu hususta Tanrı'nın buyruğuna uyduklarını ve kendilerine itaat eden insanları refah içinde yaşattıklarını ancak itaat etmeyenlerin Tanrı'ya da nankörlük ettikleri için yaşama hakkına sahip olmadıklarını dile getirerek gelip gelmeyeceğini ya da itaat edip etmeyeceklerini ivedilikle kendilerine bildirilmesi gerektiğini tekrar vurgulayarak bu mektubun 23 temmuz 1247 tarihinde Sisian (Sitiens) kalesinde yazıldığını ve elçilerinin isimlerinin Aybeg ve Sarkis olduğunu da ekleyerek mesajını bitirmiştir.¹³⁹

Baycu Noyan'ın Papa'ya gönderdiği mektupta işaret ettiği üzere Moğolların çok fazla insan öldürmeleri onların Tanrı anlayışlarında olduğunun altını çizen Frer Simon, ayrıca Güyük Hân'ın Elçigidey ile Baycu Noyan'a gönderdiği mektup hakkında da bilgi vermektedir ona göre Güyük Hân, Baycu Noyan'a Tanrı'ya ya da Tanrı tarafından görevlendirilmiş olan Hân ve temsilcileri olan Noyanlara itaat eden toplumların huzur içinde olacakları ancak itaat etmeyen ve bu

---

¹³⁹ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 113-115; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 90; *History of the Tartars*, XXXII/51; Dawson, *Mission to Asia*, s. 85-86; Jean Richard, "La Lettre du Connétable Smbat et les Papports Entre Chrétiens et Mongols au Milieu du XIIIème Siècle", *Armenians Studies- Études Arméniennes in Memoriam Haïg Berbérian*, nşr. Dickran Koumciyan, Calouste Gulbankian Foundation, Lisbon 1986, s. 685-686; Richard, *La Papauté et les Missions d'Orient au Moyen Age*, s. 72; Richard, "The Mongols and the Franks", s. 50; Guzman, "Simon of Saint-Quentin and the Dominican Mission to the Mongol Baiju: a Reappraisal", s. 237; Denise Aigle, "The Letters of Eljigidei, Hülegü, and Abaqa: Mongol Overtures or Christian Ventriloquism?", *Inner Asia*, 7/2, 2005, s. 145; Tural, *Seyahatnamelere Göre Moğollar ve Katolik Dünyası*, s. 30-31; Aigle, "Loi Mongole vs loi Islamique? Entre Myte et Réalité", s. 975; Altay Tayfun Özcan, "Moğol Tarihinin Temel Latince Kaynakları Üzerine", *İRTAD*, 4, Haziran 2020, s. 50

çağrıya kulak asmayan toplumların nankör oldukları için Tanrı'nın askerleri olan Tatarlar/Moğollar tarafından hak ettikleri şekilde cezalandırılacaklarını şimdilik tatarları tam olarak tanımayan ve onlar için tehdit olmayan Dominiken/Dominicusçu (Predicatorum) ve Fransisken/Franciscusçu (Minorum) keşişlerinin güvende yani Moğolların korumasında olduklarını belirttiğini açıkça dile getirmektedir.¹⁴⁰ Frer Simon'un bu bilgiden maksadı kuvvetle muhtemel Papalık tarafından Moğollara gönderilecek yeni heyetlerin önünü açmak ve bu konuda endişe içinde olan Papalık ve keşişlerin seyahat için gerekli olan maneviyatı elde etmelerini sağlamaktır.

Seyahat Raporunun Hıristiyan Misyonerlik Tarihi Bakımından Değeri

Nesturiler

Frer Simon eserinin ilk sayfalarında Cengiz Hân'ın Moğolları teşkilatlandırıp bağımsızlığa kavuşturmasından sonra Tuğrul Hân'ın kızı ve Cengiz Hân'ında hatunu olan kişi hakkında bilgi vermektedir. Yolculuk esnasında karşılaştığı Nesturi keşiş Rabbanata hakkında bilgi vermek isteyen Frer Simon, onun Tuğrul Hân döneminde önemli bir konumda olduğunu hatta Cengiz Hân'ın eşi olan kızının danışmanı olduğunu fakat Tuğrul Hân'ın ölümünden sonra Moğolların Hıristiyanlığı ya da Hıristiyanları sevmediklerini dile getirmektedir. Muhtemelen Frer Simon Moğollar hakkındaki bilgileri öğrendiği Nesturi keşiş Rabbanata ile ilgili olarak onun Cengiz Hân döneminde eşinin danışmanı olduğunu ve günahlarını çıkardığı bilgisini vererek bu esnada Moğollar izin verdikleri sürece kurultaylara dahil olduğunu ve velinimeti öldükten sonra Karakurum'dan kaçarak, Azerbaycan'a geldiği ve Tebriz'de

---

¹⁴⁰ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 115-117; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 91; *History of the Tartars*, XXXII/52; Özcan, "Chronica Maiora'da Moğol İmajı", s. 445-446; Tural, *Seyahatnamelere Göre Moğollar ve Katolik Dünyası*, s. 31-32

saklandığı kanaatindedir. Nesturî keşiş Rabbanata hakkında menfi yönde kanaat belirten Frer Simon onun tacir, tefeci, kâhin ve Katolik ve Ortodoks inançlarını sorgulayan bir sapkın olduğunu bildirmekte ve öldükten sonra kesinlikle cehenneme gideceğini aktarmaktadır.¹⁴¹

Gürcüler

Eserinde Nesturi keşiş Rabbanata'yı tenkit eden ve onun cehennemde olduğunu söyleyen Frer Simon, Gürcüler ve Gürcü Katalikosluğu hakkında da aynı türden tenkitlerini dile getirmektedir. Frer Simon Anadolu'nun Müslüman Türkler tarafından fethedilmesi üzerine Antakya piskoposluğu ile kara bağlantısı kesilen Gürcü kilisesinin deniz yolu ile Antakya ve Kudüs ile bağlantı kurduklarını fakat Gürcülerin daha sonra Antakya patriğinin buyurduğu gibi hareket etmediklerini, keşişlerin ve Katolikosların ve 18 Episkoposluğun para karşılığında çocuğu olmayan kadınları boşadıkları için sapkınlığa düştüklerini ve halkı soyarak Gürcistan'a hâkim oldukları kuvvetle muhtemel Gürcistan'daki Dominiken keşişlerine gerekli desteği vermedikleri için günaha girdiklerini ve yoldan çıktıklarını ayrıntılı bir şekilde dile getirmektedir.¹⁴²

Ermeniler

Eserinde Ermenilere de yer veren Frer Simon, öncelikle Moğolların Ani şehrini ele geçirmeleri bahsinde Hıristiyanlık tarihi için önemli olan Ağrı Dağı'ndan da bahsetmektedir. Frer Simon bu dağın Nuh'un gemisinin karaya vurduğu bir dağ olduğu ve Tanrı'ya sadakatle hizmet eden bir keşişin Tanrı'nın onunla konuşması ile dağın

¹⁴¹ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 30; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 10-11; *History of the Tartars*, XXX/70; Richard, *La Papauté et les Missions d'Orient au Moyen Age*, s. 59, 74; Guzman, "Simon of Saint-Quentin and the Dominican Mission to the Mongol Baiju: a Reappraisal", s. 246; Tural, *Seyahatnamelere Göre Moğollar ve Katolik Dünyası*, s. 31

¹⁴² Simon, *Histoire des Tartares*, s. 57-59; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 38; *History of the Tartars*, XXXI/96; Guzman, "Euroean Captives and Craftsmen Among the Mongols, 1231-1255", s. 137

tepesindeki gemiye ulaştığı ve oradan aldığı bir kazığı hatıra ve kanıt olarak getirdiği ve dağın eteklerinde bunun hatırası için bir kilise inşa ettiği ve kazığı kutsal bir emanet olarak muhafaza ettiğini kaydetmektedir.¹⁴³

Eserinde Ermenilerin de sapkınlık içinde olduklarını dile getiren Frer Simon, Ermenilerin Paskalya cumartesisinde yumurta yediklerini, akşam ise peynir yediklerini, İsa'nın Paskalya cumartesi akşamı dirildiğini, paskalyadan sonraki her altıncı gün et yediklerini, Hz. İsa'nın doğum gününü tanımadıklarını, hiç bir kutlama gününü tanımadıklarını, 40 boyunda perhizin devam ettirilmesi gerektiğini, cumartesi ve Pazar haricinde kutlama yapmadıklarını, altı gün bayramını kutlamadıklarını ve perhizi doğru düzgün yapmadıklarını kaydederek sapkınlık içinde olduklarını kaydetmektedir. Dini törenlerin Katoliklerden farklı olması, cumartesi ve pazara günlerine denk gelmeyen bayramları kutlamamaları, arafa inanmaları, zina yapanların kolaylıkla boşanması, manastır ve kiliselerdeki papazların içkiye düşkünlükleri ile dünyevileşmeleri, keşişlerin tefecilik, özellikle din ticareti yapmaları, din adamlarının ölümlerinden sonra eşlerinin bir daha evlenememeleri Hz. İsa'nın iki tabiata sahip olmadığını söylemeleri gibi şartlarla Katolik kilisesinden ayrılmaktadır. Gürcüleri 30 maddede Katolik kilisesinden farklı olduğunu söyleyen Ermeniler ile Gürcüler arasında çok derin ayrılıklar ve kadim düşmanlıklar mevcut olduğunu kaydeden Frer Simon, böylece bu iyi Hıristiyan halkın Katolik kilisesinden inanç olarak farklılıklarını ve sapkınlıklarını ortaya koymaya çalışmaktadır.¹⁴⁴

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Köse Dağ Savaşı'ndan sonra Moğollara tabi olmaları üzerine Kilikya Tabi Ermeni Baronluğu'nun

¹⁴³ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 59-60; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 41; *History of the Tartars*, XXXI/97; Guzman, "Euroean Captives and Craftsmen Among the Mongols, 1231-1255", s. 137

¹⁴⁴ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 60-62; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 41-43; *History of the Tartars*, XXXI/98; Sardelić, "John of Plano Carpini vs Simon of Saint-Quentin: 13th Century Emotions in the Eurasian Steppe", s. 500

da Moğol hâkimiyetini kabul ettiğini kaydeden Frer Simon, Küçük Ermenistan yani Kilikya Ermeni Baronu Kostans'ın oğlu Hetum'u Moğollara gönderdiği ve onlar ile saldırmazlık antlaşması yaptığı da belirtmektedir.¹⁴⁵

Frer Simon, Kilikya Tabi Ermeni Baronluğu'nun Moğollara tabi olması meselesini hallettikten sonra Kilikya/Çukurova ve doğu Anadolu'daki kuvvetle muhtemel Muş/Taron ve çevresindeki ereni baronluğunda yaşanan gelişmeleri de belirtmiştir. Özellikle küçük Ermenistan/Kilikya ve büyük Ermenistan/Doğu Anadolu bölgesindeki Ermeni baronlarının Papalık ile ilişkileri, kendi hâkim oldukları bölgelerdeki bazı şehirlerin gelirlerini Papalık'a bağladıklarını dolayısıyla Ermeniler arasında Katoliklik mezhebinin yayılmaya başladığı ve Ermeni Katolik kiliselerinin yaygınlaştığını da ayrıntılı bir şekilde dile getirmektedir. Bu meseleyi Papalık açısından bir övünç ve gurur meselesi olarak dile getiren Frer Simon, Ermenilerin Papalık'ı tanımaları ve eski mezheplerinden vaz geçerek Katolik olmalarını yani kendince hidayete ermelerini Ermeniler içinde çok iyi olduğu kanaatini açığa vurmaktan geri durmamıştır.¹⁴⁶

Müslümanlar

Eserinde sapkın olarak gördüğü Moğollar, Nesturiler, Gürcüler ve Ermenilerin yanı sıra Müslümanları da eleştiren Frer Simon, Anadolu'da faaliyette bulunan bir Alman keşişin Türkler tarafından soyulduğu ve daha sonra dilencilik yaptıktan sonra öldüğü, akabinde defnedildikten sonra mezarının bulunduğu dumanlı şarap odasının nurlandığı fakat şeytani bir zekâya sahip olan kadı tarafından halkın onun gizli bir Müslüman olduğuna inandırıldığı hakkında bilgi veren

¹⁴⁵ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 86; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 66; *History of the Tartars*, XXXII/29; Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, s. 185-189

¹⁴⁶ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 86-87; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 66-67; *History of the Tartars*, XXXI/29

Frer Simon kadının yalan söylediği ve halkı kandırarak Hıristiyanlığa engel olduğunu ispat etmeye çalışmaktadır.¹⁴⁷

Frer Simon, seyahat raporunda ayrıca Türkiye'deki Müslüman Türklerin Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesini temsil eden Haç'a yapılan hakaretle ilgili bir bilgiyi de raporuna ekleme gereği duymuştur. Özellikle eserinde Moğollara dair gerçekçi bilgiler veren Frer Simon, Müslümanları tahkir ve tezyif etmek için Müslümanların Konya yakınlarında bir yerde bir ayı oynatan Müslüman, ayıyı Hıristiyanlara hakaret etmek için hareket ettirince ayının bir anda öldüğünü, diğer taraftan başka bir Müslüman'ın haça tokat atarken elinin ve kendisinin yandığını, akabinde bir sarhoş ve akli başında olmayan bir Müslümanın Haç'a hakaret etmek istediği anda öldüğünü ve bu nedenle yaşanan bu olayların Tanrı'nın bir lütfu olduğunu gören bir Grek/Yunan'ın bu yeri satın almak ve buraya bir kilise yapmak için sultana 20.000 dinar vereceğini söyleyince şehrin kadısının bunu engellediğini dile getirmektedir.¹⁴⁸ Anlaşıldığı üzere Selçuklu hâkimiyetindeki Türkiye'den geçerken gerektiği gibi ilgi göremeyen Frer Simon ve beraberindeki Papalık heyetin çektiği sıkıntılar raporuna Türkler/Müslümanlar hakkında bazı menfi bilgilerin yer almasına neden olmuştur.

Değerlendirme

Moğolların İslam dünyasını istila ettikleri bir dönemle aynı zamanda Avrupa içlerine de girmeye başlayan ve Hıristiyan dünyasının dikkatini çeken Moğollar, Papalık tarafından antlaşmak ve özellikle Hıristiyanlaştırılmak istenmekteydiler. Bu nedenle ham Tatarlar hakkında bilgi toplamak, hem de Moğolların Hıristiyanlaştırılarak İslam dünyasına hâkim olunması için Papalık tarafından Fransisken ve Dominiken tarikatlarına mensup keşişler Moğollara elçi olarak

¹⁴⁷ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 66; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 46; *History of the Tartars*, XXXI/142

¹⁴⁸ Simon, *Histoire des Tartares*, s. 118; *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 91-92; *History of the Tartars*, XXXII/53

gönderilmeye başlandı. Bu dönemde 1245-1248 yılları arasında Moğollara elçi olarak gönderilen bir heyette buluna frank asıllı Saint-Quentinli Frer Simon'un seyahat notları da Papalık ile Moğollar arasındaki ilişkide önemli bir tutmaktadır. Moğollar, Selçuklu Türkleri hakkında tafsilatlı bilgi veren kaynağımızın Moğollara ve Türklere bakış açısı, doğu Hıristiyanlığı hakkındaki değerlendirmeleri olaylara şahit olması ve gözlemlerini içermesi açısından paha biçilmez bir değere sahiptir. Bu yazıda bahsedilen özellikleri açısından değerlendiren seyahat nameni tahlil ve tenkidini içermektedir.

Kaynakça

- Aigle, Denise, "De la "Non Négociation" à l'Alliance Inaboutie. Réflexions sur la Diplomatie Entre les Mongols et l'Occident Latin", *Oriente Moderno*, LXXXVIII, 1998, s. 395-434
- Aigle, Denise, "Loi Mongole vs loi İslamique? Entre Myte et Réalité", *Annales Histoire, Sciences, Sociales*, 59/5-6, 2004, s. 971-996
- Aigle, Denise, "The Letters of Eljigidei, Hülegü, and Abaqa: Mongol Overtures or Christian Ventriloquism?", *Inner Asia*, 7/2, 2005, s. 143-162
- Akman, Mehmet, "Kilise: Fıkıh", *DİA*, 26, Ankara 2002, s. 16-18
- Aknerli Grigor, *Okçu Milletini Tarihi*, trc. Hrant D. Andreasyan, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007
- Aksarâyî, Kerîmüddîn Mahmûd, *Müsâmeret'ü-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr*, trc. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000
- Albayrak, Kadir, "Nestûrîlik", *DİA*, 33, İstanbul 2007, s. 15-17
- Alinge, Curt, *Moğol Kanunları*, trc. Coşkun Üçok, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1967
- Ay, Resul, "Moğollar ve Katolik Misyonerlik: Fransisken ve Dominiken Rahiplerin Asya ve Yakınoğu' da Misyonerlik Faaliyetleri (13-14. Yüzyıllar)", *Avrupa Tarihinde Türk Eli: Gümeç Karamuk Armağanı*, nşr. Ramazan Acun – Serhat Küçük, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 2007, s. 39-59

- Ayalon, David, "The Great Yasa of Chingiz Khan, A Reexamination", *Studia Islamica*, 33, 1971, s. 97-140
- Ayan, Ergin, "Anadolu'da Moğol Hâkimiyetinin Sonu", *Türk Kültürü*, XL/472, 2002, s. 449-465
- Aydın, Mehmet, "Hıristiyan Misyonerliğinin Başlangıcı, Gelişimi ve Hedefleri", *Dinler Tarihçileri Gözüyle Türkiye'de Misyonerlik Sempozyumu*, (Ankara, 01-02 Ekim 2005), nşr. Asife Ünal, Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayını, Ankara 2005, s. 35-47
- Aydın, Mehmet, "Misyonerlik Faaliyetleri ve Türkiye", *Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1996, s. 7-19
- Aydın, Mehmet, "Misyonerlik Faaliyetlerine Karşı Alınabilecek Tedbirler Neler Olmalıdır?", *I. Din Şûrası*, (Ankara, 1-5 Kasım 1993), II, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1995, s. 341-348
- Aydın, Mithat, "Misyonerlik Kısılcığında Nesturiler: Katolik, Ortodoks ve Protestan Misyonerlerin Nesturiler Arasındaki Faaliyetleri ve Bunun Siyasi Sonuçları", *Erdem: Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, 60, 2011, s. 1-30
- Bademci, Ali, *Cengiz ve Yasası, Timur ve Tüzükâtı*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 212
- Barthold, Vasilij Viladimiroviç (Wilhelm) - Köprülü, Mehmed Fuad, "Cengizhan", *İA*, III, Eskişehir 1997, s. 91-100
- Barthold, Vasilij Viladimiroviç (Wilhelm), "Ani", *İA*, I, Eskişehir 1997, s. 435-437
- Barthold, Vassilij Viladimirovich (Wilhelm), *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, trc. Râgıp Hulusi Özdem, nşr. Kâzım Yaşar Kopruman - Afşar İsmail Aka, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006
- Batur, Ahsen D., *1200 Yıllık Sürgün "Türk" Sözü'nün Hazin Serüveni*, Selenge Yayınları, İstanbul 2013
- Bayraktar, Mehmet, *Bir Hıristiyan Dogması Teslis*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2015
- Besalel, Yusuf, *Yahudi Ansiklopedisi*, I, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, İstanbul 2001
- Bretschneider, Emil Vasilievich, *Medieval Researches from Eastern Asiatic Sources Fragments Towards the Knowledge of the Geography and History of Central and Western Asia from the 13th to the 17th Centruy*, I-II, Trübner- Co, Luggate Hill, London 1988

- Bulduk, Abdulgani Fahri, *Mardin Tarihi*, nşr. Burhan Zengin, Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı Yayını, Ankara 1999
- Bünyadov, Musaoğlu Ziya, *Hârezmşâhlığı ve Enuştekinliler Devleti*, trc. Tural Rızayev, Derin Yayınları, İstanbul 2003
- Cahen, Claude, *Haçlılar Zamanında Doğu ve Batı*, trc. Mustafa Daş, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2010
- Cahen, Claude, *La Syrie du Nord à l'Époque des Croisades et la Principauté Franque d'Antioche*, Institut Français de Damas, Librairie Orientaliste Paul Geuthner, Paris 1940
- Cahen, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, trc. Erol Üyepazarcı, Tarihi Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002
- Cahen, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, trc. Erol Üyepazarcı, Tarihi Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002
- Chaliand, Gérard, *Göçebe İmparatorluklar Moğolistan'dan Tuna'ya M.Ö. V. Yüzyıl - XVI. Yüzyıl*, trc. Engin Sunar, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2001
- Clark, Larry V., "Rubrucklu William'ın Seyahâtnâmesi'ndeki Türkçe ve Moğolca Kelimeler (1253-1255)", trc. Ayşe Kılıç, *Türkbilig: Türkoloji Araştırmaları*, 26, 2013, s. 149-164
- Claverie, P.V., "Deux Lettres Inedites de la Premiere Mission en Orient d'Andre de Longjumeau (1246)", *Bibliothèque de l'Ecole des Chartes*, 158/1, 2000, s. 283-292
- Cleaves, Francis Woodman, "The Mongolian Names and Terms in the History of the Nation of the Archers of Grigor of Akanc", *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 12/3-4, December 1949, s. 400-443
- Coblentz, John, Göksel Çağrı: Hristiyan Öğrenciliğinde Etütler, trc. Hande Taylan, GDK Yayın, İstanbul 2010
- Cordier, Henri, "Le Christianisme en Chine et an Asia Certale Sous les Mongols", *T'oung Pao*, 8/1-2, Mar - May 1917, s. 49-113
- Cûzcânî, Ebû Ömer Minhâceddîn Osmân b. Muhammed Sirâceddîn (660/1262), *Tabakât-ı Nâsırî*, nşr. Abdülhayy Habîbî Kandahârî, I-II, Kandahâr 1328; Encümen-i Târîh-i Afganistan, Kâbil 1342/1963
- Cüveynî, Alâeddîn Atâ Melîk b. Bahâeddîn Muhammed b. Muhammed (681/1283), *Kitâb-ı Târîh-i Cihân-Guşây*, I, *Der Târîh-i Çengîz Hân ve Âkâb ve tâ Gûyûk Hân*, Leiden 1329/1912; II, *Der Târîh-i Hârezmşâhîyân*, Leiden 1334/1916; III, *Der Târîh-i Mengû Kâ'ân ve Hûlâgû ve İsmâ'îlyye*, nşr. Mîrzâ Muhammed b. Abdülvehhâb Kazvînî, E. J. Brill, Leiden 1355/1937, 1958; Juvaini, Ala-al-Din Ata-Malik, *The History of the World-Conqueror*, I-II, trc. John Andrew Boyle,

- Manchester University Press, Manchester 1958; *Tarih-i Cihangüşa*, trc. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998²
- d'Ohsson, Abraham Constantin, *Moğol Tarihi: Denizler İmparatoru Cengiz*, trc. Bahadır Apaydın, Nesnel Yayınlar, İstanbul 2008
- Daniélou, Jean, "Kilisede Misyoner Düşüncesi", trc. Abdurrahman Küçük, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 37/1, Ağustos 1997, s. 101-104
- Darcan, Hasan, "Hıristiyanların İslam Algıları ile Misyonerlik Faaliyetleri Arasındaki İlişki Bağlamında Roman Lull", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 16/64, Nisan 2015, s. 183-214
- Dawson, Christopher, *Mission to Asia: Narratives and Letters of the Franciscan Missionaries in Mongolia and China in Thirteenth and Fourteenth Centuries*, Happer Torchbooks, New York 1955
- Dulaurier, M. Eduard, "Ermeni Müverrihlerine Nazaran Moğollar (Müverrih Kiragos'dan Müstahreç)", trc. Hırand D. Andreasyan, *Türkiyat Mecmuası*, II, İstanbul 1928, s. 139-217
- Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, Gregorius Bar Hebraeus Yuhanna b. Ehrun (685/1286), *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, trc. Mehmed Şerafeddin Yaltkaya, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011²
- Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, Gregorius Bar Hebraeus Yuhanna b. Ehrun (685/1286), *Tarih*, I-II, trc. Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999³
- Ebü'l-Fidâ, Melik Müeyyed İmâdeddîn İsmâil b. Feridun Ali b. Cemâleddîn Mahmûd b. Muhammed b. İmâdeddîn (732/1332), *el-Muhtasar fî Ahbârî'l-Beşer*, I-IV, el-Matbaatü'l-Hüseyniyyetü'l-Mısriyye, Kahire 1907
- Eflâkî, Şemseddîn Ahmed el-Ârifî (762/1360), *Menâkibü'l-Ârifîn: Ariflerin Menkıbeleri (Mevlânâ ve Etrafindakiler)*, Kabcacı Yayınları, İstanbul 2006
- Eliade, Mircea, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi, II - Gotama Budha'dan Hıristiyanlığın Doğuşuna*, trc. Ali Berktaş, Kabcacı Yayınevi, İstanbul 2009²
- Eliade, Mircea, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi, III - Muhammed'den Reform Çağına*, trc. Ali Berktaş, Kabcacı Yayınevi, İstanbul 2009²
- Erbaş, Ali, "Misyonerlik Faaliyetlerine Karşı İslâm'ın Temsil ve Takdimindeki Doğru Tutumların Belirlenmesi", *İslâmî Araştırmalar*, 20/4, 2007, s. 421-428
- Ersan, Mehmet, "XIII-XV. Yüzyıllarda Şap Ticareti ve Şebinkarahisar", *Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu*, (30 Haziran - 1

- Temmuz 2000), Şebinkarahisar Belediyesi Yayını, İstanbul 2000, s. 55-62
- Ersan, Mehmet, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007
- Ersan, Mehmet, *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*, Birleşik Yayınevi, Ankara 2010
- Fallmerayer, Jakob Philiph, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, trc. Ahmet Cevat Eren, nşr. Celalettin Yavuz - İsmail Hacifettahoğlu, not. İbrahim Tellioglu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011
- Geyikoğlu, Hasan, "Harezmli'lerin Anadolu Selçuklu Devleti Himaye ve Hizmetine Alınmaları", *Türk Kültürü*, XXXII/373, Ankara 1994, s. 275-285
- Geyikoğlu, Hasan, "Suriye'deki Harezmli'lerin Haçlılarla Mücadelede ve Kudüs'ün Geri Alınmasındaki Rollerini", *Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 1, Erzurum 1994, s. 135-142
- Geyikoğlu, Hasan, "Türkiye Selçuklularında Yabancılar İktâ' ve Mülk Verilmesi", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11/47, Erzurum 2011, s. 65-91
- Geyikoğlu, Hasan, *Doğu Anadolu'da Harezmsahlılar*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Neşredilmemiş Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1992
- Goodrick-Clarke, Nicholas, "Rarnon Lull's New World Order: Esoteric Evangelism and Frontline Philosophy", *Anies*, 912, 2009, s. 175-94
- Gökalp, Türükoğlu, *Sınırlandırılmış Türk Tarihi*, I, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1976
- Guzman, Gregory G., "Simon of Saint-Quentin and the Dominican Mission to the Mongol Baiju: a Reappraisal", *Speculum*, XLVI, 1971, s. 232-249
- Guzman, Gregory G., "The Encyclopedist Vincent of Beauvais and His Mongol Extracts From John of Plano Carpini and Simon of Saint-Quentin." *Speculum*, 49/2, April 1974, s. 287-307
- Guzman, Gregory G., "Euroean Captives and Craftsmen Among the Mongols, 1231-1255", *The Historian*, 72/1, Spring 2010, s. 122-150
- Guzman, Gregory G., "Reports of Mongol Cannibalism in Thirteenth-Century Latin Sources: Oriental Fact or Western Fiction?" *Discovering New Worlds: Essays on Medieval Exploration and Imagination*, nşr. Scott Westrem, New York, 1991, s. 31-68

- Guzman, Gregory G., "Simon of Saint-Quentin as Historian of the Mongols and Seljuk Turks", *Medievalia et Humanistica: Studies in Medieval and Renaissance Culture*, 3, 1972, s. 155-178
- Guzman, Gregory G., *Simon of Saint-Quentin and Dominican Mission to the Mongols, 1245-1248*, The Graduate School of the University of Cincinnati, Neşredilmemiş Doktora Tezi, Cincinnati 1968
- Gündüz, Şinasi, "Misyonerlik", *DİA*, 30, İstanbul 2005, s. 193-199
- Gündüz, Şinasi, *Hıristiyanlık*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) Yayınları, İstanbul 2015
- Gündüz, Şinasi, *Misyonerlik*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2005⁵
- Güngör, Ali İsra, *Tanrı'nın Şövalyeleri Cizvitler*, Çağlar Yayınevi, Ankara 2004
- Gürkan, Salime Leyla, "Teslîs: İslâm Anlayışında", *DİA*, 40, İstanbul 2011, s. 549-552
- Hartog, Leo de, *Cengiz Han: Dünyanın Fatih*, trc. Serkan Uzun, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2003
- Hautala, Roman, "Early Hungarian Information on the Beginning of the Western Campaign of Batu (1235-1242)", *Acta Orientalia Academia Scientiarum Hung.*, 69/2, Budapest 2016, s. 183-199
- Hizmetli, Sabri, "Orta Asya'da Misyonerlik Faaliyetleri ve Zararlı Dinî Akımlar", *Orta Asya'da İslâm –Temsil Den Fobiye-, III – Aydınlıktan Aydınlanmaya*, nşr. Muhammet Savaş Kafkasyalı, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Ankara – Türkistan 2012, s. 1481-1539
- İbn Bîbî, Nâsireddîn Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Ca'ferî er-Rugadî, *el-Evâmirü'l-Alâ'ıye fi'l-Umûri'l-Alâ'ıyye*, I. *Tıpkıbasım*, nşr. Adna Sadık Erzi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1956; *el-Evâmirü'l-Alâ'ıye fi'l-Umûri'l-Alâ'ıyye (Selçuk Nâme)*, I-II, trc. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996; *Selçuknâme*, trc. Mükrimin Halil Yinanç, nşr. Refet Yinanç - Ömer Özkan, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007
- İbnü'l-Esîr, İzzeddîn Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezerî, *el-Kâmil fi't-Târîh*, I-X, trc. Ahmet Ağırakça - Abdülkerim Özaydın, Nikmet Neşriyat, İstanbul 2008
- Jacob, Xavier, *Sorabilirmiyiz?: Hristiyanlık Hakkında En Çok Sorulan Sorular*, Sak Ofset, İstanbul 2015⁴
- Kafalı, Mustafa, "Cengiz Han", *DİA*, 7, İstanbul 1992, s. 367-369

- Kaymaz, Nejat, *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2009
- Kaymaz, Nejat, *Anadolu Selçuklularının İnhitatında İdare Mekanizmasının Rolü*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011
- Kaymaz, Nejat, *Pervâne Muineddin Süleyman*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1970
- Kaymaz, Nejat, *Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1970
- Kazvîni, Hamdullah Müstevfi b. Ebî Bekr b. Ahmed b. Nâsr (750/1350), *Târîh-i Güzîde*, nşr. Abdülhüseyn Nevâî, Müessesesi-i İntişârât-ı Emîr Kebîr, Tehrân 1387/2008⁵
- Kesik, Muharrem, *Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyeti*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2021
- Kırzioğlu, M. Fahreddin, "Kars", *İA*, VI, Eskişehir 1997, s. 360-363
- Konukçu, Enver, "Baycu Noyan'ın Erzurum Kuşatması (1242)", *Omeljan Pritsak Armağanı*, nşr. Mehmet Alpargu - Yücel Öztürk, Sakarya Üniversitesi Yayını, Sakarya 2007, s. 483-504
- Konukçu, Enver, "Moğol Sünit Boyundan Ötegedai'li Çormahan: Cengîz, Ögedey ve Töregene Hatun Döneminin (1206-1246) Büyük Noyanı", *İslam Öncesinden Çağdaş Türk Dünyasına Prof. Dr. Gülçin Çandarlıoğlu'na Armağan*, nşr. Hayrunnisa Alan - Abdülvahap Kara - Osman Yorulmaz, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2008, s. 275-287
- Konularına Göre Kur'an (Sistematik Kur'an Fihristi)*, nşr. - trc. Ömer Özsoy - İlhami Güler, Fecr Yayınevi, Ankara 2009¹³
- Kutsal Kitap: Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil) Yeni Çeviri*, Kitabı Mukaddes Şirketi - Yeni Yaşam Yayınları, Seoul 2016
- Laszlovszky, József - Pow, Stephen - Romhányi, Beatrix F. - Ferenczi, László - Pinke, Zsolt, "Contextualizing the Mongol Invasion of Hungary in 1241-42" *The Hungarian Historical Review*, 7/3, 2018, s. 419-450
- May, Timothy, *Chormaqan Noyan: The First Mongol Military Governor in the Middle East*, Indiana University Department of Central Eurasian Studies, Neşredilmemiş Yüksek Lisans Tezi, Indiana 1996
- Moğolların Gizli Tarihçesi (Moğolların Kırmızı Kitabı)*, trc. Mehmet Levent Kaya, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2011
- Morgan, David Orrin, *The Mongols*, Basil Blackwell, New York 1986
- Nesevî, Şehâbeddîn Muhammed b. Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Münşî (639/1241), *Sîretü's-Sultân Celâleddîn Mengübürtî: Histoire de Sultan Djelal ed-Din Mengübürti Prince du Kharezm*, nşr. Octave Houdas, Ernest

- Leroux Editeur, Paris 1891; trc. Octave Houdas, Ernest Leroux Editeur, Paris 1895; *Celâlüttîn Harezemşâh*, trc. Necip Asım Yazıksız, Maarif Vekâleti Yayınları, Devlet Matbaası, İstanbul 1934
- Oymak, İskender, *Metot ve Çalışma Alanları Açısından Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2010
- Özcan, Altay Tayfun, “Chronica Maiora’da Moğol İmajı”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXVII/2, Aralık 2012, s. 427-458
- Özcan, Altay Tayfun, “Chronica Maiora’da Moğollara Dair Kayıtlar”, *Tarih Okulu Dergisi*, 6/XVI, Aralık 2013, s. 23-77
- Özcan, Altay Tayfun, “Moğol Tarihinin Temel Latince Kaynakları Üzerine”, *İRTAD*, 4, Haziran 2020, s. 42-62
- Özcan, Altay Tayfun, *Moğollar Avrupa’da: Moğolların Avrupa Seferinin Üç Tanığı, Dominiken Misyoner Julian, Splitli Toma ve Torre Maggioreli Üstat Roger’in Görüp Duydukları ile Yaşadıkları (1241-1242)*, Kronik Kitap, İstanbul 2020
- Özcan, Hanifi, “Misyonerlik Faaliyetlerinin Felsefi Temelleri”, *Eski Yeni: Anadolu İlahiyat Akademisi Araştırma Dergisi*, 4, 2007, s. 45-49
- Poyraz, Buğra, *Hristiyan Mistisizmi*, Avemedia, İstanbul 2014
- Richard, Jean, “Intiroduction”, *Histoire des Tartares*, Librairie Orientalisme Paul Guethner, Paris 1965, s. 7-20
- Richard, Jean, “La Lettre du Connétable Smbat et les Papports Entre Chrétiens et Mongols au Milieu du XIIIème Siècle”, *Armenians Studies-Études Arméniennes in Memoriam Haig Berbérian*, nşr. Dickran Koumciyan, Calouste Gulbankian Foundation, Lisbon 1986, s. 683-696
- Richard, Jean, “The Mongols and the Franks”, *Journal of Asian History*, 3/1, 1969, s. 45-57
- Richard, Jean, *La Papauté et les Missions d’Orient au Moyen Age (XIIIe-XVe Siècles)*, École Française de Rome, Paris- Torino - Roma 1977
- Roux, Jean-Paul, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, trc. Aykut Kazancıgil - Ayşe Bereket, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 2001
- Sadikov, Hasanbaba, “Gence’den Amid’e: Haremşah Celâleddin’in Ölüm Yolu”, *I. Uluslararası Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu*, (Diyarbakır, 20-22 Mayıs 2004), nşr. Kenan Ziya Taş - Ahmet Kankal, Diyarbakır Valiliği, Diyarbakır 2004, s. 117-124
- Sardelić, Mirko, “John of Plano Carpini vs Simon of Saint-Quentin: 13th Century Emotions in the Eurasian Steppe”, *Golden Gorde Review*, 5/3, 2017, s. 494-508

- Saunders, John Joseph, *Târîh-i Fütûhât-ı Moğûl*, trc. Ebû'l-Kâsım Hâlet, Müessesesi-i İntişârât-ı Emîr Kebîr, Tehrân 1363/1983²
- Simon de Saint-Quentin, *Bir Keşif'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu 1245-1248*, trc. Erendiz Özbayoğlu, Doğu Akdeniz Kültür ve Tarih Araştırmaları Vakfı Yayını, Antalya 2006
- Simon de Saint-Quentin, *Histoire des Tartares*, nşr. – not. Jean Richard, Librairie Orientalisme Paul Guethner, Paris 1965
- Simon of Saint-Quentin, History of the Tartars, nşr. - trc. - not. Stephen Pow - Tamás Kiss - Anna Romsics - Flora Ghazaryan, Online in 2019. <http://simonofstquentin.org/website/framework.htm>. 29.09.2021
- Sinor, Denis, "The Mongols in the West", Journal of Asian History, 33/1, 1999, s. 1-44
- Spuler, Bertold, *İran Moğolları: Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350*, trc. Ahmed Cemal Köprülü, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987
- Subaşı, Ömer, *Gürcü-Moğol İlişkisi -Güney Kafkasya 1220-1346-*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2015
- Sümer, Faruk, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I, Ankara 1969, s. 1-147
- Sümer, Faruk, "Keykubad I", *DİA*, 25, Ankara 2002, s. 358-359
- Şakiroğlu, Mahmut H., "Vatikan", *DİA*, 42, İstanbul 2012, s. 564-568
- Taneri, Aydın, "Hârizmşâhlar", *DİA*, 16, İstanbul 1997, s. 228-231
- Taneri, Aydın, *Celâlî'd-Dîn Hârizmşâh ve Zamanı*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1977
- Târîh-i Âl-i Selçuk (Anonim Selçuknâme)*, trc. - not. Halil İbrahim Gök - Fahrettin Coşguner, Atıf Yayınları, Ankara 2014
- Taşcı, Kemal, "Kösedağ Savaşı Öncesi Moğolların Doğu Anadolu'daki Siyasî ve Askerî Faaliyetleri", *Türk'ün Anadolu Tarihinde Bir Dönüm Noktası, 1243 Kösedağ Savaşı ve Anadolu'nun Moğollar Tarafından İşgali Uluslararası Şûrası*, (Sivas, 10 Aralık 2017), Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas 2018, s. 161-197
- Taşcı, Kemal, "Kösedağ Savaşı Öncesi Moğolların Doğu Anadolu'daki Siyasî ve Askerî Faaliyetleri", *Türk'ün Anadolu Tarihinde Bir Dönüm Noktası 1243 Kösedağ Savaşı ve Anadolu'nun Moğollar Tarafından İşgali*, nşr. Abdullah Kaya, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas 2018, s. 161-197
- Taşcı, Kemal, "Türkiye Selçuklu Devletinde Gayr-i Meşrû Bir Kan Bağı İddiası: Emîr Sa'deddîn Köpek'in Selçuklu Hanedanına Mensubiyeti

- Meselesi”, *Kan Bağı Kitabı*, nşr. Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2021, s. 203-240
- Temizsu, Habibe, *Yasak: Cengiz Han Yasası ve Moğol Devletleri Tarihinde Yaşadığı Değişim*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2018
- Tural, Murat, *Seyahatnamelere Göre Moğollar ve Katolik Dünyası (Dini İdealler ve Politik Kaygılar)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Neşredilmemiş Doktora Tezi, Ankara 2015
- Turan, Osman, “Keyhüsrev II”, *İA*, VI, Eskişehir 1997, s. 620-629
- Turan, Osman, “Keykubad I”, *İA*, VI, Eskişehir 1997, s. 647-661
- Turan, Osman, “Sad-ed-din Köpek”, *İA*, X, Eskişehir 1997, s. 32-35
- Turan, Osman, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2004⁷
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011
- Turan, Osman, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar: Metin, Tercüme ve Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988
- Tümer, Günay, “Cizvitler”, *DİA*, 8, İstanbul 1993, s. 40-42
- Vernadsky, George Vladimirovich, *Moğollar ve Ruslar*, trc. Eşref Bengi Özbilen, Selenge Yayınları, İstanbul 2007
- Vladimirtsov, Boris Yakovleviç, *Moğolların İctimaî Teşkilâtı: Moğol Göçebe Feodalizmi*, trc. Abdülkadir İnan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995
- Waardenburg, Jacques, “Teslîs”, *DİA*, 40, İstanbul 2011, s. 548-549
- Weatherford, Jack, *Cengiz Han ve Modern Dünyayı Aramak*, trc. Sermin Karakale, İnkılâb Kitabevi, İstanbul 2009
- Yavuz, Şevket, “Kaynak, Alan ve Metot Açısından Misyonerlik ve Tebliğ Faaliyetlerinin Epistemik Çözümlemesi”, *Hz. Peygamber’in Tebliği Metodu Işığında İslâm’ın Güncel Sonumu; 2003 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu*, (Ankara, 21 Nisan 2003), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2006, s. 19-42
- Yazıcızâde, Ali, *Tevârîh-i Âl-i Selçuk (Oğuznâme-Selçuklu Târîhi)*, (Giriş - Metin - Dizin), nşr. Abdullah Bakır, Çamlıca Basın Yayın, İstanbul 2009
- Yıldız, Sara Nur, “Baiju: The Mongol Conqueror at the Crossfire of Dynastic Struggle”, *Along the Silk Roads in Mongol Eurasia: Generals, Merchants, Intellectuals*, nşr. Michal Brain – Jonathan Brack – Francesca Fiaschetti, University of California Press, Oakland 2020, s. 44-63

- Yıldız, Sara Nur, "Reconceptualizing the Seljuk-Cilician Frontier: Armenians, Latins and Turks in Conflict and Alliance during the Early Thirteenth Century", *Borders, Barriers and Ethnogenesis: Frontiers in Late Antiquity and the Middle Ages*, Brepols Publishers, 2005, s. 91-120
- Yılmaz, Ömer, "Misyonerlik Faaliyetleri ve Misyonerliğin Teopolitik Boyutları", *Uluslararası Değişimler ve Türkiye*, nşr. Mustafa Sıtkı Bilgin, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Yayını, Ankara 2018, s. 98-111
- Yinanç, Mükrimin Halil, "Bitlis (Tarih)", *İA*, II, s. 661-664
- Yinanç, Mükrimin Halil, "Celaleddin Harzemşah", *İA*, III, Eskişehir 1997, s. 49-53
- Yinanç, Mükrimin Halil, "Diyarbakır", *İA*, III, Eskişehir 1997, s. 605-626
- Yinanç, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, II, nşr. Refet Yinanç, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014
- Yuvalı, Abdulkadir, "Ahlât Şehrinin Tarihinde Yaşanmış Talihsiz Olaylar", *I. Uluslararası Ahlat-Avrasya Kültür ve Sanat Sempozyumu*, (Ahlat-Bitlis 23-25 Ağustos 2012), Bitlis Eren Üniversitesi Yayını, İstanbul 2013, s. 223-228
- Yuvalı, Abdulkadir, "Doğu-Batı İlişkilerinin Mahiyeti Hakkında (XIII. Yüzyılda)", *Ondukuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, II, Samsun 1987, s. 121-129
- Yükselen Pelen, Gökçe, *Derbendnâme Bakü Nüshaları, I - A-613 Nu.'lu Nüsha*, İnceleme - Metin - Dizin - Tıpkıbasım, Kesit Yayınları, İstanbul 2017